Українська мова 7

Світлана Беца
Марина Павлишина
Юдіта Павлович
Андрея Певсе

2024

УКРАЇНСЬКА МОВА 7

Світлана Беца
Марина Павлишина
Юдіта Павлович
Андрея Певсе

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

Світлана Беца
Марина Павлишина
Юдіта Павлович
Андрея Певсе

УКРАЇНСЬКА МОВА

підручник для 7 класу
з навчанням угорською мовою
закладів загальної середньої освіти
(з аудіосупроводом)

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Чернівці
МПП «Букрек»
2024

УДК 811.161.2(075)
Б 56

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 05.02.2024 р. № 124)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Підручник розроблено відповідно
до Модельної навчальної програми
«Українська мова для класів з навчанням угорською мовою.
5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти
(автори-укладачі Черничко С. С., Певсе А. А., Кордонець О. О.,
Барань Є. Б., Чонка Т. С., Павлович Ю. П., Беца С. Д., Кантор С. І.,
Кейзі-Бак С. В., Копас І. А., Павлович О. М., Стець М. М., Чейке О. С.)

Беца С. Д., Павлишина М. Г., Павлович Ю. П., Певсе А. А.

Б 56 Українська мова: підручник для 7 класу з навчанням угорською мовою закладів загальної середньої освіти (з аудіосупроводом). Чернівці: МПП «Букрек», 2024. 208 с.: іл.

ISBN 978-966-997-214-9

УДК 811.161.2(075)

шукайте блакитний QR-код

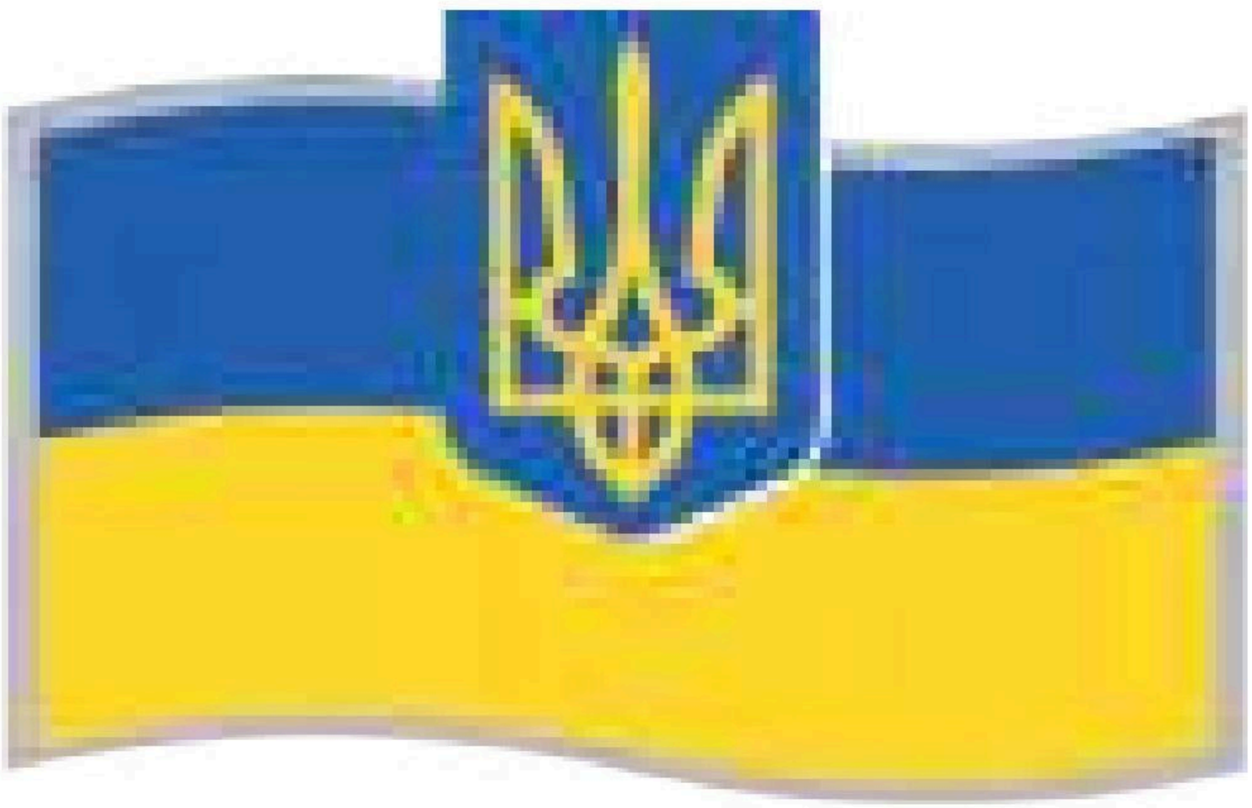
QR **Інтерактивні завдання** та **додаткові теми для розвитку мовлення**

шукайте жовтий QR-код із зірочкою

Аудіосупровід до підручника
розміщено за посиланням:
https://cutt.ly/kwX3orme

ISBN 978-966-997-214-9

© Беца С. Д., Павлишина М. Г., Павлович Ю. П., Певсе А. А., 2024
© МПП «Букрек», 2024

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Слова Павла Чубинського
Музика Михайла Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля.
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запанує́м і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:
Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Дорогі семикласники та семикласниці!

Цього навчального року ми з вами продовжимо подорож у країну, яка називається Українська Мова. Вашим путівником, як і в попередні роки, буде підручник.

Наша мандрівка розпочнеться з повторення вивченого в шостому класі. Далі ми продовжимо розгадувати таємниці української морфології та синтаксису. Впевнені, вам це легко вдаватиметься, адже матеріал підручника насичений різноманітними вправами, інтерактивними, творчими завданнями, цікавими запитаннями для справжніх юних мислителів.

Крім цього, на вас чекає багато цікавих текстів про історію українського народу, життя видатних людей, про шкільні будні та дозвілля, друзів, улюблених літературних героїв, сучасні технології, довкілля, домашніх улюбленців. Ви побуваєте у віртуальних подорожах історичними місцями України та за кордоном, поспілкуєтеся про здоровий спосіб життя та екологічні проблеми світу.

Орієнтуватися в підручнику вам допоможуть умовні позначки:

Послухайте

Виконуйте письмово в зошиті

Дайте відповіді на запитання

Працюємо разом

Завдання підвищеної складності

Словникова робота / вправа на переклад

Робота з джерелом

Домашнє завдання

Бажаємо досягти успіхів в освоєнні української мови!

Авторки

Вступ. Повторення вивченого про спілкування і мовлення

Мова — скарбниця духовності народу

§1–2.

Повторення вивченого про спілкування і мовлення. Види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо)

A beszédről és a kommunikációról tanultak ismétlése. A beszédtevékenység típusai (hallás, olvasás, beszéd, írás)

I Прочитайте визначення. Пригадайте, які розділи науки про мову ви вже вивчили.

Лексикологія — розділ науки про мову, який вивчає слова, їхнє значення, походження і вживання.

- **Лексикографія** вивчає правила укладання словників.
- **Етимологія** вивчає походження (історію) слів.
- **Фразеологія** вивчає стійкі словосполучення (фразеологізми), їхнє значення й уживання.

Фонетика — розділ науки про мову, який вивчає звуки мови і мовлення.

Граматика — розділ науки про мову, який вивчає форми слів та засоби поєднання їх у реченні.

- **Морфологія** вивчає частини мови.
- **Синтаксис** вивчає словосполучення, речення.

Орфоепія — розділ науки про мову, який вивчає правила вимови.

Стилістика — розділ науки про мову, який вивчає стилі мовлення.

Словотвір — розділ науки про мову, який вивчає способи творення слів.

Морфеміка — розділ науки про мову, який вивчає значущі частини слова (морфеми).

2 Прочитайте вислови про мову, запишіть у зошит та усно поясніть один із них.

1. Рідна мова — не полова: її за вітром не розвієш. 2. Мова — то серце народу: гине мова — гине народ *(І. Огієнко)*. 3. Чужу мову можна вивчити за шість років, а свою треба вчити все життя *(Ф. Вольтер)*. 4. Мова — коштовний скарб народу.

3 **А.** Прослухайте вірш **Оксани Забужко**. Намалюйте в зошиті таблицю. Знайдіть у вірші іменники, прикметники, займенники, дієслова й запишіть їх у відповідні колонки.

Мова кожного народу
Неповторна і — своя;
В ній гримлять громи в негоду,
В тиші — трелі солов'я.
На своїй природній мові
І потоки гомонять;
Зелен-клени у діброві
По-кленовому шумлять.

Солов'їну, барвінкову,
Колосисту — на віки —
Українську рідну мову
В дар мені дали батьки.
Берегти її, плекати
Буду всюди й повсякчас,
Бо ж єдина — так, як мати,
Мова в кожного із нас!

Оксана Забужко

Б. Дайте відповіді на запитання.

1. Що подарували дитині батьки?
2. Якою є мова кожного народу?
3. Як потрібно оберігати рідну мову?
4. Які прикметники вживає герой, описуючи рідну мову?

іменник	прикметник	займенник	дієслово

4 **Прочитайте цікаві факти про українську мову. Випишіть словосполучення числівника з іменником, поясніть узгодження.**

Пригадайте!

1 — узгоджується у роді, числі й відмінку.

2, 3, 4 — поєднуються з іменником в Н. в. множини.

5–20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90... — вимагають від іменника форму Р. в. множини.

Тисяча, мільйон, мільярд — вимагають від іменника форму Р. в. множини в усіх формах.

Порядкові числівники узгоджуються з іменниками у роді, числі, відмінку.

Найдавніший друкований український «Буквар» Іван Федорович видав у Львові в 1574 році.

Текст «Заповіту» Тараса Шевченка перекладено більш ніж 150 мовами.

В українській мові є 7 відмінків.

Сучасна українська мова містить приблизно 256 тисяч слів.

Українська мова почала формуватися в X–XI століттях.

5 **А.** Прочитайте синоніми до слова *іти*. Спробуйте відтворити рух, що позначається словами *тупцяти, теліпатися, шурувати, тягнутися*. Складіть із виділеними словами речення.

Синонімічний ряд слова «іти».

1. Іти — ступаючи ногами, пересуватися, рухатися, змінюючи місце в просторі.

Грясти, йти, мандрувати, поступатися, **простувати**, прямувати, ступати, топати, тупати, тупцяти, тупцювати.

Виступати, крокувати, маршірувати, махати, перти, пертися, плинути, пливти, плисти, рубати, тарабанитися, таскатися, телющитися, теліпатися, **чимчикувати**, шурувати.

Бігти, гнати, йти, котити, котитися, летіти, **мчати**, мчатися, нестися, плестися, теліжитися, тягнутися, тягтися, їхати.

Б. Випишіть зі словників усі значення слів *плисти* і *пливти*. Поясніть різницю.

Мова — це засіб, за допомогою якого людина говорить, висловлює свої думки; система звукових і словесно-граматичних засобів, які є знаряддям спілкування.

Мовлення — це спілкування за допомогою мовних засобів (слів, словосполучень, речень, текстів).

Мовлення буває *усне* й *писемне*, *монологічне* й *діалогічне*.

6 Прочитайте слова та словосполучення. Поставте наголоси. Запишіть у словник незнайомі слова та словосполучення і їхній переклад.

Слов'яни, племена, сформуватися, поляни, деревляни, сіверяни, тиверці, уличі, білі хорвати, держава, племінний союз, антський союз, авари, Шлях із варяг у греки, Візантія, купці, Волзький шлях, варязькі військові ватажки.

7 Прослухайте текст. Що з почутого ви вже знали, а яка інформація стала для вас новою?

Отож, велике переселення народів тривало з IV по VII ст. нашої ери. За ці роки безліч народів перебиралася з Азії до Європи й зі східної частини Європи — у західну. І більшість із них йшла через нинішні українські землі. Але найважливіші для нас так і жили тут. Це були слов'яни, наші предки.

Урешті-решт слов'янські племена стали й собі розселятися Європою, а також утворювати племінні союзи — ще не держави, але близько до того. Слов'яни були хорошими воїнами, але настав момент, коли, щоб захистити себе і свою родину, потрібно було будувати власну державу.

Першим таким союзом на наших землях був антський союз, але він розпався після затяжної війни з аварами.

Київ заснували приблизно в цей самий час — у V столітті. Зробили це легендарні Кий, Щек, Хорив та їхня сестра Либідь. А після занепаду антського союзу тут з'явилося багато інших племінних союзів, менших. Їх утворили деревляни, сіверяни, поляни, волиняни, білі хорвати, тиверці, уличі.

У цей час в Європі занепадає багато торгових шляхів і через це з'являється багато нових, наприклад Шлях з варяг у греки вниз по Дніпру. Варягами тоді називали воїнів із сучасних Швеції, Норвегії та Данії, а греками — жителів Візантії, східної частини вже занепалої Римської імперії, що була на той час найбільшою і найбагатшою країною Європи.

Після того Київ стає важливим торговим центром, туди мандрує багато купців та мандрівників не лише вниз по Дніпру, а й зі сходу та заходу — по Волзькому шляху. І деякі варязькі військові ватажки вирішують захопити Київ *(за книгою Інни Ковалишеної «Крута історія України», видавництво «Моя книжкова полиця»).*

8 Знайдіть продовження речень.

Початок	Продовження
1. Велике переселення народів тривало	А. деревляни, сіверяни, поляни, волиняни, білі хорвати, тиверці, уличі.
2. Слов'янські племена стали й собі розселятися Європою і утворювати	Б. з IV по VII ст. нашої ери.
3. Першим таким союзом на наших землях був	В. у V столітті.
4. Київ заснували приблизно	Г. племінні союзи.
5. Згодом з'явилося багато інших племінних союзів, які створили	Д. наприклад Шлях з варяг у греки.
6. У цей час в Європі занепадає багато торгових шляхів і через це з'являється багато нових,	Е. антський союз.

9 Робота в групах. Складіть до тексту **вправи 7** запитання. Поміняйтеся списком запитань між групами. Перемагає та група, яка швидше дасть правильні відповіді на всі запитання.

10 Доберіть до поданих слів синоніми з **вправи 7**.

Князь, подорожувати, пращури.

11 Проведіть дослідження і створіть приблизну мапу розселення на теренах України слов'янських племен. Які племена жили на сучасній території вашої області?

Пригадайте!

Види мовленнєвої діяльності

Сприйняття чужого мовлення		**Творення власного мовлення**	
Аудіювання	Читання	Говоріння	Письмо

Запам'ятайте!

Адресат — той, кому адресують мовлення.

Адресант — той, хто висловлюється

Ситуація спілкування — умови, за яких відбувається спілкування.

12 Прослухайте слова та словосполучення. Поставте наголоси. Запишіть у словник незнайомі слова та словосполучення і їхній переклад.

Давній літопис, монах, заснувати, історики, свідчити, друга половина століття, пагорб, князювати, князь, водитися, містяни, мисливство, рибальство, родюча, розвиватися, землеробство, скотарство, різні, ремесла.

13 Прочитайте текст. Що ви знаєте про Нестора Літописця?

ЗАСНУВАННЯ КИЄВА

У давньому українському літописі «Повість минулих літ», автором якого є монах Нестор Літописець, розповіда-

ється про заснування братами Києм, Щеком і Хоривом міста Києва. Історики стверджують, що місто було засноване в другій половині V століття на пагорбах Старокиївської та Замкової гори.

На цій території того часу жили поляни — одне зі слов'янських племен. Князював у них рід Кия, Щека й Хорива та їхньої сестри Либеді. На берегах Дніпра з'явилося місто, яке на честь старшого брата назвали Києвом. Навколо міста ріс великий ліс, у якому водилося багато звірів, тож містяни займалися мисливством. Оскільки місто стояло на Дніпрі, поляни могли рибалити. Земля навколо міста була родючою, тому розвивалося землеробство. Також займалися скотарством, різними ремеслами.

Люд у цьому племені був дуже мудрий, тямущий, лагідний та тихий. Поляни шанобливо ставились одне до одного.

Мозаїка «Кий, Щек, Хорив і сестра їхня Либідь» на бічному фасаді Київського муніципального театру ляльок. Художник Г. Довженко

14 З поданих слів утворіть словосполучення і складіть з ними речення.

заснування	літопис
замкова	плем'я
навколо	свідчать
давній	братами
історики	гора
слов'янське	міста

15 Прочитайте текст **вправи 13 «Заснування Києва»** мовчки. Випишіть слова на означення рис характеру, притаманних полянам.

16 Почитайте речення. Випишіть їх. Поставте позначку «+», де прочитана інформація — правдива, позначку «-», де інформація не відповідає тексту.

Літопис «Повість минулих літ» написав Нестор Літописець.

Київ заснував Ярослав Мудрий.

Столицю України було засновано у VI столітті.

Кий був князем полян.

Київ назвали на честь старшого брата Кия.

Навколо міста було мало лісів.

Рибалки ловили рибу в Дніпрі.

Розвивалося землеробство, тому що земля була родюча.

Поляни не займалися скотарством.

Поляни були дуже мудрі, тямущі, лагідні та тихі.

17 Знайдіть в інтернеті чи в бібліотеці інформацію про походження угорців. Складіть невелику розповідь на основі прочитаної інформації або підготуйте презентацію.

СЛОВНИК

мисливство — vadászat
негода — rossz idő
сіверяни — szivérek (korai keleti szláv törzs)
скотарство — szarvasmarha-tenyésztés
тиверці — tivertsziek (korai keleti szláv törzs)
укріплені городища — erődítmények
уличі — ulicsok (korai keleti szláv törzs)
хліборобство/землеробство — földművelés

§3–4. РМ. Різновиди читання, аудіювання, говоріння. Основні правила спілкування

Olvasási típusok, hallás, beszéd. A kommunikáció alapszabályai

Читання — вид мовленнєвої діяльності, тісно пов'язаний як з вимовою, так і з розумінням тексту. Це здатність сприймати, розуміти інформацію, яка відтворена певним способом (записана, надрукована тощо).

Види читання: *вголос; мовчки.*

Різновиди читання

Вивчальне читання — загальне ознайомлення зі змістом тексту.

Сканування — швидкий перегляд тексту з метою пошуку слова, факту, прізвища, назви.

Вибіркове читання — пошук інформації для розуміння ідеї твору, щоб прочитати оцінку, яку дає автор вчинкам персонажів, знайти опис природи, подій тощо.

Ознайомлювальне читання — загальне знайомство зі змістом тексту, з'ясування його основної ідеї та проблем, що висвітлені у ньому.

Поглиблене читання — під час читання звертаємо увагу на деталі в тексті, аналізуємо їх, оцінюємо.

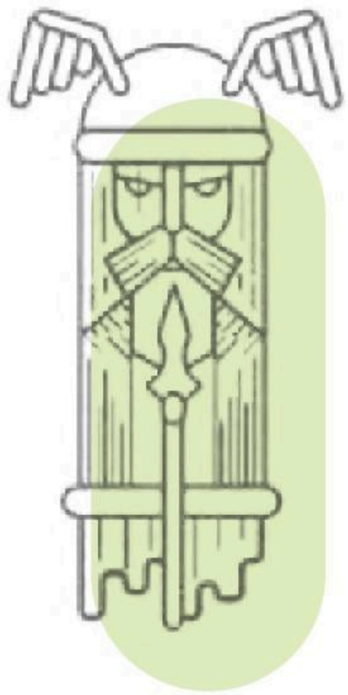
18 Прочитайте вголос слова та словосполучення. Запишіть у словник та перекладіть їх. Поставте наголоси. Вивчіть невідомі вам слова.

Шанувати, уособлення, особлива риса, зв'язок із землею, русалка, водяник, лісовик, чергуватися, святкові дні, супроводжувати, щоденна праця, релігійний обряд, фізична сила, спис, сміливий, спритний, шлях, купець, зброя,

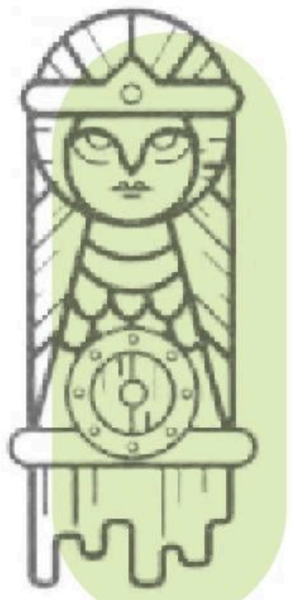
завзятий, хлібороб, археолог, археологічні розкопки, обряд, звичай, календарний цикл.

19 А. Прочитайте текст спочатку вголос, потім упівголоса, пошепки. Читайте з беззвучним рухом губ, з непомітним рухом губ, з внутрішнім виголошуванням слів. Прочитайте вдумливо текст мовчки.

ЗВ'ЯЗОК ІЗ ПРИРОДОЮ

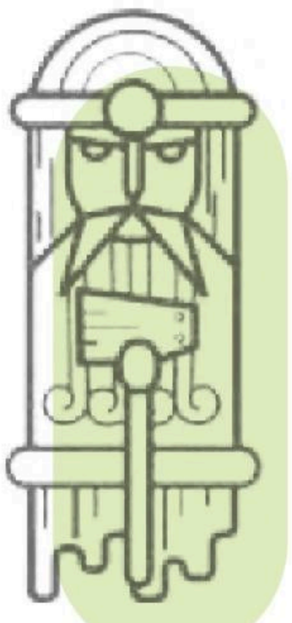

Життя наших предків слов'ян було тісно пов'язане з природою. Усі господарські справи залежали від природних явищ. Природа в слов'ян була уособлена в образах богів: Дажбог — сонце, Перун — грім, Стрибог — вітер. Особливою рисою слов'ян був їхній зв'язок із землею. Вони віддавали особливу шану водам, річкам, полям, лісам. Люди вірили, що у воді живуть русалки та водяники, а в лісах — лісовики.

Дні важкої буденної праці чергувалися зі святковими днями радощів і розваг. Пісня супроводжувала предків українців під час щоденних занять, на родинних святах, під час релігійних обрядів, воєнних походів.

Улюбленим заняттям було мисливство, під час якого треба було зі списом йти на ведмедя, ловити диких коней. Люди зносили спеку, холод, дощ, були сміливими, спритними.

Предки українського народу жили біля шляхів, де проїжджали тогочасні купці. Часто треба було відбиватися від ворогів зі зброєю в руках. У боротьбі з чужими племенами особливе значення мала фізична сила. Водночас слов'яни були й завзятими хліборобами. Про це свідчать археологічні розкопки, які виявили багато хліборобських знарядь. Про те, що українці з давніх-давен були хліборобами, також свідчать обряди, звичаї та свята календарного циклу.

Б. Гра «Проведіть дослідження». Об'єднайтеся в групи. Дайте в групах відповідь на запитання та оцініть одне одного.

1 група

Як слов'яни ставилися до природи? Чи подібним є ставлення сучасних українців?

2 група

Якими були релігійні вірування слов'ян? А яким є вірування сучасних українців?

3 група

Якими були господарські заняття наших предків? Чи відрізняються вони від занять сучасних українців?

20 Прочитайте тлумачення слів. Складіть з будь-якими з них два речення.

Тлумачний словничок

Русалка — водяне божество.

Водяник — злий дух, втілення водної стихії як негативного й небезпечного явища.

Лісовик — міфологічна істота, яка, за уявленням багатьох народів, живе в лісі.

Буденний — не святковий, робочий.

Релігійний — який ґрунтується на релігії.

Літописець — той, хто писав літопис.

Фізична сила — здатність долати опір або протидіяти йому за допомогою м'язів.

Шлях — смуга землі, призначена для їзди та ходіння.

Купець — особа, що займається приватною торгівлею.

Спис — холодна зброя, довге древко з вістрям на кінці.

21 Доберіть до поданих іменників прикметники з тексту вправи 19 «Зв'язок із природою».

Справи (які?) ... , явища (які?) ... , шана (яка?) ... , праця (яка?) ... , ... , дні (які?) ... , заняття (які?) ... , свята (які?) ... , обряди (які?) ... , походи (які?) ... , люди (які) ... , ... , коні (які?) ... , розкопки (які?) ... .

22 Визначте рід іменників і прикметників. Зробіть висновок про узгодження цих частин мови.

Особливою рисою, особливу шану, буденної праці, родинних свят, фізична сила, улюбленими заняттями, завзятими хліборобами, хліборобських знарядь.

23 Складіть та запишіть план до тексту вправи 19 «Зв'язок із природою». За складеним планом підготуйте усний переказ тексту. Як ви вважаєте, чому сьогодні жити набагато легше, ніж у давні часи? Що полегшило життя людини? Чи збереглися донині родинні релігійні свята та обряди?

Навчальне аудіювання

Beszédkészség fejlesztése

Аудіювання — один з чотирьох видів мовленнєвої діяльності, що полягає в сприйманні на слух мовлення, його розумінні.

24 Перекладіть подані словосполучення з угорської мови українською.

Népcsoportok, törzsek, fejedelemségek, fejedelem, erődítmények, magántulajdon, fejedelmi sereg, alapított főváros, a város körül, vadászattal foglalkozni, halászni, szarvasmarhatenyésztéssel foglalkozni, földművelés, mesterségek fejlesztése, útmentén, kereskedők haladtak el, kivédeni az ellenséget, meghajolni az isteneknek, megmagyarázni a természeti jelenségeket, áldozatot hozni, katasztrófa, mindennapi munka, ünnepnapok, családi ünnepek, vallási szertartások, fizikailag fejlett, bölcs, okos, kedves, csendes, tiszteletteljes hozzáállás.

25 Прочитайте речення. Перепишіть та розставте розділові знаки. Поясніть правила написання розділових знаків у поданих реченнях.

Я жив понад тисячу років тому в часи доблесних лицарів і наповнених дикою звіриною лісів. Та мене з тобою мій любий друже чи дорога подруго єднає два великих символи а також славна історія нашої Київської Русі-України. Батько мій князь Святослав носив на голові оселедця як згодом козаки і був хоробрим лицарем.

26 Прослухайте текст. Перевірте розділові знаки в попередньому завданні.

ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ

Я жив понад тисячу років тому, у часи доблесних лицарів і наповнених дикою звіриною лісів. Та мене з тобою, мій любий друже чи дорога подруго, єднає два великих символи, а також славна історія нашої Київської Русі-України. Звали мене Володимиром, дехто кликав

Красним (тобто яскравим, красивим) Сонечком, Хрестителем, а сьогодні здебільшого величають Великим. Батько мій — князь Святослав, носив на голові оселедця, як згодом козаки, і був хоробрим лицарем. Я ж мав густі вуса, княжу корону, а ще — два десятки дітей, найвідоміший із яких Ярослав — той, якого згодом назвуть Мудрим.

Першим символом, за який мене назвали Великим, став хрест, адже 1000 років тому я першим похрестив у притоці Дніпра Почайні киян. Вони йшли до ріки яром, який назвали Хрещатим (сьогодні там вулиця Хрещатик, де, можливо, і ви гуляли, ходили на закупи чи їли морозиво).

Маленьких українців, родини яких є християнськими (не забуваймо, що сьогодні в Україні свобода віросповідання, тож також є іудеї, мусульмани, представники інших релігій та атеїсти), хрестять у храмі хрещені батьки, але цю традицію започаткував я, доєднавши українців до європейської християнської цивілізації. До того жителі Русі були язичниками. Це означає, що ми вірили не в єдиного бога, а в різних, як давні греки. Були в нас бог Перун, Дажбог, Сварог, Велес та багато інших. Замість ходити до церков, ми поклонялися кам'яним або дерев'яним ідолам.

Другим символом, який ви бачите майже щодня, є тризуб. Цей знак був гербом мого роду. Я його карбував на монетах — золотниках і срібниках. Зараз

тризуб є гербом України. Він об'єднує усі сім'ї і родини нашої держави. Саме в єдності наша сила! А щодо карбування монет, то тисячу років тому це могли собі дозволити лише наймогутніші держави Європи. Гроші карбували Візантія, Франція, Англія, деякі германські князівства, вікінги та Київська Русь.

Української історії дуже багато років (вона старша за мене й навіть за мою бабусю, княгиню Ольгу), і в ній завжди було місце для лицарських подвигів. Свого часу я зробив багато сміливих кроків для того, щоби Русь-Україна була серед найсильніших держав світу *(Максим Дупешко для книги «Інсторики», видавництво «Книги — XXI»).*

27 Виконайте в зошиті тестові завдання до прослуханого тексту. Оберіть один правильний варіант відповіді на запитання.

1. Князь Володимир жив:

А близько тисячі років тому;
Б близько двох тисяч років тому;
В близько трьох тисяч років тому.

2. Князя Володимира ми сьогодні називаємо:

А Мудрим; **Б** Великим; **В** Хоробрим.

3. Князь Володимир найбільше відомий тим, що:

А похрестив киян, тим самим започаткувавши християнство на Русі;
Б завоював найбільше територій;
В заснував перший університет.

4. Як називалася притока Дніпра, у якій похрестили киян?

А Хрещата; **Б** Полква; **В** Почайна.

5. Давні слов'яни були:

А православними;
Б католиками;
В язичниками.

6. Люди поклонялися:

А Зевсу, Сварогу, Велесу, Перуну;
Б Дажбогу, Посейдону, Велесу, Перуну;
В Дажбогу, Сварогу, Велесу, Перуну.

7. Ярослав Мудрий — це:

А син Володимира;
Б брат Володимира;
В онук Володимира.

8. Про які два символи йдеться в тексті?

А княжу корону й монети;
Б тризуб і монети;
В хрест і тризуб.

9. Тризуб пов'язують із князем Володимиром, тому що:

А він був гербом його роду;
Б тризуб, ймовірно, виник у часи князя;
В імператор Візантії подарував цей символ Володимиру.

10. Які держави могли того часу карбувати монети?

А усі, кому заманеться;
Б лише наймогутніші держави;
В ніхто не карбував, адже грошей ще не існувало.

28 Підготуйтеся до вибіркового усного переказу тексту вправи 26.

СЛОВНИК

віросповідання — hitvallás, felekezet
доблесний — daliás, vitéz
завзятий — kitartó
закупи — bevásárlás
золотники — ötvösök
карбувати — trébelés
князівства — fejedelemségek
особлива риса — különleges tulajdonság

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які розділи науки про мову ви вже вивчили?
2. Що таке мова?
3. Що називається мовними засобами?
4. Що таке мовлення?
5. Яким буває мовлення?
6. Назвіть види мовленнєвої діяльності.
7. Хто називається адресатом?
8. Хто називається адресантом?
9. Що називається ситуацією спілкування?
10. Яким є вивчальне читання?
11. Яким є вибіркове читання?
12. Що називається аудіюванням?

§5.

РМ. Повторення вивченого про стилі мовлення. Стилістична помилка (практично). Поняття про публіцистичний стиль. Навчальне аудіювання тексту публіцистичного стилю

A beszédstílusokról tanultak megismétlése. Stilisztikai hibák. Az publicisztikai stílus fogalma

Типи мовлення

Опис

який? яка? яке? які?

Оцінка
(предмета або явища)

який? яка? яке? які?

Роздум

чому?

Розповідь

що трапилося?

Описати мовець може те, що він бачить, чує і відчуває на дотик.

Оцінка предмета (явища) стосується думки мовця про те, що він бачить, чує, відчуває.

Стилі мовлення

Назва стилю	Де використовують	Види висловлювань
Розмовний	у колі близьких людей, за неофіційних обставин	розмови на побутову тему, лист до близької людини
Науковий	у науці, техніці, освіті	наукова доповідь, наукова стаття, лекція

Назва стилю	Де використовують	Види висловлювань
Художній	у художній літературі	оповідання, повість, роман, п'єса, вірш, поема
Діловий	у дипломатії, юриспруденції, ділових паперах	закон, постанова, наказ, розписка, оголошення, заява, звіт
Публіцистичний	у суспільному житті	промова, виступ на мітингу, звернення, газетна стаття про життя суспільства, нарис

Публіцистичний стиль мовлення — стиль засобів масової інформації (інтернет-ресурсів, журналів, газет, рекламних текстів, часописів тощо), який використовується для формування громадської думки.

Основні ознаки стилю:

- доступність мови та чіткість формулювань;
- заголовки, що заохочують до читання;
- логічність;
- короткі прості речення;
- точна інформація.

29 Прочитайте подані тексти. Визначте, до якого стилю мовлення вони належать.

Пес / собака

Рід ссавців родини псових, який об'єднує звірів з добре розвиненими довгими кінцівками, пристосованими для швидкого бігу (кігті не втяжні). Вони переслідують здобич, часто утворюють сім'ї та зграї. Цей рід включає вовка, шакала, койота, а також свійського пса.

З Вікіпедії

Стаття 154 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Порушення правил утримання собак і котів.

Утримання собак і котів у місцях, де це заборонено відповідними правилами, утримання незареєстрованих собак, приведення їх у громадські місця, вигулювання собак без повідків та намордників (крім собак, породи яких не внесені до Переліку небезпечних порід собак) чи в не відведених для цього місцях, а також неприбирання власником тварини її екскрементів під час перебування тварини у громадському місці (крім вигулювання у спеціально відведених для цього місцях) тягнуть за собою попередження або накладення штрафу.

ВусоЛапоХвіст | 12 вересня 2024

Найвідоміший собака – рятівник Патрон

Майже кожному українцю відомий песик Патрон, породи джек-рассел-тер'єр. Він є офіційним символом Міжнародного координаційного центру з питань гуманітарного розмінування.

Зірковий пес регулярно з'являється в сюжетах новин, де розповідається про його здібності: він шукає міни за запахом, а потім повідомляє про свої знахідки спеціалістам. Його зображення друкують на футболках, чашках та іншій сувенірній продукції. Майже в кожної дитини є м'яка іграшка, копія Патрона. Песика відзначили медаллю «За віддану службу», а ще він отримав найпрестижнішу нагороду для собак у Каннах. Патрон став одним із чотирилапих символів волі українців до перемоги.

Стилістична помилка — уживання в усному чи писемному мовленні слова (словосполучення), що не відповідає стилю тексту.

30 Доведіть, що текст про собаку Патрона належить до публіцистичного стилю. Скористайтеся основними ознаками публіцистичного стилю на с. 21.

31 Прочитайте речення. Поміркуйте, чому підкреслені слова містять стилістичні помилки. Виправте їх та запишіть.

1. У сприятливих умовах на кожній рослині гречки може утворитися до 3 тисяч малесеньких квіток, але лише від 4 до 13 відсотків з них дають зерно.

2. Учора на уроці вчитель балакав про стилістичні помилки.

3. Роман щоранку бере курс на школу.

4. У неділю та понеділок в Україні будуть складні погодні обставини: інтенсивні опади та сильний вітер.

5. Перед тим, ну, як підійти, він довго, ну, роздумував.

32 За бажанням перегляньте художній фільм **«Поклик предків»**, знятий за однойменним романом американського письменника Джека Лондона. Письмово опишіть головного героя фільму — собаку породи сенбернар, на ім'я Бак. Яким стилем ви будете користуватися для такого опису?

Кадр з фільму «Поклик предків» режисера Кріса Сандерса

33 Відскануйте QR-код та виконайте завдання.

https://cutt.ly/aw9Sz1Nd

Повторення вивченого у 5–6 класах

§6. Словосполучення та речення

A szószerkezet és a mondat

Слова в словосполученні пов'язані за змістом і граматично. Змістовий зв'язок встановлюється за допомогою питання:

зошит (чий?) сестрин,
працює (де?) на заводі.

Слово, від якого ставимо питання, є *головним*. Від нього ставимо питання до *залежного* слова.

Цікава (яка?) людина.

Ходити (як?) швидко.

Писати (що?) лист.

Граматичний зв'язок здійснюється за допомогою закінчення або закінчення і прийменника.

Не всі поєднання слів є словосполученнями. Не є словосполученнями:

- сполучення підмета з присудком:

  йде дощ

- сполучення іменника або займенника з прийменником:

  на морі, коло будинку

- однорідні члени речення, поєднані сполучниками:

  день і ніч; не білий, а чорний

- стійкі словосполучення (власні назви, фразеологізми):

  Чорне море, ловити ґав

- складені форми слів:

  буду вчитися, більш корисний

34 Складіть словосполучення з поданих слів. Запишіть їх, позначте головне слово й поставте питання до залежного. Якими частинами мови виражені головне й залежне слова? Укажіть, як граматично пов'язане залежне слово з головним.

великий　хороший　цікавий

гуляти　дивитися

слухати　жити　повторювати

обідати　писати　навчатися

людина　фільм　музей　листа

граматику　в парку　в Україні

в школі　в їдальні　музику

35 Робота в групах. Складіть з утворених словосполучень речення.

Види речень за будовою

Прості	Складні
Мають **одну** граматичну основу	Мають **дві або більше** граматичних основ

Учні 7 класу підготували проєкти про букові ліси Карпат.

Зранку Віктор пішов до школи, а його сестра Олена залишилася вдома через хворобу.

Складне речення має дві або більше частин, які за будовою є простими реченнями.

- Усі частини незалежні одна від одної за змістом.

Сонце повільно підіймалося над горизонтом, і співали свою пісню птахи.

- Має головну частину й залежну (або кілька залежних). Від головної частини до залежної можна поставити питання.

Ми пішли до краєзнавчого музею, у якому зберігаються цікаві експонати про історію міста.

36 Випишіть лише словосполучення. Поясніть, чому решта сполук слів не є словосполученнями.

Лити як з відра, переходити дорогу, йшов дощ, холодна роса, лапатий сніг, відвідати музей, дуже холодно, пішоходи й водії, сидіти й писати, на дорозі, Чорне море, мис Доброї Надії, чоловік і дружина, буду співати, вікно запотіло, під парасолькою, потрапити під зливу, мати чи батько, більш уважний, тече вода, хай живе, стоїть туман, у свинячий голос, Червона Шапочка, з джерела, буду вишивати, на дворі тепло, брати на кпини, місто й село, висока гора.

37 Утворіть речення, дібравши продовження з лівої колонки. Запишіть їх, підкресліть граматичну основу. Поясніть, які ці речення за будовою.

Початок	Продовження
Школярі снідають	фільм «Захар Беркут».
Ми зараз дивимося	в школі з угорською мовою навчання.
Ми вчимося	«Володаря перснів».
Діти вчать	шкільний драмгурток.
Ввечері хлопці	на спортивному майданчику.
Учні грають у баскетбол	у їдальні.
Я читаю	англійську мову.
Однокласниці відвідують	ходять на тренування.

СЛОВНИК

граматична основа — alany-állítmányi szerkezet
експонати — kiállítások

§7–8. Розділові знаки у вивчених синтаксичних конструкціях

Írásjelek a tanult mondattani szerkezetekben

Зазвичай між частинами складного речення ставимо **кому**:

- якщо частини складного речення поєднані без сполучників;
- якщо частини складного речення поєднані сполучниками **і, та, а, але, проте, однак, що, щоб, бо, коли, поки, тому що, як, якщо, якби** та ін.

38 Перепишіть, на місці крапок уставляючи потрібні за змістом сполучники: *а, але, де, як, який, котрий*. Підкресліть граматичну основу в реченнях. Розставте розділові знаки.

1. Скажіть будь ласка ... зупиняється трамвай № 1? 2. Даруйте ви не знаєте ... оплатити проїзд в автобусі? 3. Увечері ми йдемо в київський театр ... я не знаю о котрій годині. 4. Двоюрідна сестра живе в селі ... я з батьком живу в місті. 5. Оксанка показала нам фотографії ... вона зробила під час екскурсії до Буковелю. 6. Учні та учениці ... не виконують домашнього завдання отримують низькі бали.

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ОДНОРІДНИХ ЧЛЕНАХ РЕЧЕННЯ

Між однорідними членами **ставимо кому**:

- Якщо вони не з'єднані сполучниками:

У дідусевому садку ростуть груші, сливи, яблуні.

- Якщо вони з'єднані сполучниками **а**, **але, та** (у значенні *але*):

Катруся любить читати книги, а не слухати.

- Якщо вони з'єднані повторюваними сполучниками **і, й, та** (у значенні *і*), **або, чи**:

Діти в таборі і танцювали, і співали, і малювали, і грали.

Між однорідними членами речення **не ставимо коми**:

- Якщо вони з'єднані неповторюваними сполучником **і** або **та** (у значенні *і*):

Я люблю спорт і танці.

При однорідних членах речення може бути **узагальнювальне слово**.

Це слово із загальним значенням щодо перелічуваних однорідних членів речення. Воно є їхньою об'єднувальною назвою.

У саду ростуть фруктові дерева: яблуні, груші, сливи, вишні, черешні.

Якщо узагальнювальне слово стоїть перед однорідними членами речення, після нього ставимо **двокрапку**.

У день народження дідуся до нас приїхали родичі: тітка, дядько, двоюрідні сестра і брат.

Узагальнювальним може бути *словосполучення*.

У класі було п'ятеро учнів: Давид, Марк, Петра, Софія та Олег.

Якщо узагальнювальне слово стоїть *після однорідних членів речення*, перед ним ставимо **тире**.

Помідори, огірки, квасоля, гарбузи, морква, цибуля — усе росло на бабусиній грядці.

- *Узагальнювальне слово* при однорідних членах речення *вимовляємо з підвищеною інтонацією*.
- Після узагальнювального слова робимо *паузу*.
- Однорідні члени речення після узагальнювального слова вимовляємо *з інтонацією переліку*.
- Якщо між узагальнювальним словом і однорідними членами стоять *інші члени речення*, паузу робимо *перед однорідними членами речення*.

39 А. Прочитайте речення, перепишіть, розставляючи, де це необхідно, розділові знаки. Підкресліть однорідні члени речення. Поясніть написання розділових знаків.

1.

У нашій родині кожен має свої хатні обов'язки. Брат миє посуд тато пилососить мама готує я ходжу на закупи.

2.

Іноді мені страшно заходити в кімнату молодшого брата. Він ніколи не застеляє ліжко, на підлозі лежать розкидані одяг книги іграшки. Але я намагаюся не зважати на безлад, адже це його простір.

3.

Моєму братові подарували цуценя. Він постійно з ним грає. Але цуценям займається вся сім'я. Адже його потрібно годувати виховувати вигулювати лікувати. Тому кожний має свої обов'язки тато песика вигулює дідусь — виховує бабуся займається його лікуванням — возить у ветлікарню мама відповідає за його харчування.

Б. Дайте відповідь на запитання.

1. Як хатні обов'язки розподілені у вашій сім'ї?
2. Як ви доглядаєте за своєю кімнатою?
3. Чи є у вашій сім'ї домашні улюбленці? Як розподілені обов'язки між членами вашої сім'ї у догляді за твариною / тваринами?

В. Складіть невеликий текст, використавши питання розділу **Б** як план вашої розповіді.

Вставними називаються *слова або сполучення слів*, за допомогою яких той, хто говорить (мовець), висловлює ставлення до того, що він повідомляє.

Вставні слова можуть указувати на:

- **невпевненість**: *може, може бути, мабуть, можливо, здається, очевидно*;
- **упевненість**: *звичайно, безперечно, без сумніву, правда, безумовно, справді, певна річ*;
- **джерело повідомлення**: *по-моєму, як мені здається, кажуть, на думку, за теорією, за свідченням, як відомо, як зазначено у, за повідомленням*;
- **ставлення до висловлюваного**: *на щастя, на жаль, на диво, на сором, як навмисне, дивна річ*;
- **оцінка повідомлюваного як звичайного**: *було, бувало, як завжди, як водиться*;
- **порядок викладу**: *по-перше, по-друге, нарешті, отже, таким чином, значить, виявляється, виходить*;
- **увічливість**: *будь ласка, вибачте, прошу вас, дозвольте*;
- **привернення уваги**: *уявіть собі, зрозумійте, зверніть увагу, вірите, знаєте, між нами кажучи*.

* Вставні слова та сполучення слів вимовляємо прискорено, зниженим голосом і відділяємо від інших слів у реченні паузами.

Вставні слова та сполучення слів на письмі **виділяємо комами**.

Схематично це можна зобразити так:

ВС, _____.
Будь ласка, дай мені підручник.

_____, ВС(!?)
Не сердься на мене, будь ласка!

_____, ВС, _____ .
Ми, як зазвичай, швидко піднялися на вершечок гори.

Речення із вставними словами та звертаннями називаються **ускладненими**.

Вставні слова і звертання не є членами речення.

ЧО **А.** Прочитайте текст. Випишіть вставні слова. На що вони вказують? Поясніть написання розділових знаків.

У кожного вдома виникають побутові проблеми. Є кілька способів їх розв'язати. По-перше, можна викликати майстра додому. Наприклад, якщо зламався холодильник або пральна машина, потрібно зателефонувати фахівцю, який зможе допомогти. По-друге, деякі прилади можна відремонтувати самостійно. Якщо ви знаєтеся на техніці й уважно прочитаєте інструкцію до приладу, то, можливо, вам це вдасться. Якщо ж електроприлад не можна відремонтувати, тоді, на жаль, доведеться купувати новий.

Але, безперечно, найкраще викликати майстра й дослухатися до його порад.

Б. Напишіть невеликий текст на тему *«У нас зламався електроприлад»*. Опишіть, як розв'язали цю проблему ваші рідні. У тексті використайте вставні слова.

СЛОВНИК

інструкція — instrukció, útmutatás
узагальнювальне слово — általánosító szó
фахівець — szakember

§9–10. Частини мови. Іменник

A szófajok. A főnév

Уживання прийменників

Відмінки	Прийменники
Родовий	без, в (у), від, до, з, за, між, проти, край, коло, з-під, з-перед, поміж
Давальний	всупереч, навздогін, назустріч, наперекір, напереріз
Знахідний	в (у), з, за, на, над, через, понад, крізь, про, під, по
Орудний	з, за, між, під, попід, над, понад, перед, поміж, у зв'язку з, згідно з, слідом за
Місцевий	в (у), на, о, при, по

Пригадайте!

Відмінкові питання та закінчення іменників

Називний відмінок	хто? що?
Родовий відмінок	кого? чого?
Давальний відмінок	кому? чому?
Знахідний відмінок	кого? що?
Орудний відмінок	ким? чим?
Місцевий відмінок	у/в, на кому? у/в, на чому?

До I відміни належать іменники жіночого, чоловічого, спільного родів із закінченнями **-а, -я**.

	ж. р.	ч. р.	спільний рід	множина
Н.в.	мам**а**/-**я**	Микол**а**/-**я**	читак**а**	мам**и**
Р.в.	мам**и**/-**і**	Миколи/-**і**	читаки	мам□
Д.в.	мам**і**/-**і**	Миколі/-**і**	читаці	мам**ам**

	ж. р.	ч. р.	спільний рід	множина
Зн.в.	маму/-ю	Миколу/-ю	читаку	мам□
Ор.в.	мамою/-ею	Миколою/-ею	читакою	мамами
М.в.	мамі/-і	Миколі/-і	читаці	мамах
Кл.в.	мамо/е	Миколо/е	читако	мами

До II відміни належать іменники чоловічого роду з **нульовим закінченням** або **-о** та середнього роду із закінченнями **-о, -е, -а(-я)**.

	ч. р.		с. р.		множина
	неістоти	істоти			
Н.в.	стіл□	Давид□	море	сонце	столи, моря
Р.в.	стола/-я; -у/-ю	Давида	моря	сонця	столів, морів
Д.в.	столу/ові/єві	Давидові	морю	сонцю	столам, морям
Зн.в.	стіл□	Давида	море	сонце	столи, моря
Ор.в.	столом	Давидом	морем	сонцем	столами, морями
М.в.	столі	Давиді	морі	сонці	столах, морях
Кл.в.	столе	Давиде	море	сонце	столи, моря

До III відміни належать іменники жіночого роду з **нульовим закінченням.**

	однина				множина	
Н.в.	радість□	ніч□	кров□	мати	ночі	матері
Р.в.	радості	ночі	крові	матері	ночей	матерів
Д.в.	радості	ночі	крові	матері	ночам/-ям	матерям
Зн.в.	радість□	ніч□	кров□	матір	ночі	матерів
Ор.в.	радістю	ніччю	кров'ю	матір'ю	ночами/-ями	матерями
М.в.	радості	ночі	крові	матері	ночах/-ях	матерях
Кл.в.	радосте	ноче	кров	мати, матір	ночі	матері

До IV відміни належать іменники середнього роду з закінченнями **-а/-я,** у яких при відмінюванні з'являються суфікси **-ат-, (-ят-), -ен-**.

	однина		множина	
Н.в.	курча	плем'я	курчата	племена
Р.в.	курчати	племені (плем'я)	курчат	племен□
Д.в.	курчаті	племені	курчатам	племенам
Зн.в.	курча	плем'я	курчат (курчата)	племена
Ор.в.	курчам	племенем (плем'ям)	курчатами	племенами
М.в.	курчаті	племені	курчатах	(у) племенах
Кл.в.	курча	плем'я	курчата	племена

41 Перепишіть речення. Слова з дужок поставте в потрібному за змістом відмінку.

Перші вітряки було винайдено в *(Середньовіччя)*. До цього для перероблення зерна використовували *(ручна праця)*. У цей період також зросло виробництво *(метал)*. Це дало змогу виготовляти багато *(знаряддя праці)* й замінити ручну *(робота)* механічною. Завдяки сконструйованому в ті часи *(підйомний кран)* люди змогли будувати високі готичні собори. У IX *(століття)* винайшли *(ножиці)*, а в XIV почали користуватися *(пісочний годинник)*.

42 Об'єднайтеся в групи, оберіть один із варіантів. Запишіть речення, додаючи іменники в потрібній відмінковій формі. Додайте прийменники за змістом.

бабуся

Учора я був ... . Я прийшов до неї вдень і пішов пізно ввечері. Ми ... чудово провели час!

Мій дідусь захворів. Ми з ним прийшли ... о 2 годині. Дідусь був на прийомі ... годину.

лікар

мама

Вчора ... брали інтерв'ю. Журналіст приїхав ... об 11 годині.

Я вирішив навчитися грати на гітарі, тому батько сказав, що потрібно записатися ... . У середу минулого тижня ми там були. ... ми повернулися о 15:15.

музична школа

Ч3 А. Прочитайте вголос слова та словосполучення. Запишіть у словник слова та словосполучення і їхній переклад. Поставте наголоси. Вивчіть невідомі вам слова.

Житло, власний будинок із садком та городом, посадити, грядка, гардеробна, комора, спальня, вітальня, дитяча кімната, кухня, коридор, ванна кімната, тераса, **балкон**, **передпокій**, електрика, кондиціонер, кухонні електроприлади, блендер, кавоварка, хлібопічка, мікрохвильова піч, посудомийка, тостер, холодильник, пральна машинка з опцією сушіння одягу, робот-пилосос, **праска**, посуд.

Б. Провідміняйте виділені слова.

Ч4 Прослухайте текст. Назвіть іменники з прийменниками, які до них відносяться. Визначте відмінок підкреслених іменників. Знайдіть речення з однорідними членами.

Важко уявити наше життя без сучасних побутових приладів, адже вони значно спрощують побут. Влітку, коли дні були дуже спекотні, ми придбали кондиціонер. Взимку використовуємо його для обігріву кімнат, коли теплої підлоги недостатньо.

Більшість кухонного електронного приладдя — кавоварка, посудомийка, мікрохвильова піч, чайник — мають таймери вимкнення. Так ми ніколи не хвилюємося, що забули щось увімкненим. Особливо зручно користуватися

пральною машинкою з опцією сушіння одягу, адже після закінчення циклу одяг не лише чистий, а й сухий.

Нещодавно в нас з'явився робот-пилосос, яким можна керувати з додатку на телефоні, що дуже зручно й заощаджує наш час на прибиранні.

Сучасні побутові прилади загалом покликані зробити наше буденне життя легшим і зручнішим.

Ч5 Прочитайте тексти. Випишіть речення і словосполучення, які зможете використати для опису вашого будинку.

КАРОЛІНА

Я живу з батьками у приватному будинку на околиці міста. У будинку є чотири спальні та простора вітальня. Наша сім'я невелика. Увечері ми збираємося разом у вітальні, обговорюємо події дня, дивимося серіал.

ЮРКО

Моя старша сестра вже доросла і живе окремо. Батьки подарували їй невелику однокімнатну квартиру в центрі міста. Сестра працює в банку, який розташований неподалік від дому, тож їй зручно ходити на роботу. Їй подобається самостійне життя.

РОМАН

Ми з товаришем навчаємося в коледжі й орендуємо двокімнатну квартиру. Кімнати невеликого розміру, але гарно умебльовані. Кухня невелика, але зручна. Крім того, ми досить часто харчуємося в студентській їдальні. Ванна кімната теж невелика. Тут стоїть душова кабіна, умивальник та унітаз. Будинок, у якому ми живемо, розташований в центрі міста, а коледж — на околиці, але ми щодня ходимо пішки на навчання.

Ч6 Напишіть розгорнуті відповіді на запитання.

Ви живете в приватному будинку чи у квартирі?

Скільки кімнат у вашому будинку / квартирі?

Як облаштована ваша кімната? Чи задоволені ви нею?

Які меблі стоять в інших кімнатах?

Які сучасні побутові зручності є у вашому будинку / квартирі?

Чи користуєтесь ви побутовою технікою? Якою саме?

На вашу думку, яка побутова техніка найкорисніша в будинку / квартирі?

Ч7 Прочитайте текст. Випишіть іменники у дві колонки: у першу іменники, які стоять у називному відмінку, у другу — у знахідному відмінку.

ЯК ЖИЛИ ТРИПІЛЬЦІ?

Трипільці мешкали у великих і просторих хатах. Хати трипільських часів були поділені на кілька кімнат, або покоїв, залежно від того, скільки сімей у них проживали. Кімнати відокремлювалися дерев'яними перегородками. У кожному покої була піч або груба з підвищеннями (лежанками) для спання. Таке облаштування житла давало змогу не витрачати час і місце на будівництво додаткових споруд, а зручно обживатися під одним дахом. Трипільська хата за технологіями будівництва майже така сама, як наша українська мазанка, яку будують із дерева й вапна та вкривають соломою *(за Світланою Заболотною)*.

Ч8 На основі опрацьованого матеріалу складіть план опису вашого будинку / квартири. За планом напишіть текст на тему *«Мій будинок»*.

СЛОВНИК

кухонні електроприлади — konyhai eszközök
передпокій — folyosó
пилосос — porszívó
побутові зручності — háztartási felszerelések
Середньовіччя — középkor
сконструювати — megszerkeszt
сушарка — szárítógép
центральне опалення — központi fűtés

§11–12. Прикметник

A melléknév

Пригадайте!

Відмінкові закінчення прикметника

	однина			множина
	ч. р.	ж. р.	с. р.	
Н.в.	червон**ий** син**ій**	червон**а** син**я**	червон**е** син**є**	червон**і** син**і**
Р.в.	червон**ого** синь**ого**	червон**ої** синь**ої**	червон**ого** синь**ого**	червон**их** син**іх**
Д.в.	червон**ому** синь**ому**	червон**ій** син**ій**	червон**ому** синь**ому**	червон**им** син**ім**
Зн.в.	як у Н.в. або Р.в.	червон**у** син**ю**	як у Н.в. або Р.в.	як у Н.в. або Р.в.
Ор.в.	червон**им** син**ім**	червон**ою** синь**ою**	червон**им** син**ім**	червон**ими** син**іми**
М.в.	червон**ому** синь**ому**, син**ім**	червон**ій** син**ій**	червон**ому** синь**ому**, син**ім**	червон**их** син**іх**

49 А. Прочитайте вголос слова та словосполучення. Запишіть їх у словник та перекладіть. Поставте наголоси. Вивчіть невідомі вам слова.

Сьогодні сонячно / похмуро, йшов сніг, падав дощ, хмарно, ясно, вітряний день / ніч, холодно, прохолодно, тепло, спекотно, безхмарне синє небо, сонце виходить з-за хмар, дрібний дощ, злива, густий туман, сухо, волого, лід, мороз, іній, мінлива погода, блискавка, грім, буря, хуртовина, мряка, дощ зі снігом, град, роса, веселка, вологий, опади, дощові хмари, снігові хмари, снігопад, заметіль, бурулька, сніжинка, мокрий сніг, ожеледиця.

Сьогодні тепло. Температура повітря ... нижче нуля / вище нуля / мінус / плюс. Сьогодні ... градусів.

Б. Випишіть словосполучення, до складу яких входять прикметники. Складіть з ними речення. Визначте відмінок.

Пригадайте!

Узгодження числівників з іменниками

0	градус**ів**
1	градус□
2, 3, 4	градус**и**
5–20, 30…	градус**ів**

50 Прочитайте зразок. Напишіть, яка сьогодні погода у вашому місті / селі. Використайте прикметники.

Зразок: Сьогодні ясна сонячна погода, безхмарне небо. Температура вдень — 5 градусів вище нуля. Дме вітер. Прохолодно.

51 Прослухайте вірш **Василя Симоненка**. Випишіть прикметники. З'ясуйте їхній відмінок.

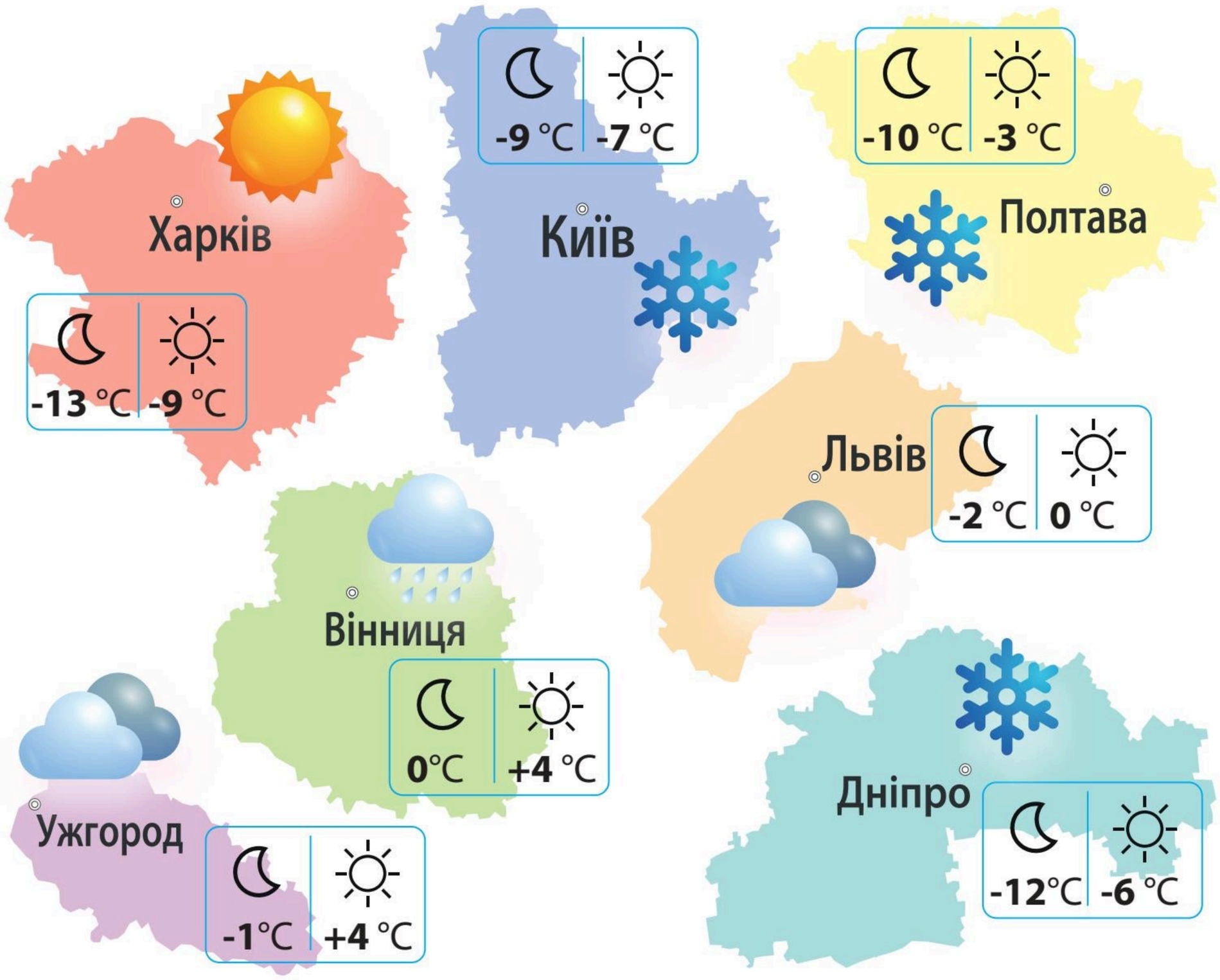
Я закоханий палко, без міри
У небачену вроду твою.
Все, що в серці натхненне і щире,
Я тобі віддаю.

Ти дала мені радісну вдачу,
Кров гарячу пустила до жил.
Я без тебе нічого не значу,
Ніби птиця без крил.

Кожну хвилю у кожну днину
Гріє душу твоє ім'я,
Ненаглядна, горда, єдина,
Україно моя.

Василь Симоненко

52 Гра «Прогноз погоди». Складіть прогноз погоди за поданим малюнком. Уявіть, що ви працюєте на телебаченні. Вам потрібно розказати прогноз погоди на завтра. Які прикметники ви використали?

53 Використовуючи прикметники, підготуйте розповідь про те, яку погоду ви любите і чому. Чи впливає погода на ваш настрій?

СЛОВНИК

бурулька — jégcsap
град — jégeső
заметіль — hóvihar
злива — felhőszakadás
іній — dér
мінлива погода — változékony időjárás
мряка — szitálás (eső)
небачена — nem látott, nem ismert
ненаглядна — kedves, drágalátos
ожеледиця — ónos eső
опади — csapadék
палко — tüzesen, hevesen
похмурий — komor
роса — harmat
спекотно — forróság
хмарно — felhős
ясне небо — tiszta ég

§13–14. Числівник. Відмінювання числівників

A számnév. A számnevek ragozása

Числівник *один* змінюється за родами, числами й відмінками. Відмінювання числівників *один, одна, одне*:

	однина			множина
	ч. р.	с. р.	ж. р.	
Н.в.	один□	одне, одно	одна	одні
Р.в.	одного		однієї, одної	одних
Д.в.	одному		одній	одним
Зн.в.	як у Н.в. або Р.в.	одне, одно	одну	як у Н.в. або Р.в.
Ор.в.	одним		однією, одною	одними
М.в.	на / в одному, однім		на / в одній	на / в одних

Числівники *два, три, чотири, багато, кілька* відмінюються за зразком **два**:

	ч. р.	ж. р.		
Н.в.	два	дві	три	чотири
Р.в.	двох		трьох	чотирьох
Д.в.	двом		трьом	чотирьом
Зн.в.	два	дві	три, трьох	чотири, чотирьох
Ор.в.	двома		трьома	чотирма
М.в.	на / у двох		на / у трьох	на / у чотирьох

Числівники від *п'яти* до *двадцяти, тридцять, п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят* мають дві форми відмінювання.

Н.в.	п'ять□	
Р.в.	п'яти	п'ятьох
Д.в.	п'яти	п'ятьом
Зн.в.	п'ять□	п'ятьох
Ор.в.	п'ятьма	п'ятьома
М.в.	(на) п'яти	(на) п'ятьох

Н.в.	шістдесят□	
Р.в.	шістдесяти́	шістдесятьо́х
Д.в.	шістдесяти́	шістдесятьо́м
Зн.в.	шістдесят□	шістдесятьо́х
Ор.в.	шістдесятьма́	шістдесятьома́
М.в.	на / у шістдесяти́	на / у шістдесятьо́х

Числівники *сорок*, *дев'яносто*, *сто*:

Н.в., Зн.в.	сорок□	дев'яносто	сто
Р.в., Д.в., Ор.в., М.в.	сорока	дев'яноста	ста

У числівниках від *двохсот* до *дев'ятисот*, *кількасот* відмінюються обидві частини. Паралельні форми має лише форма орудного відмінка у числівниках від п'ятисот до дев'ятисот.

Н.в.	двісті	п'ятсот□
Р.в.	двохсот□	п'ятисот□
Д.в.	двомстам	п'ятистам
Зн.в.	двісті	п'ятсот□
Ор.в.	двомастами	п'ятьмастами / п'ятьомастами
М.в.	на / у двохстах	на / у / в п'ятиста́х

Числівник *тисяча* відмінюється як іменники жіночого роду. Числівники *мільйон* та *мільярд* — як іменники чоловічого роду.

Порядкові числівники змінюються, як прикметники — за родами, числами та відмінками. У складних порядкових числівниках відмінюємо тільки останнє слово:

> дві тисячі чотирнадцят**ий** рік, дві тисячі чотирнадцят**ого** року, дві тисячі чотирнадцят**ому** року, дві тисячі чотирнадцят**ий** рік, дві тисячі чотирнадцят**им** роком, у дві тисячі чотирнадцят**ому** році.

54 Провідміняйте числівники.

4, 71, 115.

55 Запишіть речення. Числа потрібно записати словами. Визначте відмінок числівників.

Чайка — весловий човен, що використовувався запорозькими козаками. Човен міг бути завдовжки до 22 метрів і завширшки до 4 метрів. Чайки мали 10–15 пар весел. Вміщували до 70 осіб.

ЗВ'ЯЗОК ЧИСЛІВНИКІВ З ІМЕННИКАМИ

Два, три, чотири	Н.в. ім. множини

два пенал**и**, **дві** дівчин**и**, **три** учн**і**, чотир**и** учениц**і**

5-20...	Р.в. множини

п'ять зошит**ів**, **двадцять** дівчат□

Дробові числівники

одна друга	Р.в. однини	**одна друга** лимон**а**
півтора (ч. та с.р.)	Р.в. однини	**півтора** яблук**а**
півтори (ж.р.)	Р.в. однини	**півтори** чашк**и**
півтораста (150)	Р.в. множини	**півтораста** учн**ів**

Збірні числівники

множинні іменники	Р. в. множини	**троє** дверей
іменники середнього роду	Р. в. множини	**четверо** вікон□
назви істот чоловічого роду	Р. в. множини	**п'ятеро** хлопц**ів**

При числівнику зі словами, що мають числове значення, іменник узгоджуємо з числівником.

Три з половиною кілометри.
П'ять кілометрів.

56 Узгодьте числівники з іменниками.

30 (лікар), 2 (лист), 5 (аудиторія), 70 (місце), 3 (телефон), 15 (ручка), 2 (донька), 4 (товариш), 6 (поле), багато (дзеркало), 100 (газета), 10 (вікно), 9 (плащ), 27 (гривня), 3 (ящик), 33 (хвилина), 13 (колесо).

57 Об'єднайте в словосполучення числа з відповідними іменниками. Словосполучення запишіть у зошит.

103 18 81 22

турист

туристів

туристи

спортсменка

95

61

спортсменки

13

спортсменок

52

58 Правильно вжито відмінкову форму числівника в реченні:

А	У тисячу вісімсот двадцять восьмому році разом з паном Енгельгардтом юний Шевченко покинув Україну.
Б	У тисяча дев'ятсот сімдесят п'ятого році один із кратерів на Меркурії був названий на честь Тараса Григоровича Шевченка.
В	У тисяча вісімсот шістдесятому році Т. Г. Шевченко був удостоєний звання Академіка гравіювання за гравюру за картиною Рембрандта «Притча про робітників на винограднику».
Г	Перший «Кобзар» вийшов у тисяча вісімсот сороковий році накладом тисяча примірників, які розкупили за два тижні.

59 Прослухайте текст. Поясніть узгодження числівника з іменником. Відповідь на запитання запишіть у зошит.

Займатися бігом рекомендується практично всім — від наймолодших до людей похилого віку. Під час бігу підвищуються скорочувальна та «насосна» функції серця, зростає крововідтік у малих судинах серця, мозку, нирок та інших органів. Біг сприяє підвищенню імунітету.

На змаганнях з бігу учням школи вручили 36 медалей, з них 17 золотих і срібних, а 29 — золоті та бронзові. Скільки завойовано золотих, срібних та бронзових медалей? *(Наталія Кузьміна, Ольга Одинець для посібника «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів»)*

Числівники на позначення часу

*Котр**а** годин**а**?*

9:00 — дев'ят**а** година 9:30 — **пів на** десят**у**

9:15

дев'ят**а** година п'ятнадцять хвилин / **чверть по** дев'ят**ій** /
п'ятнадцять хвилин **по** дев'ят**ій** /
п'ятнадцять хвилин **на** десят**у** / **чверть на** десят**у**

9:45

дев'ят**а** година сорок п'ять хвилин /
за п'ятнадцять хвилин десят**а** година / п'ятнадцять хвилин
до десятої / **за чверть** десят**а** / **чверть до** десят**ої**

***О** котр**ій** годин**і**?*

О восьм**ій** годин**і** тридцять хвилин починаються уроки в школі.

Скільки часу? Коли?

Скільки часу?		**Коли?**
одну годину	**о**	першій годині
2, 3, 4 (дві, три, чотири) години		другій, третій, четвертій годині
п'ять годин		п'ятій годині

60 Гра «Котра година?». Розіграйте мінідіалог, спитавши сусіда / сусідку по парті ***«Котра година?», «О котрій годині?»***.

Котра година?

15:00 19:30 01:15 16:25 07:30 17:15

О котрій годині відчиняється магазин?

О котрій годині починається тренування?

О котрій годині він / вона йде до музичної школи?

О котрій годині починаються заняття в музичній школі?

10:00 08:00 21:00 13:00 18:00
14:00 22:00 23:00 19:00

61 Скажіть, скільки часу ви вчора: *читали, обідали, спали, гуляли, дивилися телевізор, говорили по телефону*. Що ще ви робили і скільки часу?

62 Перепишіть речення, додаючи на місці пропусків конструкції часу.

Зразок: (10 годин) я був / була у магазині. — О десятій годині я був/ була у магазині.

Ми обідаємо завжди ... (12 год.).

Я снідаю вдома ... (8 год.).

У вівторок ... (11 год.) Олег був у школі.

Вони теж були вчора ... (17 год.) на стадіоні.

У п'ятницю ... (5 год.) хлопці були у спортклубі.

Хто був учора ... (1 год.) у кав'ярні «Парижель»?

Бабуся була в аптеці ... (4 год.).

63 Дайте повні відповіді на запитання.

Де ви були вчора вранці о сьомій годині?
Де ви були вчора о восьмій годині?
Де ви були вчора о дванадцятій годині?
Де ви були вчора о чотирнадцятій годині?
А о сімнадцятій годині?
А о двадцятій годині?

64 **А.** Прочитайте план на день мами Давида.

Понеділок	
8:00	ранкові домашні справи
9:00	робота в поліклініці
10:00 – 12:00	прийом хворих
13:00	обід удома
14:00 – 16.00	виїзд за викликом хворих
17:00	кінець робочого дня, повернення додому
18:00	приготування вечері
19:00	похід з Давидом на виставу в театрі
21:00	повернення додому
21:00 – 22:00	читання художньої літератури, наукових статей, новин

Б. За поданим зразком напишіть про свій учорашній день.

65 Знайдіть в інтернеті інформацію про чисельність населення нашої планети. Уживаючи числівники, запишіть 5–6 речень про найбільш і найменш заселені країни.

СЛОВНИК

гравюра — nyomatkészítés
крововідтік — véráram
«насосна» функція серця — a szív "pumpáló" funkciója
скорочувальна функція серця — a szív összehúzó funkciója

§15–16. Займенник. Відмінювання займенників

A névmás. A névmások ragozása

Особові займенники

	однина					множина		
			ч. р.	с. р.	ж. р.			
Н.в.	я	ти	він	воно	вона	ми	ви	вони
Р.в.	мене	тебе	його		її	нас	вас	їх
Д.в.	мені	тобі	йому		їй	нам	вам	їм
Зн.в.	мене	тебе	його		її	нас	вас	їх
Ор.в.	мною	тобою	ним		нею	нами	вами	ними
М.в.	(на, у) мені	(на, у) тобі	(на, у) ньому (нім)		(на, у) ній	(на, у) нас	(на, у) вас	(на, у) них

Присвійні займенники

	однина			множина
	ч. р.	с. р.	ж. р.	
Н.в.	мій	моє	моя	мої
Р.в.	мого		моєї	моїх
Д.в.	моєму		моїй	моїм
Зн.в.	як у Н.в або Р.в.		мою	мої
Ор.в.	моїм		моєю	моїми
М.в.	(на, у) моєму		(на, у) моїй	(на, у) моїх

За поданим вище зразком змінюються:

- присвійні займенники: твій, твоє, твоя, твої, наш, наше, наша, наші, ваш, ваше, ваша, ваші;
- означальні займенники: весь (увесь), все (усе), вся (уся), всі (усі), всякий (всяк), всяке (усяке), всяка (усяка), всякі (усякі), кожний (кожен), кожне, кожна, кожні, жодний (жоден), жодне, жодна, жодні, інший, інше, інша, сам, саме, сама, самий;

- вказівні займенники: той, те, та, ті, цей, це, ця, ці, такий, таке, така, такі.

Вказівний займенник

Н.в.	стільки
Р.в.	стількох
Д.в.	стільком
Зн.в.	стільки
Ор.в.	стількома
М.в.	(на, у) стількох

Питально-відносні займенники

	однина						множина
				ч. р.	с. р.	ж. р.	
Н.в.	хто	що	скільки	чий	чиє	чия	чиї
Р.в.	кого	чого	скількох	чийого		чиєї	чиїх
Д.в.	кому	чому	скільком	чийому (чиєму)		чиїй	чиїм
Зн.в.	кого	що	як у Н.в. або Р.в.	як у Н.в. або Р.в.	чиє	чию	як у Н.в. або Р.в.
Ор.в.	ким	чим	скількома	чиїм		чиєю	чиїми
М.в.	(на, у) кому	(на, у) чому	(на, у) скількох	(на, у) чийому (на, у) чиєму (на, у) чиїм		(на, у) чиїй	(на, у) чиїх

За зразком відмінювання займенника *чий* змінюються **питально-відносні займенники**: який, яка, яке, які, котрий, котра, котре, котрі.

Заперечні займенники: ніхто, ніщо, ніякий, нічий, ніскільки, й **неозначені**: будь-хто, хтось, хтозна-що, абиякий, скільки-небудь, щось, абищо, декотрий та ін., відмінюємо так, як займенники, від яких вони утворилися.

66 З'ясуйте, скільки займенників у поданому реченні.

Щоб висловлювати будь-коли свою думку про інших, кожен має бути готовим сприйняти будь-яку думку про себе.

67 Перепишіть речення. На місці крапок вставте неозначені займенники, які підходять за змістом.

Давид сидить сам і про ... думає. Оксанко, ти вже запросила ... на день народження? Моя сестра не хоче жити в нашому маленькому місті, вона хоче влаштуватися на роботу в ... великому місті. Оксанки немає вдома, вона зараз у ... подруги. Мами немає вдома, у неї ... справи в лікарні. Тато зараз розмовляє з ... по телефону.

Пригадайте!

Зворотний займенник *себе*

Н.в.	
Р.в.	себе (до себе)
Д.в.	собі
Зн.в.	себе
Ор.в.	собою
М.в.	(на, у) собі

68 Перепишіть речення, на місці крапок вставляючи зворотний займенник *себе* в потрібній за змістом формі.

Марина запросила подружок до ... в гості. Мама купила квитки в театр ... та татові. Директор запросив батьків до ... в кабінет. У своєму листі Павло розповідає про ... і своє навчання. У мене буде багато вільного часу, я візьму з ... цікаву книгу. Цей поет написав вірші про ... .

69 Перепишіть речення. На місці крапок запишіть заперечні займенники. Поясніть їхнє написання.

1. Завтра в Миколи контрольна робота, а він ... не встигає. 2. Оксана ... не зустрічається, її ... не цікавить, окрім цуценяти. 3. Свою нову світлину я ... не показувала, окрім мами. 4. Нова передача про тварин ... не сподобалася.

70 Робота в групах. Дайте короткі відповіді на запитання. У відповідях використайте заперечні займенники.

Зразок: — *З ким ти розмовляла?*
— *Ні з ким.*

1. Що ти купила?
2. Кому ти телефонував?
3. До кого ти ходив у гості?
4. Про що ви говорили?
5. З ким ти хочеш порадитися?
6. Хто може тобі допомогти?
7. Який фільм ви дивилися вчора?

71 Замініть речення з прямою мовою реченнями з непрямою. Зверніть увагу, як займенники змінюють пряму мову.

Зразок: *Продавець сказав нам: «Візьміть цю книгу, вона дуже цікава». — Продавець сказав нам, щоб ми взяли цю книгу, бо вона дуже цікава.*

Мама сказала синові: «Прибери свої книги в шафі».

Тато попросив мене: «Дай мені, будь ласка, олівець».

Бабуся попросила мене: «Подивись, будь ласка, в інтернеті, о котрій годині приймає мій лікар».

Мама просила гостей: «Пригощайтесь, будь ласка! Пийте каву з печивом».

72 **А.** Прослухайте текст.

Давид навчається в сьомому класі. Його тато мріє, щоб син став лікарем, тому просить зосередитись на вивченні тих предметів, які потрібні для вступу до медичного університету. Хлопцеві подобається алгебра, геометрія, фізика, інформатика, але не біологія.

Давид не хоче бути лікарем, він прагне стати розробником програмного забезпечення. Це одна з найпопулярніших професій сьогодні, а щоб здобути її, потрібно багато вчитися. Зараз хлопець відвідує гурток, де вчиться створювати

мультфільми та анімації, проводити наукові експерименти, розробляти комп'ютерні ігри. Ці заняття розвивають логіку.

Давид сподівається, що зможе переконати тата щодо вибору професії та відстояти власну думку. Адже стати лікарем — було мрією тата, а Давид може обрати власний шлях.

Б. Дайте назву тексту. Випишіть займенники. Визначте відмінок.

В. Дайте відповіді на запитання.

1. Про що мріє тато Давида? А про що мріє Давид?
2. Які предмети подобаються хлопцеві?
3. Який гурток відвідує Давид?
4. До чиєї думки потрібно прислухатися під час вибору майбутньої професії?
5. Чи можуть рідні вплинути на ваші рішення?
6. Як би ви вчинили на місці Давида: послухали тата й обрали професію лікаря чи пішли б навчатися на розробника?

73 Підготуйте усний переказ прочитаного тексту від першої особи.

74 Напишіть розповідь про те, яка професія вам подобається. Що потрібно, щоб її здобути? Що ви можете зробити для цього зараз? Хто вплинув на ваш вибір? Які займенники ви вжили в розповіді?

СЛОВНИК

відстоювати (власну думку) — megvédeni (véleményét), kiállni

зосередитися — összpontosítani

розробник програмного забезпечення (програміст) — szoftverfejlesztő (programozó)

§17–18. Дієслово. Дійсний спосіб дієслів

Az ige. Az ige kijelentő módja

75 А. Прослухайте текст. Випишіть дієслова.

Закономірності й традиції церковного будівництва, які склалися в період Середньовіччя, збереглися до наших днів, але кожне покоління будівничих, суспільні запити вносили свої корективи й своє бачення церковних святинь.

Храми стали основою національної культури, центрами духовного життя, місцем, яке поєднує різні покоління в єдине ціле — українське суспільство. І якби машина часу перенесла Володимира Великого в сьогодення, він сказав би нам: «Я дав вам віру християнську й державу. Бережіть і зміцнюйте їх, бо народ без віри й держави зникає безвісти».

Будьмо гідні наших предків! *(Ганна Михайлович для книги «Величні собори України»).*

Б. Які найвідоміші храми України ви знаєте?

76 Користуючись таблицею, визначте дієвідміну поданих дієслів. Змініть їх за дієвідмінами.

Запам'ятати, стежити, митися, чистити, стригти, тримати, розчісуватися, ходити, виглядати, вести, робити, обгорнути, знайти, прибирати, викидати.

Пригадайте!

Теперішній час дієслів

I дієвідміна *читати*				II дієвідміна *бігти*			
однина		множина		однина		множина	
я	читаю	ми	читаємо	я	біжу	ми	біжимо
ти	читаєш	ви	читаєте	ти	біжиш	ви	біжите
він вона воно	читає	вони	читають	він вона воно	біжить	вони	біжать

Пригадайте!

Минулий час дієслів утворюється за допомогою суфіксів. Дієслова минулого часу змінюються за родами та числами.

читати			
ч. р.	**с. р.**	**ж. р.**	**множина**
читав	читало	читала	читали

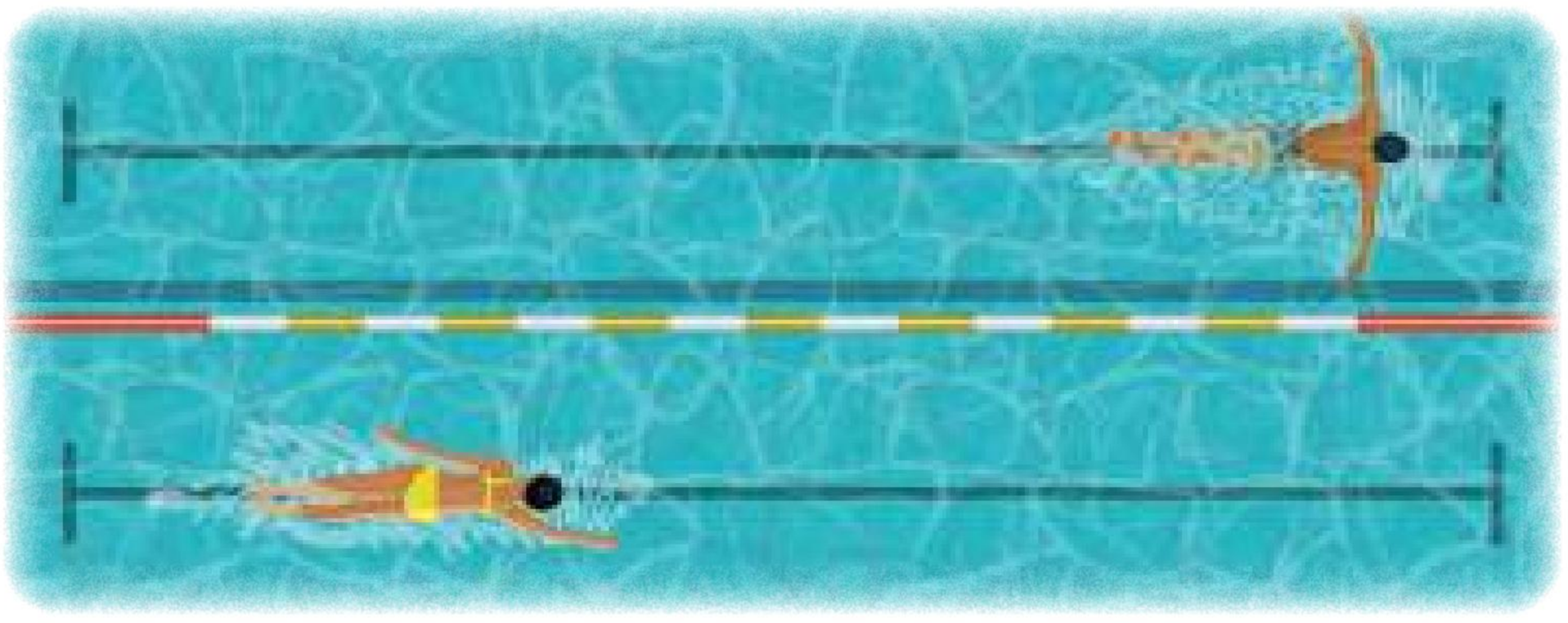
77 **А.** Прочитайте тлумачення дієслів.

Плавати — пересуватися в різних напрямках на поверхні води або у воді.

В акваріумі *плавали* золоті рибки.

Плисти — пересуватися у воді або по воді в якомусь напрямку за допомогою певних рухів тіла, спеціальних органів чи знарядь.

Спортсмени *пливли* до фінішу.

Б. Змініть за дієвідмінами обидва слова.

В. Запишіть речення в зошит. На місці крапок вставте потрібне за змістом дієслово.

1. Спортсмени увесь день … на човні. 2. Корабель … до берега. 3. Давид дуже любить воду і … , як риба. 4. Учора бабуся пішла в басейн … . 5. У морі солона вода, тому там легше … . 6. Лікар порадив дідусеві … , щоб не боліла спина.

Пригадайте!

Майбутній час дієслів

Складна форма утворюється за допомогою суфікса **-м-**.

я	читатиму	ми	читатимемо
ти	читатимеш	ви	читатимете
він вона воно	читатиме	вони	читатимуть

Складена форма утворюється за допомогою сполучення неозначеної форми й особової форми допоміжного дієслова **бути**.

я	буду читати	ми	будемо читати
ти	будеш читати	ви	будете читати
він вона воно	буде читати	вони	будуть читати

78 Утворіть від поданих дієслів складну та складену форми майбутнього часу.

1 варіант

Писати, читати, бігати, брати, купувати, їхати.

2 варіант

Готувати, прибирати, будувати, взяти, купити, плавати.

79 Робота в парах. Прочитайте задачу. Визначте, у якому часі вживаються дієслова. Перебудуйте речення, змінивши час дієслів.

Якщо ми не закриємо кран, коли чистимо зуби, то дарма виллється 3 л води. Давид і Оксана чистять зуби двічі на день. За минулий тиждень Давид забув закрити кран двічі, а Оксана тільки один раз закрила. Скільки води витекло даремно через неуважність дітей?

Наказовий спосіб дієслів

I дієвідміна				II дієвідміна			
я		ми	читаймо	я		ми	біжімо
ти	читай	ви	читайте	ти	біжи	ви	біжіть
він вона воно	хай читає	вони	хай читають	він вона воно	хай біжить	вони	хай біжать

80 Від поданих дієслів утворіть дієслова наказового способу, уведіть їх у речення за зразком.

Зразок: *Дати — дайте, будь ласка, квиток.*

Показати, передати, підказати, читати, писати, принести.

Умовний спосіб дієслів

Умовний спосіб дієслів виражає бажану, можливу за певних умов дію. Дієслова умовного способу відповідають на питання *що робив би? що зробив би?* Змінюються за числами та родами.

Оксанко, чи не принесла б ти мені ручку?

81 Перепишіть прислів'я та приказки. Підкресліть дієслова умовного способу.

Якби не було хмар, то ми б не знали ціни сонцю.

Риба співала б, коли б голос був.

Були б пиріжки, будуть і дружки.

Якби знав, де впадеш, то соломки підстелив би.

Рада б зірка зійти — чорна хмара заступає.

Пішов би в гості, та ніхто не запрошує.

Кіт їв би рибу, та лап не хоче мочити.

82 Утворіть речення з дієсловами умовного способу.

Доконаний та недоконаний вид дієслів

Дієслова **доконаного виду** означають уже завершену дію і відповідають на питання *що зробити? що зробив? що зроблю?*

Дієслова **недоконаного виду** означають дію, незавершену, необмежену в часі та відповідають на питання *що робити? що робив? що роблю? що робитиму?*

Зазвичай дієслова доконаного та недоконаного виду утворюють **видові пари.**

Здебільшого таку пару утворюють спільнокореневі слова, що відрізняються префіксами та суфіксами.

83 Укажіть рядок, у якому всі дієслова дійсного способу.

А повідомив би, говори, борітеся
Б забуде, хотіла б, нехай спить
В світять, горить, слухає
Г сидить, хай сидить, сидів би

84 Прочитайте пари дієслів у колонках. Поміркуйте, у якій записані дієслова доконаного виду, а в якій — недоконаного. Складіть 6 речень з видовими парами дієслів.

йти	прийти
їхати	заїхати
бігти	добігти
летіти	прилетіти
плисти	доплисти
заходити	зайти
виходити	ввійти
приходити	прийти
підходити	підійти
відходити	відійти
переходити	перейти
проходити	пройти
доходити	дійти
обходити	обійти

нести	принести
вести	привести
везти	привезти
виїжджати	виїхати
приїжджати	приїхати
під'їжджати	під'їхати
від'їжджати	від'їхати
вносити	внести
виносити	винести
приносити	принести
відносити	віднести
підносити	піднести
переносити	перенести
заносити	занести

СЛОВНИК

безперечно — egyértelműen
будівничі — építkezési
бути гідним — méltónak lenni
видові пари дієслів — igeszemléleti igepárok
духовне життя — egyházi élet
закономірності — törvényszerűség
накопичується — felhalmozódik
охайно — szépen, takarosan
святиня — szentély, szent hely
шкільний наплічник — iskolai hátizsák

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що називається словосполученням?
2. Які бувають речення за будовою?
3. Які розділові знаки ставимо, якщо в реченнях з однорідними членами є узагальнювальне слово?
4. Як виділяємо вставні слова в реченнях?
5. Що таке іменник як частина мови? Які граматичні ознаки іменника?
6. Що таке прикметник як частина мови? Назвіть граматичні ознаки прикметника.
7. Що таке числівник як частина мови?
8. Що таке займенник як частина мови?
9. Які є розряди займенників?
10. Що таке дієслово як частина мови?

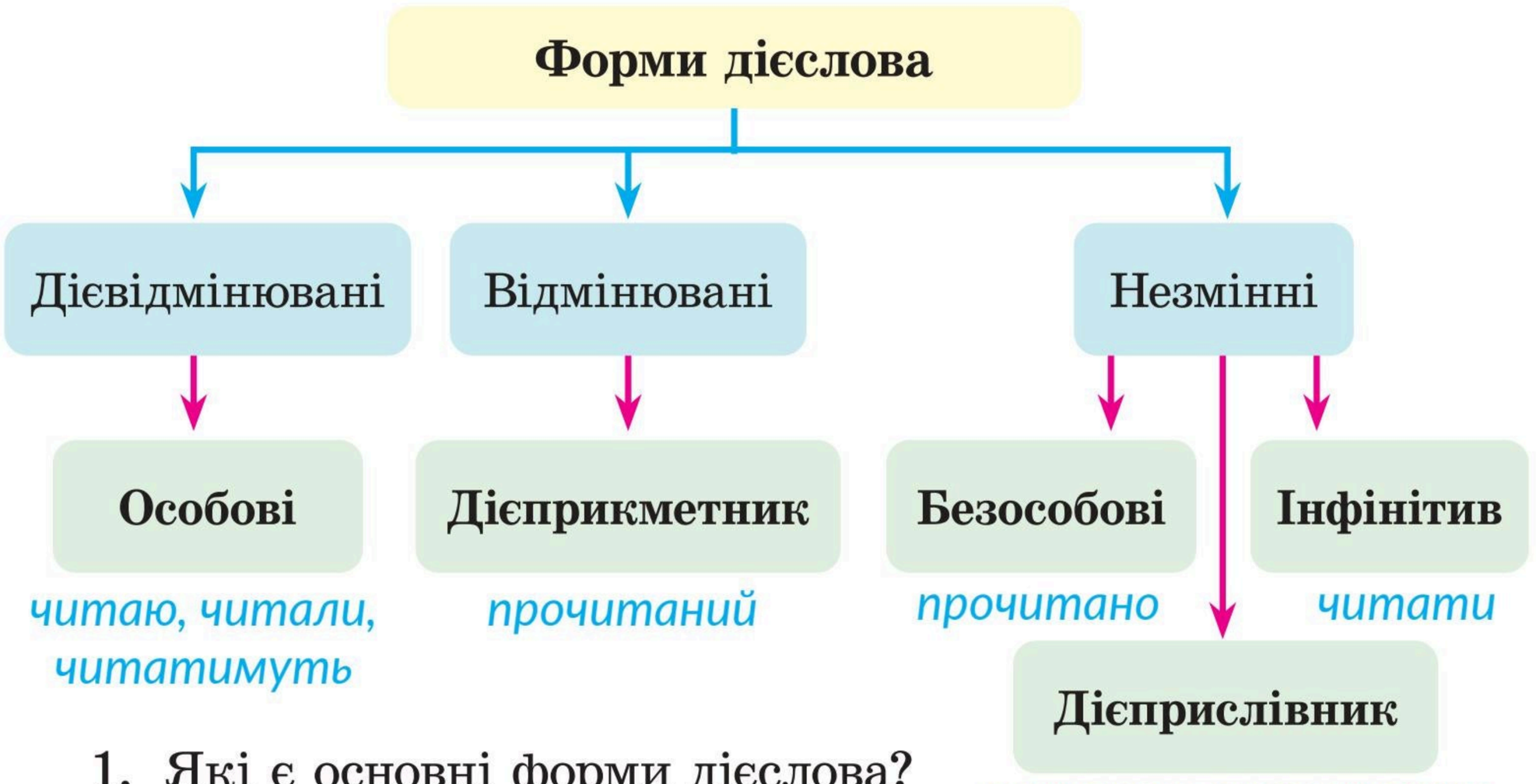
САМОСТІЙНА РОБОТА

Морфологія та орфографія

§19. Поняття про форми дієслова

Az ige alakjai

85 Розгляньте схему й дайте відповіді на запитання.

1. Які є основні форми дієслова?
2. Які форми дієслова незмінні?
3. Які форми дієслова можуть змінюватися за часами й особами?

86 Утворіть форми дієслова за зразком.

Неозначена форма	Особова форма	Дієприкметник	Дієприслівник	Безособові форми на -но, -то

Зразок: *купувати — купую — куплений — купивши — куплено*

Молоти, створити, вишивати, оформити.

87 Розподіліть дієслова на п'ять груп за їхньою формою.

Прочитаний, слухати, заспівавши, ходячий, сплять, пишучи, зеленіє, написано, розказати, зроблено, їхати, за-

сіяний, печуть, слухаючи, зробивши, знайдено, малювати, зайшов, бігли, порізаний, перекрито.

88 Робота в парах. Розподіліть слова у дві колонки: у першу — дієприкметники, у другу — дієприслівники.

Написаний, хоробрий, слухаючи, збудований, ходити, високий, намалювавши, одягаючи, розмальований, проїшовши, стояти, обраний, тертий, шукаючи, подолавши.

89 Прочитайте речення, випишіть усі форми дієслова і з'ясуйте їхнє значення.

1. Цілує сонце рушники, що ненька вміла вишивати *(М. Сингаївський)*. 2. Рись неспокійно ходила хатою взад-вперед, луплячи себе хвостом *(С. Андрухович)*. 3. Петро дивився на товариша хитрувато примруженими очима *(А. Головко)*. 4. Останній екзамен складено, школу закінчено *(О. Донченко)*. 5. Я вела Жанку за собою за руку, прив'язавши до своєї ноші ще й її рюкзак *(Т. Винник)*. 7. Не спиться мені. У голові шумить, як у млині... *(Марко Вовчок)*. 8. Родина слухала мене, не перебиваючи *(В. Пустовіт)*.

90 Запишіть подані дієслова в неозначеній формі.

Бережіть. Гримить. Не знаю. Подорожую. Не йди. Снишся. Нападають. Отримаю. Шануватимемо. Засміймося. Суджу. Переїхала. Зателефонуйте. Захищав. Братиму.

91 Розподіліть дієслова за групами.

https://cutt.ly/0wZumLhm

СЛОВНИК

безособові форми дієслова — személytelen igealakok

відмінювані форми дієслова — ragozott igealakok

інфінітив — infinitivus, fénévi igenév

Навчальне читання

Beszédkészség fejlesztése

92 Послухайте за вчителем / учителькою текст. Прочитайте його самостійно.

МАГАЗИН «ШВИДКО ТА ВИГІДНО»

У місті з'явився новий магазин — «Швидко та вигідно». Він розташований в самому центрі міста. Крамниця працює щодня і має зручний графік роботи. «Швидко та вигідно» є частиною мережі магазинів, які відкрилися в багатьох містах. Усього в мережі близько 400 крамниць. Магазин має жовто-зелений логотип, який одразу ж впізнають покупці. Мережа є чудовою альтернативою гіпермаркетам, на покупки в яких потрібно витратити чимало часу.

Великий вибір товарів у «Швидко та вигідно» приємно вражає. Тут можна купити не лише найнеобхідніше: продукти, свіжі овочі і фрукти, випічку, смачну готову їжу, а й інші необхідні речі для дому, наприклад, мийні засоби, паперові рушники, сміттєві пакети чи навіть канцелярське приладдя.

ПОКУПКИ ..... Побут

Для покупців найголовніше — це невисока вартість товарів. Тут завжди можна придбати все за доступними цінами. Крім цього, діє система накопичування для постійних покупців, які мають дисконтну картку мережі.

Покупці відзначають, окрім якості товарів, приємне обслуговування. Персонал тут привітний, компетентний і завжди готовий допомогти. Також у магазині часто діють акції та знижки, тож ви можете заощадити гроші.

«Швидко та вигідно» — це місце, де якісно, дешево та зручно.

93 Дайте коротку відповідь «Так» чи «Ні» на запитання.

1. Магазин з'явився у селі?
2. Назва магазину «Швидко та вигідно»?
3. Магазин працює тільки у вихідні дні?
4. Чи можна тут купити свіжі продукти?
5. Тут все дорожче, ніж в інших магазинах?
6. Чи завжди діє знижка в магазині?

94 Продовжте речення за поданим початком.

У місті з'явився ... .
Він працює ... .
Тут можна купити ... .
Покупці відзначають ..., тут привітний ..., ... допомогти.
Також у магазині часто діють акції та ... .

95 Дайте відповіді на запитання до тексту.

Як називається магазин?

Де розташований магазин?

Коли працює магазин?

Що можна придбати в цьому магазині?

Які тут ціни?

96 Напишіть 7–8 речень про магазин, де ви зазвичай купуєте продукти з сім'єю.

§20. Дієприкметник як особлива форма дієслова

A melléknévi igenév

Дієприкметник — це особлива форма дієслова, яка виражає ознаку предмета за дією або станом і відповідає на питання *який? яка? яке? які?* Наприклад:

пострижене волосся, **квітучий** сад, **помиті** вікна.

Дієприкметники поєднують у собі ознаки дієслова й прикметника. Вони мають **вид**, **час**, змінюються за **родами, числами, відмінками**.

Ознаки дієслова, притаманні дієприкметнику:

* Походить від дієслова (має спільну основу), є його особливою формою:

прочитати — прочитаний.

* Має вид:
  - доконаний відчинений;
  - недоконаний тертий.
* Час (лише два):
  - теперішній сяючий;
  - минулий зниклий.
* Стан:
  - активний в'янучий;
  - пасивний написаний.
* Може мати залежні слова (іменник, займенник, прислівник):

присвячений батькам, утворений нещодавно, завершений увечері.

Ознаки прикметника, притаманні дієприкметнику:

- Указує на ознаку предмета й відповідає на ті самі питання, що й прикметник: *який? яка? яке? які?*
- Змінюється за родами, числами й відмінками:

поламаний, поламана, поламане, поламані.

- Узгоджується з іменником у роді, числі та відмінку:

подарований годинник, подарована чашка,
подароване намисто, подаровані квіти.

- У реченні виконує роль:
  - узгодженого означення:

Сумно сидять над погаслим багаттям *(Леся Українка)*.

  - частини складеного іменного присудка:

Гумові чоботи поклеєні великими латками *(Г. Тютюнник)*.

Увага! Дієприкметник вказує на ознаку за дією, а прикметник — на постійну ознаку.

Дієприкметник

Пожовкле листя — таке, що змінило свій колір на жовтий.

Прикметник

Жовта квітка — та, що жовтого кольору.

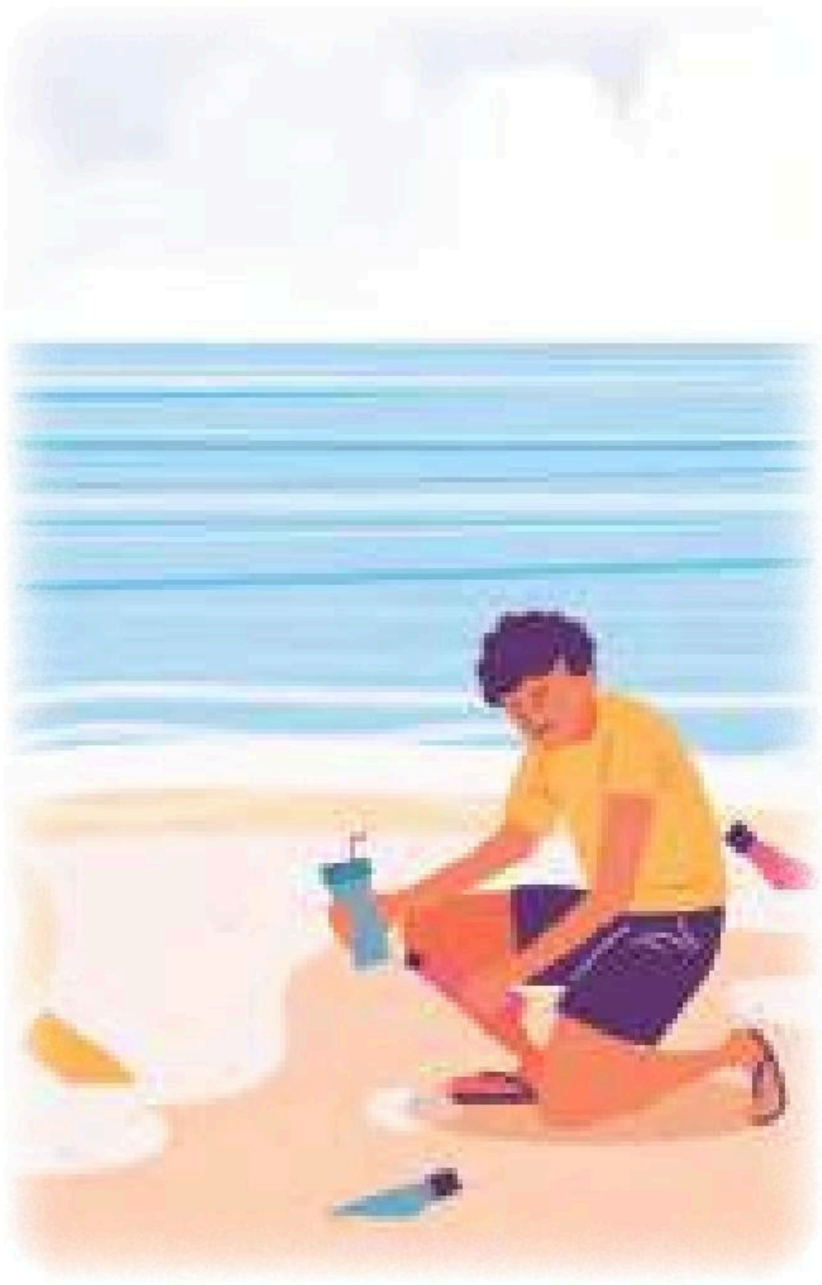

?7 Робота в парах. Порівняйте слова. У яких словах можна визначити особу, час, рід? Які граматичні ознаки дієприкметник отримав від дієслова, а які — від прикметника?

Особові дієслова	**Дієприкметник**	**Прикметник**
наповнюєш	наповнений	повний
посолила	посолена	солона

98 Прочитайте текст. До виділених слів поставте питання.

Адам пішов гуляти до улюбленого озера. На дорогу взяв із собою **спечений** хліб, зварений яблучний компот та **куплені** в магазині фрукти. Була гарна погода. Світило сонце. Підійшовши до озера, Адам розстелив на **пожовклу** траву **подарований** друзями килимок і сів відпочити. Його відпочинок тривав недовго. Біля озера помітив сміття, **залишене** туристами. **Роздратований** такою безвідповідальністю, він дістав пакет і взявся прибирати. **Зібране** сміття відніс до смітника.

Запам'ятайте!

Якщо кинув пляшку ти — нахились і підніми.
Якщо бачиш сміття й бруд — прибери негайно тут.
Не руйнуй своє життя — краще викинь в бак сміття!

(Артем Лук'яненко)

99 Випишіть слова у дві колонки, в одну — прикметники, у другу — дієприкметники.

Білий, побілений, жовтий, пожовтілий, атакований, апельсиновий, зелений, позеленілий, в'язаний, рідкісний, світлий, освітлений, використаний, рукописний, написаний.

100 Відскануйте QR-код та виконайте завдання.

https://cutt.ly/3wZuR11T

101 З поданих словосполучень випишіть ті, у яких є дієприкметники.

Чисті тарілки, вимитий посуд; темний костюм, потемніле волосся; столітній дуб, зрубане дерево; прочитана книж-

ка, мудрий чоловік; вільний народ, звільнена територія; мужній вчинок, змужнілий голос.

102 Доберіть до дієприкметників опорні іменники. Письмово провідміняйте три словосполучення. Графічно виділіть закінчення. З трьома словосполученнями складіть речення.

Розлита. Зарослий. Змарніле. Здобуті. Оновлений. Загублена. Тріснута. Забута. Куплені. Освітлений. Знесилені. Зволожувальний. Загострений. Прочитана. Кипляча.

103 Прочитайте прислів'я та приказки. На вашу думку, що їх об'єднує? Перепишіть, підкресліть дієприкметники, визначте їхній рід, число, відмінок. Що допомогло вам визначити ці граматичні ознаки?

1. Зароблена копійка краща за крадений карбованець. 2. Немазаний віз скрипить, а мазаний сам біжить. 3. Лежачого хліба ніде нема. 4. Відрізана скиба до хліба не пристане. 5. Вчений іде, а неук слідом спотикається. 6. Битому й різку покажи, то він боїться. 7. Дарованому коню в зуби не заглядають.

104 Перепишіть речення, знайдіть дієприкметники та визначте їхній час — теперішній чи минулий.

1. Два роки тому попрощався він з юністю своєю в палаючому селі, де лишив свого батька, і тепер повернувся сюди змужнілим воїном *(Ю. Бедзик)*. 2. Нудьгуючими очима дивився він на село *(З. Тулуб)*. 3. Розкажи мені про свій дім. Той, що пам'ятає твої перші хиткі кроки й береже щорічні зарубки часу, залишені рукою матері на одвірку *(І. Цілик)*. 4. Маленькі золоті кораблики з парусами та всіма снастями, зроблені, очевидно, зі срібла й потім позолочені, вражають своєю філігранністю *(Л. Дмитерко)*. 5. Човен був невеличкий, але зроблений просто й вигідно для далеких і ризикованих мандрівок *(Ю. Смолич)*.

СЛОВНИК

оповіщення — értesítés
снасть — felszerelés
філігранний — filigrán (ötvösmű vagy ékszer)

Навчальне читання

Beszédkészség fejlesztése

105 Прочитайте текст.

У кожній країні учні у школах харчуються у їдальнях. Проте їдять вони різні страви.

Наприклад, в Італії у школах годують переважно місцевими та органічними продуктами. Щоденний обід — це паста, рис або суп, основна страва (м'ясо, риба, яйця чи сир), два чи більше варіанти сезонних овочів і купа фруктів.

У Китаї діти самі обирають страви до смаку. Стандартне меню майже повністю складається з китайських страв відповідно до регіону. У ньому є рис, суп, овочі, м'ясо, риба, обов'язково фрукти, парові булочки тощо.

У Фінляндії ланчі різноманітніші і складаються із гарячої страви з м'ясом, яйцями чи рибою, порції овочів, хліба та напою — крім води, обов'язково дають молоко. На обід відведено 35 хвилин. Додатково у школі стоять молочні автомати *(за Юлією Сосновською для сайту «Нова українська школа»)*.

106 Дайте відповіді на запитання.

1. Що їдять діти на обід у Китаї?
2. Чим відрізняється шкільний обід у Фінляндії та Італії?
3. Які обіди їдять у школі українські діти?

107 Поєднайте пари. Запишіть утворені словосполучення.

Прикметник	Іменник
різні	продукти
органічні	автомати
сезонні	овочі
молочні	страви

§21. Відмінювання дієприкметників

A melléknévi igenevek ragozása

Дієприкметник, як і прикметник, змінюється за родами, числами й відмінками. Дієприкметники мають такі закінчення, як і прикметники:

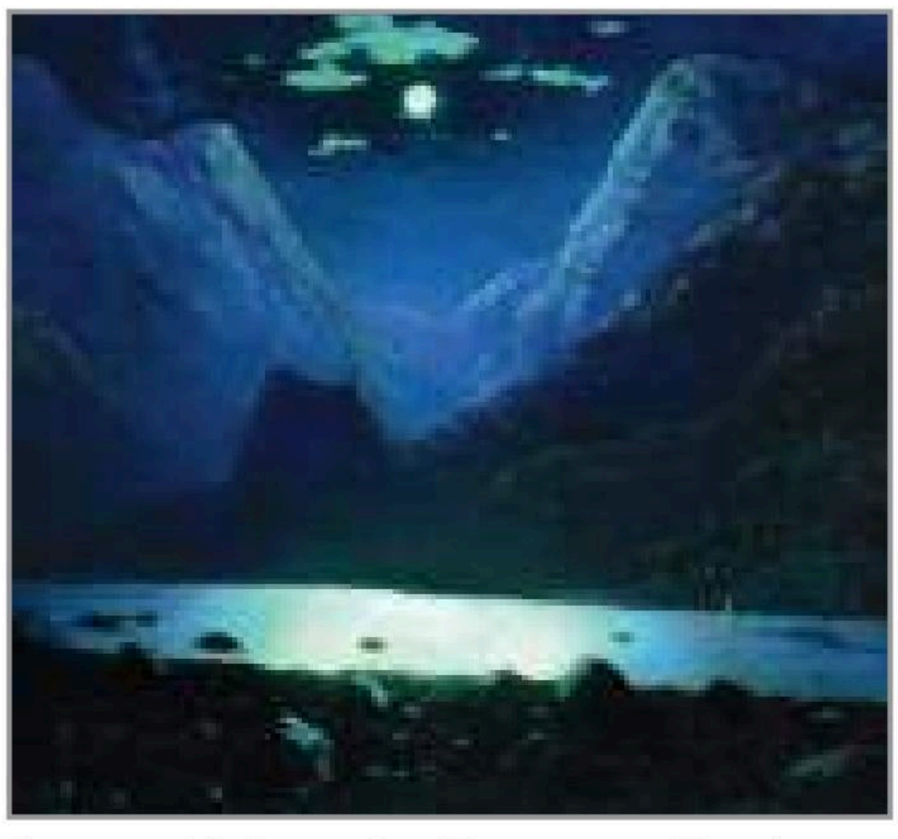
увімкнений кондиціонер *(чол. р., одн., Н. або Зн. відм.)*
забута мова *(жін. р., одн., Н. відм.)*
зроблене намисто *(сер. р., одн., Н. або Зн. відм.)*
подаровані речі *(мн., Н. або Зн. відм.)*

Таблиця відмінкових закінчень дієприкметників

	однина		множина
	ч. р. і с. р.	ж. р.	
Н.в.	вирізаний, вирізане	вирізана	вирізані
Р.в.	вирізаного	вирізаної	вирізаних
Д.в.	вирізаному	вирізаній	вирізаним
Зн.в.	вирізаний, вирізане	вирізану	вирізані
Ор.в.	вирізаним	вирізаною	вирізаними
М.в.	(на) вирізаному	(на) вирізаній	(на) вирізаних

108 Прочитайте речення. Знайдіть дієприкметники. Визначте рід, число й відмінок.

1. За полотном глядачі знайшли захований ліхтар. 2. На намальованій картині місяць світить, як справжній. 3. Ми їхали в автобусі з відчиненими вікнами. 4. Сашко може заснути тільки в підсві-

Архип Куїнджі. «Перевал Дар'ял. Місячна ніч»

ченій кімнаті, бо боїться темряви. 5. Я свій салат прикрашаю нарізаними огірками.

109 **А.** Прослухайте вірш **Ірини Цілик**. Знайдіть дієприкметники, випишіть їх, визначте відмінок.

ВІКНО

Ось є вікно. А за вікном — паркан,
а за парканом — поле і ріка,
а за рікою — дерев'яний млин,
а за млином — нескубаний полин
і темний шлях, мов зігнутий рукав.
Розпеченим пилюжним рукавом
ідуть небавом двоє, і цим двом
доволі добре. Адже буде день,
і буде хліб, і все, як у людей.
Коротше, там все добре. За єством
мандрівника — заплутані сліди,
за ними — довга тінь Сковороди,
а далі — сад, веранда, оси, джем,
утіха і розгубленість, адже
дозрілі діти, виросли плоди.
Але за дітьми — діти тих дітей,
і їхні діти... все, як у людей.
І вже шляхом своїм іде сама
суха бабуся в чорному. Зима,
безвітря, тиша, спокій де-не-де.
Та будуть знову літо, спрага, біль,
метафізичний біг себе в собі,
ромашка — любить, плюне, все одно,
легка імла, розчахнуте вікно.
А в ньому — я. Який цікавий збіг...

І. Цілик

Б. Провідміняйте два дієприкметники на вибір.

110 Перепишіть, вставте пропущені закінчення дієприкметників. Визначте їхній рід, число, відмінок.

1. Учні виступали у вишит.. сорочках. 2. Степану сподобався вірш про розквітл.. троянду. 3. Помит.. склянку поклали на полицю. 4. Хворому з поламан.. плечем зробили операцію. 5. У саду, біля посаджен.. учнями дерева, виросли гриби. 6. У 2022 році в дику природу випустили 5 тисяч вирощен.. на Волині фазанів *(з інтернету)*.

111 Відскануйте QR-код та виконайте завдання.

https://cutt.ly/cwZiRKC8

112 Спишіть речення, узгоджуючи дієприкметники з означуваними словами.

1. Натомлен.. села вечеряти сіли під грушами, вишнями і небесами *(М. Вінграновський)*. 2. Пил віків здуває археолог з черепка, розрит.. в імлі *(А. Бортняк)*. 3. Крізь заґратован.. маленькі віконечка тихо лився сірий світанок *(А. Головко)*. 4. Завмираюч.. гулом долітав ледь вловим.. грім *(І. Цюпа)*. 5. Осіян.. сонцем, перед нами розкрився зовсім інший світ *(О. Довженко)*.

113 Провідміняйте іменники із залежними дієприкметниками. Складіть з ними речення.

Викарбуваний напис, надрукована книга, підписана згода, розбите яйце, виконана робота, розмальована тарілка.

СЛОВНИК

ється — természet, lényeg, állag
ліхтар — lámpás
небавом — lassanként, apránként
пилюжний — poros
спрага — szomjúság
темрява — sötétség

§22–23. Активні та пасивні дієприкметники. Творення активних і пасивних дієприкметників

Az aktív és passzív melléknévi igenevek. Képzésük

Дієприкметники бувають *активні* й *пасивні*.

Дієприкметник, який виражає ознаку предмета за його ж власною дією, називають **активним**. Наприклад:

палаючий будинок *(будинок, який палає)*.

Дієприкметник, який виражає ознаку предмета за дією на нього іншого предмета, називають **пасивним**. Наприклад:

прив'язаний човен *(хтось його прив'язав)*.

Дієприкметники можуть мати форму теперішнього або минулого часу.

Активні дієприкметники теперішнього часу творяться

від дієслівних основ теперішнього часу + за допомогою суфіксів **-уч (ий)** або **-юч (ий)**, **-ач (ий)** або **-яч (ий)**

жовті**ють** + **-юч-** = жовтіючий

кипл**ять** + **-яч-** = киплячий

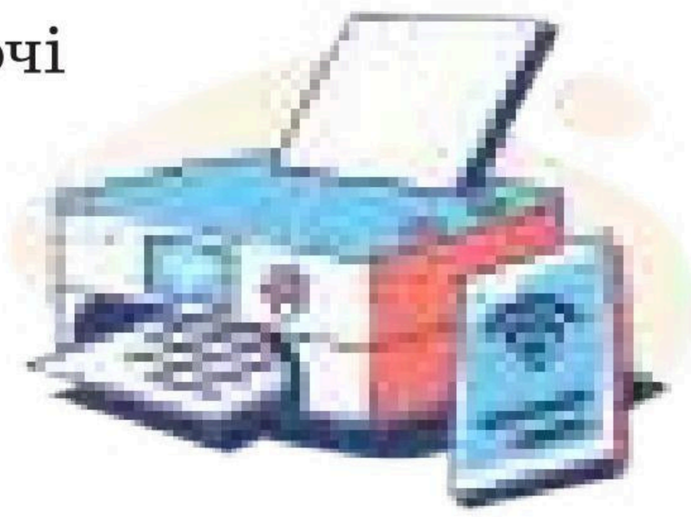
Наприклад:

жовтіюче листя *(листя, яке жовтіє)*,
кипляче молоко *(молоко, яке кипить)*.

Активні дієприкметники теперішнього часу рідко вживають в українській мові. Натомість варто використовувати інші форми. Наприклад:

не *відпочиваючий*, а **відпочивальник**;
не *думаючий*, а **вдумливий**;
не *працюючий*, а **той, що / хто працює**.

114 **Прочитайте активні дієприкметники. Замініть їх стилістично правильними формами з довідки. Із трьома словосполученнями складіть речення.**

Водоплаваючі птахи, ворогуючі сторони, діючий закон, друкуючий пристрій, думаюча, мисляча людина, захоплюючі краєвиди, зволожуючий крем, зворушуюча зустріч, знаюча людина, миючі засоби, наступаюче свято, обезболюючий засіб.

знеболювальний засіб / захопливі, привабливі, звабливі, принадні краєвиди / зволожувальний крем / водоплавні птахи / ворожі сторони / чинний закон / друкувальний пристрій / вдумлива людина / зворушлива зустріч / тямуща людина / мийні засоби або засоби для миття / прийдешнє свято

Зверніть увагу!

Не утворюються дієприкметники від дієслів на **-ся**:

той, який лікується.

Слід відрізняти дієприкметники від близьких до них прикметників. Наприклад:

літаючий *(дієприкм.)* — летючий *(прикм.)*.

Окремі **віддієслівні прикметники** втратили дієслівні ознаки (час і вид) і означають уже не дію, як дієприкметники, а сталу властивість когось чи чогось. До таких слів належать *лежачий, скрипучий, летючий*. Наприклад:

Під **лежа́чий** ка́мінь вода́ не тече́ *(нар. тв.)*.

Слово «лежачий» *втратило ознаки дієслова* і має постійну властивість — лежати.

Активні дієприкметники минулого часу творяться

від основи неозначеної форми + за допомогою суфікса **-л(ий)**

дозріти + -л- = дозрілий

Наприклад:

дозрілий плід *(плід, який дозрів)*.

115 Від поданих дієслів утворіть активні дієприкметники минулого часу.

Посивіти, змокнути, засмагати, заніміти, розкиснути, побіліти, здрібніти, зліпити, спітніти, дозріти, загуснути, зніяковіти, змужніти.

116 Перепишіть, розкриваючи дужки. Від дієслів, що в дужках, утворіть активні дієприкметники й поставте їх у потрібному роді, числі й відмінку.

1. Три височенні сосни стояли рівним трикутником, а посередині цього трикутника лежав величезний камінь-валун, (обростати) мохом *(Г. Малик)*. 2. Велике вікно, відчинене у (заростати) травою сад, впускало в кімнату дощ *(К. Калитко)*. 3. Мовчання й тиха скорбота залягли в (заніміти) залі *(І. Цюпа)*. 4. Від землі йде духмяний аромат (зів'янути) трав *(Я. Баш)*. 5. Попадало додолу покручене, (зчорніти) листя *(М. Коцюбинський)*.

Пасивні дієприкметники мають лише форму минулого часу і творяться

від основи неозначеної форми + за допомогою суфікса **-н(ий), -ен(ий)** чи **-єн(ий), -т(ий)**

написатити + -н- = написаний

зварити + -ен- = зварений

розбити + -т- = розбитий

Наприклад:

написаний вірш *(вірш, який написали)*,
зварений обід *(обід, який зварили)*,
розбита тарілка *(тарілка, яку розбили)*.

117 Утворіть від поданих дієслів пасивні дієприкметники. Складіть з ними словосполучення, використайте слова з довідки. Узгодьте дієприкметник у роді та числі. Зверніть увагу на чергування під час творення дієприкметників.

Зразок: *організувати (ува//ова) — організована екскурсія.*

Прибрати, народитися **(д//дж)**, перевірити, сказати, написати, прочитати, приготувати **(ув//овл)**, замовити **(в//вл)**, збудувати **(ува//ова)**, помити, провести **(с//д)**, перекладати.

контрольні роботи / вірш / співак / кімната
книга / слово / посуд / сніданок / обід
готель / час / стаття

118 Відскануйте QR-код та виконайте завдання.

https://cutt.ly/uwZhzm3k

119 Перебудуйте речення за поданим зразком. Визначте активні й пасивні дієприкметники, назвіть їхній вид і час.

Зразок: *овочі, які дозріли — дозрілі овочі.*

1. Вулиці, які заповнили люди. 2. Завдання, які ми виконали. 3. Група, яку створили для досліджень. 4. Гостя, яку запросили на телебачення. 5. Картина, яку представили на виставці. 6. Книга, яку розгорнули на 50 сторінці. 7. Телефон, який вимкнули на час уроків. 8. Крамниця, яку зачинили о 10.

СЛОВНИК

крамниця — üzlet, bolt

Навчальне читання

Beszédkészség fejlesztése

120 Послухайте за вчителем / учителькою текст. Прочитайте його самостійно

НАША СІМ'Я

Мене звати Наталка. Я навчаюся в Київському національному університеті ім. Т. Шевченка на факультеті психології.

Сім'я — це найважливіший складник мого життя. Моя сім'я — це моя опора та найкращі друзі.

Мою маму звуть Марія. Вона є серцем нашого дому. Мама дуже розумна та завжди готова допомогти мені з порадами щодо навчання та життя. Моя мама працює учителькою української мови. Вона є найтрепетнішою та найдбайливішою матір'ю, яку тільки можна собі уявити.

Мій батько Вадим — справжній герой нашої родини. Тато — адвокат. Його рішучість та впевненість завжди надихають мене. Тато — приклад справжнього чоловіка, якому завжди можна довіряти.

У мене також є сестра Софія. Вона навчається у першому класі. Її енергія та життєрадісність завжди роблять наші дні яскравими та веселими.

Сім'я додає мені впевненості в собі та робить мене кращою людиною. Ми разом долаємо всі труднощі життя та святкуємо всі радісні миті.

121 Дайте відповіді на запитання.

1. Де навчається Наталка?
2. Якою матір'ю є мама Наталки?
3. Ким працює батько дівчини?
4. Чи є сестра або брат у Наталки?
5. Що означає сім'я для Наталки?

122 Складіть мінірозповідь про вашу сім'ю за зразком.

§24. Дієприкметниковий зворот

Melléknévi igeneves szerkezet

Дієприкметник разом із залежними від нього словами утворює дієприкметниковий зворот.

Іменник або займенник, від якого залежить дієприкметниковий зворот, називаємо **означуваним словом**. Дієприкметниковий зворот може стояти перед означуваним словом або після нього.

Дієприкметниковий зворот у реченні завжди виступає *означенням*.

Дівчата, зачаровані красою сакур в Ужгороді, зробили багато селфі.

↓ означуване слово ↓ дієприкметниковий зворот

123 Прочитайте речення. Визначте, які з дієприкметників мають залежні слова, а які не мають. Випишіть речення з дієприкметниковими зворотами.

1. Шлях, обсаджений обабіч липами, перетинав степ з півдня на схід *(Я. Рибак)*. 2. Побілені хати виднілися здалеку. 3. Мовчали закурені поля *(М. Стельмах)*. 4. Закрутилося в повітрі листя, зірване з дерев. 5. Я прокинулася від гуркоту в коридорі. Від рипіння коліщат. Від поквапно відчинених кимось із медперсоналу настіж дверей *(О. Лущевська)*. 6. Тремтячими руками розгорнув Тарас папір *(О. Іваненко)*.

124 Перепишіть речення, підкресліть дієприкметникові звороти. Визначте в кожному реченні означуване слово.

1. Юнак побачив між деревами поле, облите місячним сяйвом *(В. Пустовіт)*. 2. Степ, оповитий тишею, дихав пахощами росяних трав *(П. Панч)*. 3. З гори почало з'їжджати дві повозки, запряжені добрими кіньми *(І. Нечуй-Левицький)*. 4. По тій же дорозі у вранішній час пішов я, зодягнутий в шовк і атлас *(Л. Забашта)*. 5. Над нами синіло небо, випране теплим осіннім дощем *(В. Пустовіт)*. 6. А в новій оселі, зусібіч затиснутій ребрами чужих бу-

динків, з ними замешкало інше світло *(К. Калитко)*. 7. Неможливо пройти повз тонке павутиння, майстерно сплетене павуками-трудівниками.

125 **А.** Прослухайте текст. Випишіть речення, що мають дієприкметникові звороти.

У 1932–1933 рр. стався жахливий злочин геноциду проти українського народу, штучно вчиненний радянською владою. Зумисне організованим голодом винищено мільйони людських життів. Пережиті жахіття залишили глибоку рану в кількох поколіннях українців. Та навіть у найстрашніші часи є місце для людяності, для доброти. Наші предки, виснажені випробуваннями, все одно знаходили сили допомагати іншим: ділилися останнім шматком хліба, давали притулок. Подвиг цих людей вартий того, щоб про нього пам'ятати.

Б. Про який злочин йдеться? Що вам відомо про це? Знайдіть в інтернеті інформацію про те, коли в Україні відзначають День пам'яті жертв голодоморів.

126 Відскануйте QR-код та виконайте завдання.

https://cutt.ly/6wZhKw36

127 Підберіть до дієприкметників залежні слова, утворивши дієприкметникові звороти. Два дієприкметникові звороти введіть у речення.

Нагрітий, розмальований, збережений, освітлений, застелений, заплетений.

128 Відредагуйте речення з дієприкметниковими зворотами, запишіть усі можливі варіанти.

1. Взимку сплять вкриті дерева снігом. 2. Пізно ввечері пішли від нас запрошені гості батьками. 3. Перед нами височать укриті вершини Карпат снігом. 4. Тітка Катерина подала нарізаний на тоненькі пиріг шматочки.

СЛОВНИК

боровик — vargánya
виснажений — túlterhelt, agyonhajszolt
геноцид — népirtás
кетяг — fürt
означуване слово — jelölt szó
осика — nyárfa
притулок — menedékhely

§25–26. Розділові знаки при дієприкметниковому звороті

Írásjelek a melléknévi igeneves szerkezeteknél

Дієприкметниковий зворот відокремлюється комами за таких умов:

- якщо він стоїть після означуваного слова.

Перед нами видніються гори, укриті лісом.

- якщо він стоїть після означуваного слова в середині речення, то його відокремлюють комами з обох боків.

Гори, укриті лісом, видніються перед нами.

- якщо він стоїть після чи перед означуваним словом, вираженим займенником (я, ми, ти, ви, він, вона, воно, вони).

Народжена для пісень, вона стала зіркою української естради.

Дієприкметниковий зворот комами не відокремлюють, якщо він стоїть перед означуваним словом.

Видніються перед нами укриті лісом гори.

129 Прочитайте речення, знайдіть дієприкметникові звороти. Поясніть розділові знаки.

1. Привезли авто, придбане українськими волонтерами для Збройних сил України. 2. Альтанку, збудовану недалеко від берега річки, сім'я забронювала тиждень тому. 3. Шестирічний хлопчик віддав ЗСУ подарований на день народження квадрокоптер. 4. Бабуся не змогла відповісти на запитання, поставлене онуком під час обіду. 5. Спортсмен, добре підготовлений тренером, посів перше місце. 6. Хор співав пісні, написані на слова Ліни Костенко.

130 Доповніть речення дієприкметниковими зворотами з довідки та запишіть їх.

1. На площі музиканти виконали композицію. 2. Телефон забрала від мене молодша сестра. 3. Двоюрідний брат отримав сотні лайків за відео. 4. Мем про школу та навчання став вірусним. 5. Книжка лежить на столі. 6. Фільм усім дуже сподобався.

створений тринадцятирічною двоюрідною сестрою / написану для фільму / залишена учнем учора / подарований хресним батьком / опубліковане на фейсбуці / знятий учнями 10 класу

131 Робота в групах. Складіть з двох речень одне з дієприкметниковим зворотом за зразком.

Зразок: Росте бур'ян у саду. Покинули його мої батьки кілька тижнів тому. — Росте бур'ян у саду, покинутому моїми батьками кілька тижнів тому.

1. Моя тітка вирощує екзотичні рослини. Колись їх подарували їй на свято.
2. Моя кімната найгарніша. Її прикрасили новорічними гірляндами.
3. Мені подобаються українські пісні. Їх виконують молоді артисти.
4. Мені тітка привезла піцу. Вона її приготувала в печі.
5. Марія поклала у вазу квітку. Подарували її хресні батьки.

132 Перепишіть речення. Знайдіть дієприкметникові звороти, підкресліть їх, розставте, де потрібно, розділові знаки.

1. Осріблені місяцем гори блищать *(Олександр Олесь)*. 2. Каміння вкрите товстим шаром листя було м'яке, як подушка *(О. Гончар)*. 3. Він помітив у густій траві затишне гніздечко вимощене з трав'яних стебел *(Г. Тютюнник)*. 4. Усе ще зачудований я сів у саду *(Є. Гуцало)*. 5. Із замку

вийшла красива панна одягнена в білу сукню. 6. Розпечені за день скелі ще дихали ніжним теплом *(О. Гончар)*. 7. Сергій побачив круті скелі зарослі мохом *(І. Нечуй-Левицький)*. 8. Високий берег оповитий туманом мріяв удалечині *(І. Нечуй-Левицький)*.

133 Утворіть три речення, у яких дієприкметниковий зворот відокремлений, і три речення — у яких не відокремлений.

134 Спишіть. Замість крапок вставте дієприкметникові звороти, узгоджуючи дієприкметники з іменниками. Розставте пропущені розділові знаки.

1. За лісом починалося село ... *(розкиданий в горах та глибоких ярах)*. 2. Доріжка ... *(колись вимощений цеглою)* тепер до половини заросла зеленим мохом. 3. Червоні та сині квітки ... *(повишиваний на рукавах)* дуже пристають до чорних брів *(І. Нечуй-Левицький)*. 4. Передо мною простягся шлях ... *(обтиканий з обох боків старими липами у два ряди)*. 6. Згори було видно широку долину ... *(обставлений горами, вкритими лісом)*. 6. Невеличкі біленькі хатки ... *(окутаний садками та левадами)* розбіглись по пагорбку. 7. Гола земля безнадійно сіріла під олов'яним небом ... *(битий крилами вітру)* *(М. Коцюбинський)*.

135 Відскануйте QR-код та виконайте завдання.

https://cutt.ly/YwZhV922

СЛОВНИК

зачудований — csodálkozva

квадрокоптер — quadrocopter (helikopter, amelynek négy rotorja van)

§27. Правопис голосних і приголосних у суфіксах дієприкметників

A magán- és mássalhangzók helyesírása a melléknévi igenevek szuffixumaiban

Суфікси -уч(ий), -юч(ий) пишемо в **активних дієприкметниках теперішнього часу**, утворених від дієслів I дієвідміни, а суфікси -ач(ий), -яч(ий) — в активних дієприкметниках, утворених від дієслів II дієвідміни.

Різати — ріжучий, лежати — лежачий, кипіти — киплячий.

Активні дієприкметники минулого часу творяться від основи неозначеної форми неперехідних дієслів доконаного виду за допомогою суфікса -л-:

спорожнілий, посивілий.

Якщо в неозначеній формі дієслова є суфікс -ну-, то в дієприкметнику він випадає:

засохнути — засохлий, минути — минулий, зів'янути — зів'ялий.

Від дієслів на -ся дієприкметники не утворюються.

136 Утворіть дієприкметники активного стану теперішнього часу. Виділіть суфікси.

колоти | стояти | минути | зробити | зв'язувати | сидіти | тримати | зростати | свистіти

Суфікси -ен(ий), -єн(ий), -н-, -т- використовуємо для творення **пасивних дієприкметників минулого часу**, утворених від основ інфінітива:

піднести — піднесений, бачити — бачений,
спекти — спечений, озброїти — озброєний.

* *Увага!* При творенні пасивних дієприкметників за допомогою суфікса -ен(ий) деякі кінцеві приголосні твірної основи чергуються, а саме:

[г]-[ж]	перемогти — переможенний
[з]-[ж]	знизити — зниженний
[с]-[ш]	запросити — запрошений
[д]-[дж]	народити — народженний
[зд]-[ждж]	роз'їздити — роз'їжджений
[ст]-[щ]	вирости — вирощений
[к]-[ч]	випекти — випечений
[т]-[ч]	засвітити — засвічений
[б]-[бл]	загубити — загублений
[п]-[пл]	захопити — захоплений
[в]-[вл]	відправити — відправлений
[м]-[мл]	заплямити — заплямлений
[ф]-[фл]	розграфити — розграфлений

137 Визначте й запишіть початкову форму дієслова, від якої утворено дієприкметник. Поясніть правопис суфіксів. Зверніть увагу на чергування звуків.

Зварений, віднесений, спорожнілий, напоєний, тертий, взутий, заклеєний, посивілий, зігрітий, виїжджений, заморожений, посаджений, зроблений, схоплений, відчинений, народжений, пропечений, засохлий.

138 **А.** Перегляньте відео спільноти Ukraïner та прочитайте текст. Знайдіть дієприкметники. За допомогою яких суфіксів вони утворені?

https://cutt.ly/swZjY53I

Захист природи

Мішель і буйволи

Село Орлівка на Бессарабії оточене водою. Дунайські плавні омивають його з одного боку та ряд великих озер — з іншого. Протоки зарослі очеретом, замулені, землі підтоплені. Врятувати місцеву екосистему допомагають чорні буйволи. Зі своєї ферми на Закарпатті стадо сюди доправив еколог Мішель Якобі. Буйволи, добре пристосовані до змін клімату, одночасно харчуються й очищають воду від рослинності.

За матеріалами https://www.ukrainer.net/mishel-way/

Б. Де розташований такий регіон України як Бессарабія? Чи бували ви там?

139 Утворіть словосполучення за зразком. Введіть їх у речення. Виділіть суфікси.

Зразок: сказати, слово — сказане слово

Захопити, замок; знизити, ціна; роз'їздити, дорога; освітити, вулиця; надіслати, повідомлення; загубити, телефон; випекти, торт; запросити, гості; забруднити, одяг.

СЛОВНИК

екосистема — ökoszisztéma
омивати — mossa (pl. partjait mossa)
плавні — ártér, árterület
пристосуватися — alkalmazkodni

§28. Правопис *н* у дієприкметниках і *нн* у прикметниках дієприкметникового походження

Az *н* írásmódja a melléknévi igenevekben és a *нн* a mellléknevekben

140 Прочитайте речення. Випишіть з них дієприкметники і прикметники разом з означуваним словом. Поставте наголос, зіставте їхні граматичні ознаки, з'ясуйте різницю між ними.

1. Сказане слово може ранити людину. 2. Звідси видно засніжені гори. 3. У гірських селах дорога уже сніжна. 4. Рідна мова — неоціненний скарб народу. 5. Неоцінені товари мають зберігатися на складі. 6. Діти отримали незліченну кількість подарунків. 7. У молоді незлічений обсяг можливостей.

Дієприкметники відрізняються від прикметників тим, що мають значення доконаного чи недоконаного виду, теперішнього чи минулого часу та активного чи пасивного стану. Вони називають ознаку, зумовлену дією, їх можна замінити дієсловом, при них бувають залежні слова. А подібні прикметники вказують на постійну ознаку, їх не можна замінити дієсловом, вони не мають при собі залежних слів.

Інколи дієприкметники втрачають дієслівні ознаки й переходять у прикметники.

Порівняйте однозвучні дієприкметники з прикметниками.

Дієприкметники	Прикметники
Вихований (де?) у сім'ї	Вихована дитина
Відкритий (ким?) дослідником	Відкритий простір
Печений (де?) у духовці	Печена картопля
Варений (де?) на плиті	Варений буряк
Копчений (на чому) на вишневих гілках	Копчене сало

У суфіксах пасивних дієприкметників **-ан(ий)**, **-ен(ий)**, **-єн(ий)** *завжди пишемо одну букву* **н**. Наприклад:

бажаний подарунок, несказані слова.

У прикметниках дієприкметникового походження суфікси **-енн- (-єнн-)**, **-анн- (-янн-)** наголошені, і пишемо їх *з двома буквами* **нн**:

несказанна радість.

✱ *Порівняйте! Здійсне́нна мрія — здійснена мрія, нездола́нна країна — нездо́лана країна.*

141 Замініть кожне з поданих словосполучень прикметником дієприкметникового походження з довідки. Поставте наголос.

1. Якого не можна ні з ким, ні з чим порівняти. 2. Якого не можна простити, вибачити. 3. Який дуже довго триває. 4. Якому не можна скласти ціни. 5. Якого не можна знищити. 6. Якого не можна передати словами, незвичайний. 7. Який не можна полічити.

незнищенний	несказанний	незліченний
нескінченний	неоціненний	непрощенний
	незрівнянний	

142 Перепишіть речення. На місці пропуску вставте *н* або *нн*. Поставте наголос. Поясніть ваш вибір.

1. Я за тебе не забуду, незліче..ими думками все тобі являться буду *(І. Франко)*. 2. Там люди нездо́ла..і, горді й суворі, сини волелюбного і славного народу *(М. Бажан)*. 3. Мов нескінче..ий сон, тягнуться виткані на тумані дерева *(М. Стельмах)*. 4. Народ будує вічне і величне, щось незрівня..е і потужно гарне *(Леся Українка)*. 5. Згадалося давнє, дитяче, завче..е колись у школі *(В. Кучер)*. 6. Знання — це великий і неоціне..ий скарб, який робить людину сильною.

Навчальне читання

Beszédkészség fejlesztése

І 43 Прочитайте текст.

КАВ'ЯРНЯ

Справжня кав'ярня — це чарівний світ, де смак і настрій разом з неймовірними ароматами створюють унікальний простір. У таких закладах панує особлива атмосфера відвертості, щирості, легких розмов та незабутніх моментів.

Кожна кав'ярня має власний характер і стиль. Є заклади затишні та вінтажні, де панує атмосфера дому, або сучасні та мінімалістичні, які перетворюють кавування на справжню подорож. Сьогодні все більшої популярності набувають так звані кав'ярні «третьої хвилі», де використовують професійний підхід до приготування кави. У таких закладах до створення напою ставляться як до мистецтва. Тут працюють справжні професіонали, а також тут можна знайти літературу про культуру заварювання та споживання кави.

Кав'ярня — це місце, де можна насолодитися не лише різними сортами кави, від легкої та фруктової до глибокої та насиченої. Тут можна обрати й інший напій чи десерт до душі. У кав'ярнях подають смачні солодощі, свіжу випічку та чай з найкращих куточків світу.

Сьогодні кав'ярні, щоб привабити відвідувачів, додають до асортименту книги. У багатьох закладах можна знайти полиці з літературою, яку всі охочі можуть придбати чи прочитати за кавуванням. Також часто у кав'ярнях можна знайти полички з книгами для буккросингу. Це означає, що тут можна залишити свою книгу, щоб її прочитав хтось інший, а натомість взяти собі ту, яка сподобалася. А ще деякі власники та власниці кав'ярень заохочують проводити у їхньому просторі книжкові клуби чи навіть створюють їх самі.

У наш час кав'ярні все частіше є не просто закладами для відпочинку. Вони пропонують провести час

у приємній атмосфері і звертають нашу увагу на важливі соціальні питання.

144 Виберіть правильну відповідь.

Кав'ярні «третьої хвилі» особливі тим, що:

- **А** подають особливі десерти
- **Б** використовують професійний підхід до приготування кави
- **В** відкривають заклади в особливих місцях

Кав'ярня — це місце, де можна насолодитися:

А сортами кави **Б** бограчем **В** м'ясом

У деяких кав'ярнях, крім кави, можна придбати:

А канцелярію **Б** одяг **В** книги

У кав'ярнях часто проводять:

- **А** книжкові клуби
- **Б** робочі зустрічі
- **В** уроки

145 Дайте коротку відповідь «Так» чи «Ні» на запитання.

1. Кав'ярня — це особливий простір, де панує атмосфера відвертості, щирості та легких розмов.
2. Чи можна у кав'ярнях «третьої хвилі» знайти літературу про культуру заварювання та споживання кави?
3. У кав'ярні можна насолодитися тільки випічкою?
4. Щоб привабити відвідувачів, кав'ярні додають до асортименту одяг.
5. Чи відпочивають у кав'ярні з друзями?
6. У наш час кав'ярні пропонують не лише провести час у приємній атмосфері, а й звертають увагу на важливі соціальні питання.

§29–30. Правопис *не* з дієприкметниками

A *не* helyesírása a melléknévi igenevekkel

НЕ з дієприкметниками пишеться

Разом	Окремо
Якщо дієприкметник не має при собі залежних слів. Непрочитана книга лежить на столі.	Якщо дієприкметник має при собі залежне слово. Лежить на столі не прочитана мною *(ким?)* книга.
Якщо дієприкметник без **НЕ** не вживається. Ми шукаємо нечуваних пригод.	При протиставленні. У кімнаті не фарбована підлога, *а* лакована.
Якщо входить до складу префікса **недо-.** Сашко знайшов недописаний вірш.	Якщо дієприкметник виконує роль присудка. Де хата не метена, там дівка не плетена *(нар. тв.)*.

146 Прочитайте текст. Усно назвіть дієприкметники та дієприкметникові звороти. Поясніть їхнє написання з *не*.

Ейфелева вежа стала найвідвідуванішою туристичною пам'яткою світу. Серед мандрівників вона має нечувану популярність. Щороку її відвідує близько шести мільйонів людей!

Ейфелева вежа була зведена як тимчасова споруда для відзначення сторіччя з дня початку Французької революції та до відкриття паризької Всесвітньої

виставки, яка символізувала багатство й незалежність Франції. Вежа, збудована за два роки, має висоту понад 300 метрів та вагу 10 тисяч тонн. Через 20 років після закінчення Всесвітньої виставки вежу планували розібрати, але це рішення було скасоване.

Спроєктована за планом інженера Густава Ейфеля, пам'ятка сьогодні не забута. Вона є символом Парижа та нездійсненою мрією багатьох мандрівників.

147 Спишіть речення, знімаючи риски. Поясніть написання *не* з дієприкметником.

1. Не/политі квіти скоро засохнуть.
2. Це дерево не/полите.
3. Наш сад ще не/посаджений.
4. У сусіда не/дометене подвір'я.
5. Зусилля Андрія залишаються не/поміченими та не/оціненими.
6. У дітей обід ще не/нагрітий.
7. На полі трава не/скошена.
8. Сильвія хотіла не/варену картоплю, а смажену.
9. У печі досі не/приготовлена вечеря.
10. Дуже важлива допомога не/захищеним тваринам.
11. У моїх сусідів ще не/відремонтована кімната.
12. Тут не/дописаний твір потрапив до рук вчителя.

148 Знайдіть і виправте помилки. Аргументуйте ваші міркування.

1. Десь, колись, в якійсь країні проживав поет нещасний, тільки мав талант до віршів непозичений, а власний *(Леся Українка)*. 2. Вір не почутому, а баченому *(народна творчість)*. 3. Я ніби приїхав у давно небачені рідні місця *(С. Олійник)*. 4. Чисте, не зарослe місце то звужувалось, то місцями розходилось, ніби озерце *(І. Нечуй-Левицький)*.

5. Приходила незадоволена прибиральниця й, побрязкуючи відром, протягувала поміж парт не виполоскану ганчірку, тільки розвозячи бруд *(Г. Городецька)*. 6. На розсаднику ані душі, навіть слідів людських немає — не торкана земля *(Г. Тютюнник)*. 7. Мені поля співали ніким неспівані пісні *(В. Симоненко)*.

149 Спишіть прислів'я та приказки. На місці крапок вставте з дозначте та підкресліть підмет, присудок, означення.

відки дієприкметники в потрібній формі. Поясніть правопис. Ви-

1. Чого Івась не …, того Іван не буде знати. 2. Де хата не …, там дівка не …. 3. Битий посуд два не … переживе. 4. У не … городі і свиня гість. 5. Не … віз скрипить, а мазаний сам біжить 6. У лінивого ліжко до спини не …, а приклеєне.

метений	/	мазаний	/	прив'язаний	/		
обгороджений	/	навчений	/	плетений	/	битий	

150 Відскануйте QR-код та виконайте завдання.

https://cutt.ly/twZjZ6f9

151 Яку країну світу вам хотілося б відвідати? Що ви про неї знаєте? Як туди можна дістатися? Дослідіть, скільки коштуватиме подорож вашої сім'ї в цю країну. Презентуйте ваше дослідження на наступному уроці.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що називається дієприкметником?
2. У чому різниця між активними та пасивними дієприкметниками?
3. За допомогою яких суфіксів творяться дієприкметники пасивного стану?
4. Як пишеться не з дієприкметниками?
5. Яку синтаксичну функцію виконує дієприслівник?

САМОСТІЙНА РОБОТА

§31. Дієприслівник як особлива форма дієслова

A határozói igenév mint az ige sajátos formája

Дієприслівник — особлива незмінювана форма дієслова, яка називає додаткову дію, пояснюючи присудок (основну дію або стан). Відповідає на питання *що роблячи? що зробивши?*

Наприклад:

Марко йшов вулицею слухаючи музику.

Основну дію виражено особовою формою дієслова **йшов**, а додаткову дію — незмінюваною формою **слухаючи**: *йшов (як? що роблячи?) слухаючи.*

Дію, названу дієсловом-присудком і дієприслівником, виконує одна й та сама особа, або предмет-підмет:

Микола читав засинаючи. — Микола і читав, і засинав.

Ознаки дієслова	Ознаки прислівника
Вид: • доконаний написавши; • недоконаний пишучи.	Незмінюваність.
Час: • теперішній підстрибуючи; • минулий підстрибнувши.	У реченні виконує синтаксичну роль обставини: Стою задумавшись
Може мати залежні слова: слухаючи музику, відкинувшись назад.	

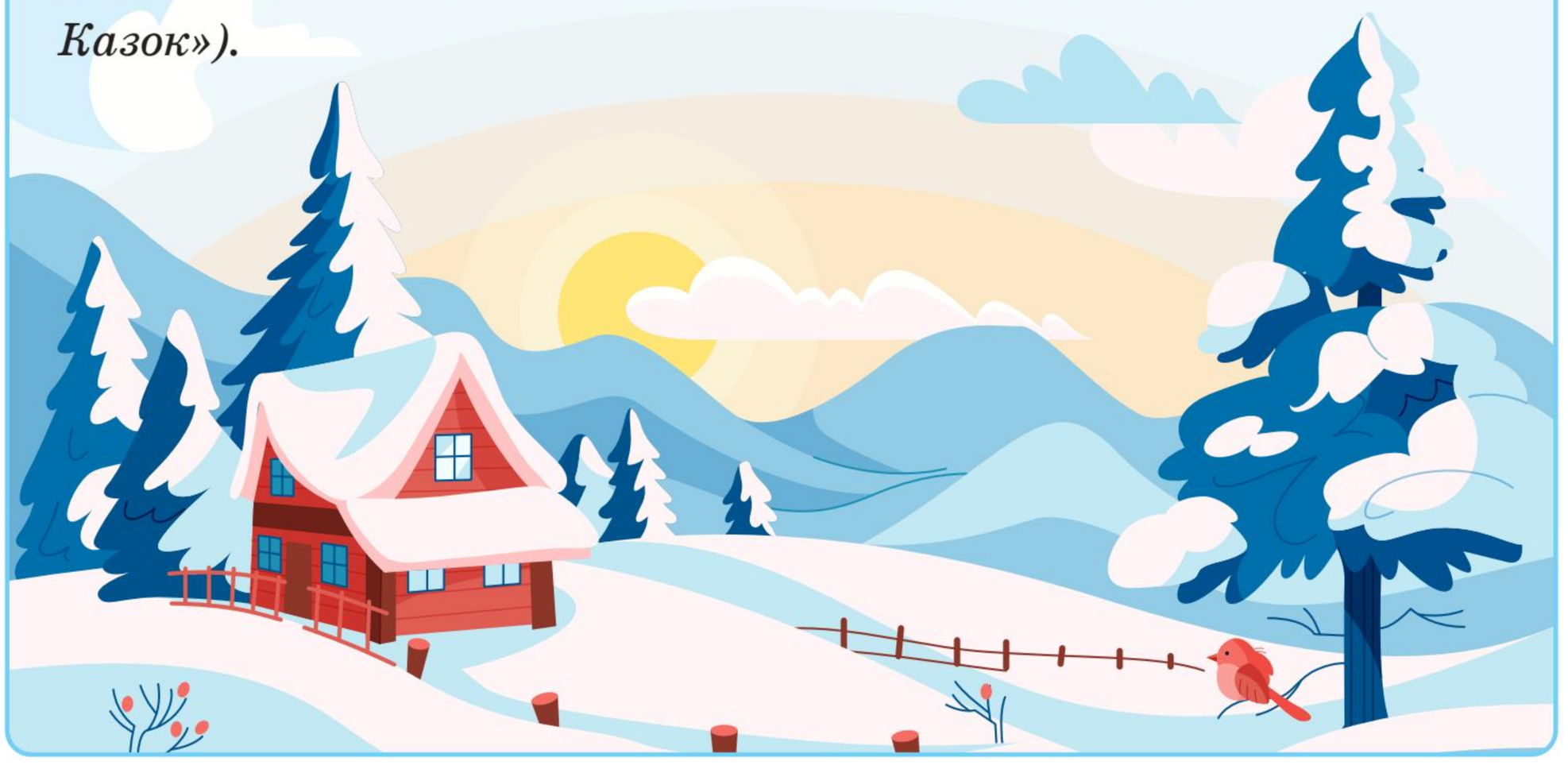
152 Відскануйте QR-код та виконайте завдання.

https://cutt.ly/PwZbfT5b

153 Прослухайте текст. Визначте речення, у яких, крім основної дії, вираженої присудком, є додаткова. Випишіть їх.

Різдвяний ранок був білим і тихим. Коли Марта, прокинувшись, визирнула у вікно, всі дерева були засипані снігом і м'яко підсвічені сонцем, що ховалося за білими хмарами. Скрізь було так біло, наче очистився цілий світ, і все страшне, темне й болюче врешті лишилося позаду. У квартирі також панувала дивна умиротворена тиша. Поряд на розкладачці, запнувшись ковдрою майже з головою, сопів Дані. Вчорашній Алексів різдвяний подарунок — модель вітрильного човна в коробці — лежав біля самісінької подушки хлопця, вигадливо покладений — так, щоб не зім'яти ненароком і щоб побачити одразу, коли прокинеться.

Було ще дуже рано, година сьома чи восьма, вирішила дівчинка, судячи з золотавого, прохолодного кольору світла. Дивно, але сьогодні сонячне світло її не дратувало, не здавалося різким чи жорстоким — навпаки, побачивши, як ніжно виблискує під ним пухкий сніг, Марта почувалася сповненою енергії та радості *(Мія Марченко «Місто тіней», видавництво «Фонтан Казок»)*.

154 Прочитайте прислів'я. Знайдіть і випишіть дієприслівники.

Кривою дорогою йдучи, попереду мало побачиш.

Не розбивши горішка, не дістанеш зернятка.

Учись на інших дивлячись.

Нюхаючи, не наситишся.

155 Випишіть у дві колонки словосполучення: з дієприкметниками та дієприслівниками. Поясніть відмінність між ними. З трьома словосполученнями складіть речення.

Терплячий хлопчик, терплячи біль; люблячий син, люблячи вас; пофарбоване авто, пофарбувавши авто; скошена трава, скосивши траву; замріяний вигляд, мріючи про канікули.

156 Знайдіть помилки в реченнях і відредагуйте. Поясніть, чому наведені речення неправильні.

Зразок. Приїхавши в місто, мені захотілося з'їсти гамбургер. — Приїхавши в місто, я захотів з'їсти гамбургер. Коли приїхав до міста, я захотів з'їсти гамбургер.

Повернувшись додому із поїздки, у мене розрядився телефон.

Дивлячись на соняшник, у мене піднявся настрій.

Скупавшись в річці восени, у нього заболіло горло.

Зайшовши до кімнати, мені захотілося лягти спати.

157 Відскануйте QR-код та виконайте завдання.

https://cutt.ly/QwZbgTo9

СЛОВНИК

шаль — kendő
яскравий — fényes

§32–33. Дієприслівники доконаного і недоконаного виду

A befejezett és befejezetlen határozói igenevek

Дієприслівники **недоконаного виду** означають незавершену дію і відповідають на питання *що роблячи?*

Дієприслівники **доконаного виду** означають завершену дію і відповідають на питання *що зробивши?*

Недоконаний вид	Доконаний вид
Дієприслівники недоконаного виду утворюються від основи дієслів теперішнього часу недоконаного виду за допомогою суфіксів: **-учи (-ючи)** — від дієслів I дієвідміни: пишуть — пиш**учи**; **-ачи (-ячи)** — від дієслів II дієвідміни: бачать — бач**ачи**. Обидві дії відбулися, відбуваються або будуть відбуватись **одночасно**. Наприклад: Учень сидить і розмовляє по телефону. Учень розмовляє по телефону сидячи.	Дієприслівники доконаного виду утворюються від дієслів минулого часу доконаного виду за допомогою суфіксів: **-ши** (після основи на приголосний звук): побігти — побіг**ши**; **-вши** (після основи на голосний): написати — написа**вши**. Обидві дії відбулися, відбуваються або будуть відбуватись **послідовно** — спочатку одна дія, потім інша. Наприклад: Вероніка випила сік і почала їсти сандвіч. Випивши сік, Вероніка почала їсти сандвіч.

* *Увага!* У дієприслівниках, утворених від дієслів на -ся, -сь, після **-учи (-ючи)**, **-ачи (-ячи)**, **-вши**, **-ши**, зберігається -сь (-ся):

слухаються — слухаючись,
запізнитися — запізнившись

158 Відскануйте QR-код та виконайте завдання.

https://cutt.ly/8wZnToOh

159 Прочитайте текст. Випишіть дієприслівники у дві колонки: доконаного й недоконаного виду. Поясніть ваш вибір.

НАВЧАТИСЯ ЛЕГКО!

Навчаючись у школі, ви запам'ятовуєте багато інформації. Це ви робите, спираючись на пам'ять. Однак дехто скаржиться: «Я не можу запам'ятати». Не можете чи не вмієте? Можемо вам допомогти. Вивчаючи вірш, працюйте по десять хвилин щодня кілька днів поспіль, а не упродовж години в день. Із двох тем починайте з найбільшої. Важкий матеріал, вивчений увечері, повторіть зранку. Можна завчити формули, дати чи правила, поклавши їх на якусь мелодію або заримувавши.

(З «Енциклопедії для підлітків»).

160 Утворіть дієприслівники недоконаного виду за зразком. Складіть з ними речення.

Зразок. Слухати — слухають — слухаючи

Бажати, читати, думати, плавати, малювати, перевіряти, купувати, піднімати.

161 Утворіть від виділених слів дієприслівники недоконаного виду.

Ми **слухали** сучасні хіти й писали розповідь про себе.

... сучасні хіти, ми писали розповідь про себе.

Вона **дивилася** телевізор і їла попкорн.

... телевізор, вона їла попкорн.

Він **сидів** на березі річки й ловив рибу.

... на березі річки, він ловив рибу.

Мій друг **працював** і слухав музику.

..., мій друг слухав музику.

Вона **розмовляла** по телефону й не чула мене.

... по телефону, вона не чула мене.

Ми **йшли** до школи й розмовляли.

... до школи, ми розмовляли.

162 Від поданих дієслів, ураховуючи їхній вид, утворіть усі можливі форми дієприслівника. Виділіть дієприслівникові суфікси.

Підбирати, підібрати, будувати, збудувати, радіти, зрадіти, відвідувати, відвідати, зупинитися, зупинятися, стрибнути, стрибати, згорати, згорнути, засинати, заснути.

163 Утворіть від виділених слів дієприслівники доконаного виду.

1. Мама **приготувала** сніданок і сіла за стіл.
   ... сніданок, мама сіла за стіл.
2. Мої хресні батьки **приїхали** до нас у гості, привезли багато подарунків.
   Мої хресні батьки, ... до нас у гості, привезли багато подарунків.

3. Петро **придбав** квитки й пішов з друзями в кінотеатр.
   … квитки, Петро пішов з друзями в кінотеатр.
4. Катерина **випила** гарячий шоколад і пішла готуватися до уроків.
   Катерина, … гарячий шоколад, пішла готуватися до уроків.
5. Ми **попрощалися** і вийшли з класу.
   Ми, … , вийшли з класу.

164 **Гра «Хто швидше?».** Прочитайте наведені слова. Розподіліть їх у дві колонки: 1 — дієприслівники доконаного виду; 2 — дієприслівники недоконаного виду.

Повертаючись, сяючи, читаючи, прочитуючи, прочитавши, перевіривши, перевіряючи, ставши, стаючи, поставивши, ставлячи, ухваливши, діючи, борючись, переборовши, переборюючи, оборонивши, обороняючись, купуючи, купивши, збагнувши, беручи, взявши, прибудувавши, прибудовуючи, втомившись, сподіваючись.

165 Утворіть від поданих у дужках дієслів дієприслівники й запишіть їх. Визначте вид і час.

1. *(Поспішати)* на автобус, я не поклав у сумку зарядний пристрій. 2. *(Повернутися)* додому, вона довго розповідала про подорож. 3. *(Втомитися)*, мама сіла відпочити. 4. *(Читати)* книжку, Петро засинав. 5. *(Подорожувати)*, друзі побачили багато цікавих пам'яток архітектури. 6. *(Побачити)* знайомого, Чілла попросила його допомогти нести сумки.

166 Відскануйте QR-код та виконайте завдання.

https://cutt.ly/vwXn32sc

СЛОВНИК

вогкий — nyirkos
вугілля — szén
гомін — zaj
дрімати — szunyókálni
погасле — kialudt
пожива — étel, eledel
спостерігати — megfigyelni

§34–35. Дієприслівниковий зворот. Розділові знаки при дієприслівниковому звороті

A határozói igeneves szerkeze. A határozói igeneves szerkezetek írásjelei

Дієприслівник разом із залежними словами утворює **дієприслівниковий зворот**. Дієприслівниковий зворот є одним членом речення — обставиною.

Зустрівши знайомих, вітайся першим.

167 Прослухайте і прочитайте текст. Знайдіть дієприслівники, визначте час і вид. Поставте питання від дієприслівника до залежних слів.

Зима, прийшовши на зміну дощам пізньої осені, часто починається з холодних вітрів. Дерева, давно скинувши листя, поступово занурюються у глибокий сон. Яскраве сонце світить лише кілька годин на добу, зовсім не зігріваючи.

На вулиці мороз, і люди видихають густі клубки пари. Усі вдягнули теплі шуби, сховали вуха під шапками, а руки — у рукавички. Тільки ніс і щоки ніяк не вберегти від морозу, і вони стають рум'яними.

Зима, ніби справжня снігова королева, холодна та іноді непривітна. Зате прекрасна у своїх білих шатах зі снігу й прикрасах з льодових діамантів. Накинувши на плечі шаль з вітру та хуртовини, зима нечутним кроком ступає по землі, радуючи нас своєю красою і веселими забавами.

168 Перебудуйте складне речення так, щоб утворилося просте з дієприслівниковим зворотом.

1. Учні отримали високі оцінки, тому що правильно виконали всі завдання. 2. Коли мама купувала продукти

в магазині, думала про приготування нової страви. 3. Коли учні зайшли в клас, з усіма привіталися. 4. Бабуся змогла прочитати газету, тому що вдягла окуляри. 5. Коли Марта засмагала на пляжі, то читала книжку.

169 Спишіть речення, замінюючи питання дієприслівниковими зворотами з довідки.

1. *(За якої умови?)*, учні пішли в кінотеатр. 2. *(З якою метою?)*, Давид швидко піднявся на гору. 3. *(Чому?)* ми сіли в таксі. 4. *(Як?)*, шкільний автобус їде далі.

поспішаючи додому / підстрибуючи на вибоїнах / намагаючись першим побачити схід сонця / купивши квиток у касі

170 Прочитайте речення, знайдіть у кожному з них особу, додаткову дію якої позначає дієприслівниковий зворот.

1. Взимку ми сидимо на подвір'ї, гріючись біля вогню. 2. Радіючи новому дню, я поспішав у школу. 3. Ідучи лісом, я дихала свіжим повітрям. 4. Наталка бігла, не відчуваючи під ногами землі. 5. Син, побачивши на камінні котика, підійшов до нього.

Розрізняйте одиничний дієприслівник і дієприслівниковий зворот.

Одиничний дієприслівник

Співають ідучи дівчата *(Т. Шевченко)*.

Дієприслівниковий зворот

Ідучи *(куди?)* додому, дівчата побачили миле кошеня.

171 **А.** Спишіть речення, утворюючи дієприслівники від дієслів у дужках.

1. Скрадливий вітерець **(шастати)** галявиною торкався наших облич *(М. Ярмолюк)*. 2. Подув колючий вітер **(здіймати)** вгору темну хмару піску *(С. Журахович)*. 3. Птахи

затихали і **(згорнути)** натомлені за день крильця сідали на м'які гніздечка *(Г. Тютюнник)*. 4. Нарешті вони дійшли до потрібного місця, бо Пек зупинився пильно **(роздивлятися)** довкола *(Г. Малик)*. 5. Щовечора зірки в далекому просторі манливо миготять **(хвилювати)** серця *(М. Терещенко)*. 6. Так вони й поїхали **(залишати)** стільці на вулиці *(К. Калитко)*.

Б. Прочитайте правила, за якими виділяють дієприслівникові звороти. Розставте розділові знаки.

В усному мовленні дієприслівниковий зворот виділяємо паузою, а на письмі — комами:

Маринка хвилюється, виступаючи перед публікою.

Одиничні дієприслівники здебільшого виділяємо комами:

Розсердившись, Іванко вийшов з кімнати.

Не виділяємо комами:

- Дієприслівниковий зворот-фразеологізм, який стоїть після присудка-дієслова:

Сидіти склавши руки.

Увага! Якщо виражений фразеологізмом дієприслівниковий зворот стоїть перед дієсловом-присудком, його виділяють комами:

Склавши руки, сидіти.

- Одиничний дієприслівник, який стоїть одразу після присудка або в кінці речення і вказує на спосіб виконання дії (відповідає на запитання *як?*):

Учні по вулиці йдуть співаючи.

172 Прочитайте. З'ясуйте значення фразеологічних зворотів, скориставшись словником. Перепишіть і розставте розділові знаки.

1. Я працював зціпивши зуби й майже не спочиваючи *(В. Винниченко)*. 2. Ольга зціпивши зуби тамувала

гнів *(Я. Качура)*. 3. Він щосили гріб до берега не переводячи подиху *(О. Донченко)*. 4. Учні слухали викладача не переводячи подих. 5. Зціпивши зуби ми обережно ступали... *(В. Винниченко)*. 6. Потомлені й голодні собаки бігли за кіньми висолопивши язики *(О. Стороженко)*. 7. Уже другий день Тарас никав селом в такому стані... Поткнувсь додому, та довелось тікати спіймавши облизня *(В. Шевчук)*.

173 Спишіть речення, розставте, де потрібно, розділові знаки. Поясніть ваше рішення.

1. Бували місяці, коли я ані одної днини не пропускала не вийшовши на якийсь шпиль гори не відкривши якогось нового чарівного закутка між скелями не сполохавши якогось хижака з-поміж густих смерек і не покупавши босих ніг в розпіненому потоці *(О. Кобилянська)*. 2. Ніч, тиха, тепла, стояла над землею поблискуючи зорями, мліючи у своїй розкоші *(П. Мирний)*. 3. Дивлячись на людей усміхався мій батько, великий добрий чоловік *(О. Довженко)*. 4. Хай розгорнувши строфи, наче крила, наступає ранок *(Б.-І. Антонич)*. 5. Набігавшись за день собака лягає біля багаття кладе голову на передні лапи і не кліпаючи дивиться на вогонь *(Г. Тютюнник)*.

174 Спишіть речення, утворіть із дієслів дієприслівники доконаного виду. Підкресліть дієприслівникові звороти як члени речення. Поясніть уживання розділових знаків.

1. Оповідки, легенди, перекази про Довбуша хлопчик слухав, **(затамувати)** подих *(М. Іщенко)*. 2. Сашко ступив у човен і, **(набрати)** повну пригорщу води, хоробро вихлюпнув собі на спину *(Б. Комар)*. 3. Хто перший пройшов по неходженому степу, **(прим'яти)** молоду траву і **(налякати)** диких сайгаків? *(Є. Гуцало)*. 4. Не **(подумати)**, і кілочка не затешеш *(народна мудрість)*.

СЛОВНИК

вибоїни — kátyuk
водяне плесо — víztócsa
вулик — kaptár
зануритися — bemerül / gondolataiba merül
рум'яний — pirospozsgás
скрадливий — alattomos, hamis / halk, észrevétlen
струмінь — vízsugár

§36–37. Правопис *не* з дієприслівниками

A *не* helyesírása a határozói igenevekkel

Не з дієприслівниками пишеться

разом		окремо
Коли слово не вживається без **НЕ** ненавидячи, нехтуючи	Дієприслівники утворені від дієслів з префіксом **недо-**, який вказує на неповноту дії недочуваючи	В усіх інших випадках не думаючи

175 Робота в групах. Прочитайте прислів'я, поясніть правопис дієприслівників з *не*. Як ви розумієте значення другого прислів'я?

1. Не спитавши броду, не лізь у воду.

2. Не давши слова — держись, а давши — кріпись.

3. Не посіявши, не збереш.

4. Не подумавши, і кілочка не затешеш.

5. Не почавши, не закінчиш.

176 Запишіть словосполучення, розкриваючи дужки. Поясніть свій вибір. Складіть з п'ятьма словосполученнями речення.

(Не)долюблюючи брехунів, (не)розламавши кригу, (не)помітивши друга, (не)прочитавши книгу, (не)дооцінюючи можливості, (не)навидячи правила, (не)стямлячись від обурення, (не)написавши завдання, (не)дослухаючись до порад, (не)думаючи про батьків, (не)чуючи вчителя.

177 Спишіть речення, розкриваючи дужки. Підкресліть дієприслівники разом із залежними від них словами як члени речення.

1. Та й я ж цілісінький тиждень на ногах і працюю (не) покладаючи рук *(І. Карпенко-Карий)*. 2. Дуб стояв, (не)скинувши ще сухого торішнього листя *(Ю. Смолич)*. 3. У такому стані, (не)схотівши навіть пообідати, вийшов я в сад *(О. Довженко)*. 4. Хлопець ішов, нікуди (не)дивлячись, нікого (не)бачачи *(М. Хвильовий)*. 5. Запорожці служили своєму народові свідомо, боролися за волю, (не)знаючи страху *(М. Руденко)*. 6. (Не)дооцінюючи силу й винахідливість греків, перси потрапили в пастку *(Ю. Федоренко)*. 7. А люд, (не)знаючи, все знає *(Г. Чубач)*.

178 Спишіть речення, розкриваючи дужки та розставляючи потрібні розділові знаки.

1. Вміють тільки теплі скіфські коні мчати (не)прим'явши бадилин *(О. Мамчич)*. 2. (Не)хтуючи забороною писати і малювати Тарас Григорович створює близько двохсот поезій, багато замальовок *(Є. Кирилюк)*. 3. Він сидів замріявшись (не)відриваючи очей від широководдя *(Г. Тютюнник)*. 4. А тут сам підхопився, швиденько прийняв душ, утовк у себе сніданок (не)показуючи повну відсутність апетиту підхопив наплічника, вдягнув куртку — і вперед *(А. Кокотюха)*. 5. Так і піду нічого (не)почувши *(Т. Яков'юк)*. 6. Життя — така велика ковзаниця. Кому вдалось (не)падавши пройти? *(Л. Костенко)*.

Тарас Шевченко. «Портрет невідомої у блакитному вбранні»

179 Відскануйте QR-код та виконайте завдання.

https://cutt.ly/bwZQApBm

180 Оберіть у кожному рядку зайве слово.

1. (Не)відчувши, (не)знаючи, (не)навидячи.
2. (Не)дооцінюючи, (не)сказавши, (не)зчувшись.
3. (Не)погодившись, (не)помітивши, (не)хтуючи.
4. (Не)воливши, (не)притомніючи, (не)пізнавши.

181 Прочитайте фразеологізми, доберіть із довідки їхнє значення. Запишіть пари в зошит.

Не даючи й кроку ступити. Не чуючи ніг під собою. Не проронивши й слова. Очей не зімкнувши. Не розгинаючи спини. Не знаходячи собі місця. Не моргнувши оком.

зовсім не спати / ніяк не відреагувавши / дуже швидко / надмірно опікати, контролювати / наполегливо трудитися / бути дуже схвильованим / мовчки

182 Запишіть дієприслівники у дві колонки: у першу — ті, що пишемо з *не* окремо; у другу — ті, що пишемо з *не* разом.

окремо	разом

(Не)почувши, (не)попередивши, (не)хтуючи, (не)дочитавши, (не)принісши, (не)вгаваючи, (не) вивчивши, (не)волячи, (не)вколовши, (не)навидячи, (не)дооцінюючи, (не)кліпаючи, (не)зчувшись, (не)добачаючи, (не)здужаючи, (не)рвуючи.

СЛОВНИК

винахідливість — találékonyság
нехтувати — elhanyagolni
пастка — csapda
широководдя — főág (a folyó legszélesebb része)

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що називається дієприслівником?
2. У чому різниця між дієприслівниками доконаного та недоконаного виду?
3. За допомогою яких суфіксів творимо доконаний і недоконаний вид дієприслівників?
4. Чи завжди відокремлюємо комами одиничний дієприслівник?
5. Як пишеться не з дієприслівниками?
6. Яку синтаксичну функцію виконує дієприслівник?

САМОСТІЙНА РОБОТА

§38. Прислівник як частина мови

A határozószó

Прислівник — незмінна самостійна частина мови, яка виражає ознаку дії, стану предмета або іншої ознаки й відповідає на питання *як? де? коли? куди? звідки? скільки? з якої причини? з якою метою?* Наприклад:

швидко *(як?)*, восени *(коли?)*, близько *(де?)*,
вверх *(куди?)*, здалеку *(звідки?)*.

У реченні прислівники здебільшого є обставинами.

То було якраз тоді, коли сніг зійшов, а морози
іще не попустили *(М. Матіос)*.

Прислівники найчастіше залежать від дієслова та його форм:

говорити *голосно*, слухаємо *уважно*,
написаний *вчора*, приготувавши *вчасно*.

Прислівник може також залежати від:

- прикметника — *дуже* втомлений;
- іншого прислівника — *неймовірно* радісно;
- іменника — біг (який?) *наввипередки*.

* *Увага!* Прислівники не змінюються і тому закінчення не мають.

183 Поставте питання до підкреслених слів.

Це високий хлопець.

Ми стрибнули високо.

Вулицею пройшов шумний натовп.

Тут деколи шумно.

У кімнаті тепло.

Ми любимо теплий одяг.

У залі лунав повільний вальс.

Цей автобус їде повільно.

184 **А.** Прослухайте уривок роману **Оксани Радушинської «Метелики у крижаних панцирах»**. Знайдіть та випишіть прислівники. Поставте до них питання.

Ця Ярина якась надто тиха, мовчазна, більше слухає, ніж розповідає. І не така гостра на язик, як місцеві дівчата. Та ще її дядько... Як зміряє поглядом з голови до п'ят... Чи з п'ят до голови?.. Та яка вже різниця, якщо після цього й слова не вимовиш, а ноги так і просяться дременути подалі з їхнього подвір'я.

Ні, з Яриною не нудно. Має почуття гумору, хоча й не завжди доганяє масні жарти Санька. А в комп'ютері тямить, напевне, більше за вчителя інформатики із сільської школи: і погуглити швидко вміє, і різні штучки з гаджетом замутити, програми там усілякі встановлені, чимало ігор. Словом, хоч і не надто просунута, але й не зануда.

А ось Артемові з нею аж надто цікаво. І дня не мине, щоб він не забіг.

Навіть причину вигадав: покликати Сашка. Бо його вікна, бачте, виходять в садок, де сидить Ярина. На резонне питання, чого не задзвонить Сашкові на мобільний, завжди відповідав однаково — нема грошей на рахунку. Але згодом до таких хитрощів більше вдаватися не довелося. Він почав приходити, щоб допомогти Яринці з навчанням.

Тривале лікування позбавило дівчину можливості вчитися разом із однолітками — і вона щороку складала іспити екстерном, самостійно чи з тіткою вивчаючи різні дисципліни. Яринка була сумлінною ученицею, проте не завжди могла впоратися з усією шкільною програмою — систематичне навчання переривалося на місяць-два, коли знову потрапляла до лікарні. І тепер, восени, треба скласти іспити за сьомий клас, аби знову навчатися зі своїми

ровесниками. Ось про що точилася розмова кожної зустрічі *(О. Радушинська)*.

Б. Що ви дізналися про Ярину? Чому вона не ходить у школу разом з однолітками? Чи є у вас друзі, які теж вимушено навчаються дистанційно? Як ви їх підтримуєте?

185 **Гра «Як часто?».** Скажіть, як часто ви робите цю дію. Використовуйте слова з довідки.

Зразок: Я часто допомагаю мамі.

1. Чистите зуби. 2. Ідете в школу. 3. Прибираєте у своїй кімнаті. 4. Миєте авто. 5. Допомагаєте на кухні мамі. 6. Прасуєте 7. Гуляєте з собакою. 8. Стрибаєте на ліжку. 9. Сидите в соцмережах 10. Читаєте книжку.

щодня / рідко / ніколи / завжди / зазвичай / інколи

186 Доберіть антоніми до поданих прислівників.

Разом, сухо, голосно, далеко, зараз, повільно, понуро, праворуч, гірко, влітку, глибоко, бідно.

187 Перепишіть речення, добираючи пропущене слово.

Ми розмовляємо … .
У неї … голос.
тихий — тихо

цікаво — цікавий
Друзі дивляться … фільм.
Він уміє … розповідати історії.

Наближається … поїзд.
Ми читаємо … .
швидко — швидкий

Вивчити новий вірш … .
У мами … робота.
складно — складний

Сьогодні … погода. Вони виконали завдання … .
погано — поганий

СЛОВНИК

дременути — elszökni, elfutni
екстерном — külsőleg (önállóan) bejárva tanulni
сумлінно — szorgalmasan
тямити — megért, felfog
хитрощі — ravaszságok

§39. Розряди прислівників за значенням

A határozószók osztályozása jelentésük szerint

Розряд прислівників за значенням	Запитання, на які відповідає прислівник	Приклади
Означальні		
Якісно-означальні	*як?*	*спокійно, тепло, добре*
Міри і ступеня	*скільки? наскільки? якою мірою?*	*двічі, ледве, трохи*
Способу дії	*як? яким способом?*	*повільно, тихо, по-нашому*
Обставинні		
Місця	*де? куди? звідки?*	*тут, униз, ліворуч*
Часу	*коли? з якого часу? до якого часу?*	*сьогодні, увечері, щодня*
Причини	*чому? через що? з якої причини?*	*ненароком, спросоння, зо́зла*
Мети	*для чого? з якою метою? навіщо?*	*навмисно, напоказ, на радість*

* *Увага!* Окрему групу становлять прислівники, які означають:

- стан природи:

  сонячно, тепло, темно, хмарно, вітряно ;

- психічний або фізичний стан людини:

  соромно, весело, радісно, сумно, приємно ;

- необхідність дії:

  треба, потрібно, можна, необхідно .

Ці прислівники виконують роль присудка в безособових реченнях.

Сьогодні знов тепло, тільки трохи вітряно *(Леся Українка)*.

188 Прочитайте речення. Визначте, яку синтаксичну роль виконують прислівники.

1. Три українки потрапили до міжнародного списку 100 жінок, який створюють щороку й до якого входять кандидатки, які вплинули на важливі світові події протягом останніх 12 місяців. 2. Після повномасштабного вторгнення кількість жінок, які стали на захист Батьківщини, значно зросла. Тож сьогодні на полі бою в Україні ми маємо найбільшу кількість жінок у новітній світовій історії. 3. Українські дівчата вперше отримали Міжнародну дитячу премію миру *(за матеріалами Divoche-Media)*.

Вимовляйте правильно:

ко̀лесо, ко̀лія, ко̀пчений (дієприкметник), копчѐний (прикметник), корѝсний, котрѝй, кро̀їти, ко̀сий, крицѐвий, кропива̀.

189 Робота в парах. Прочитайте слова. Випишіть прислівники, над кожним напишіть питання, на яке він відповідає, укажіть його розряд.

По-доброму, добрий, добро, спересердя, сердитися, на радість, згори, гора, тихий, тихо, спросоння, сон, сніжно, сніговик, тричі, ти, позаду, щохвилини, хвилина, ввечері, вечір, швидко, швидкий.

190 Знайдіть у кожному рядку зайве слово. Поясніть ваш вибір.

1. вдень, щороку, голосно, пізно
2. навмисне, праворуч, на зло, на перекір
3. по-дружньому, сьогодні, весело, тихо
4. угору, посередині, далеко, добре

СЛОВНИК

крицевий — acél, acélos
кроїти — szabni, alakítani

§40–41. Ступені порівняння прислівників

A határozószók fokozása

Ступені порівняння можуть мати лише прислівники, утворені від якісних прикметників за допомогою суфіксів -о, -е:

розумно — розумніше — найрозумніше,
гаряче — гарячіше — найгарячіше.

Ступенів порівняння прислівників є два: **вищий** і **найвищий**. Кожен з них має дві форми: **просту** і **складену**.

Вищий ступінь	Проста форма	основа або корінь прислівника + суфікси **-ш-**, **-іш-**	*тихо — тихше, голосно — голосніше*
	Складена форма	слова **більш**, **менш** + прислівник у початковій формі	*більш голосно*
Найвищий ступінь	Проста форма	префікс **най** + прислівник простої форми вищого ступеня. Для підсилення можуть вживатися префікси **що-**, **як-**.	*найголосніше, якнайголосніше, щонайголосніше*
	Складена форма	слова **найбільш**, **найменш** + прислівник у початковій формі	*найбільш голосно*

Увага! Деякі прислівники вищого й найвищого ступенів утворюють від прислівників з іншим коренем.

Добре — **краще** — найкраще
Погано — **гірше** — найгірше
Мало — **менше** — найменше
Багато — **більше** — найбільше

При творенні вищого ступеня порівняння прислівників за допомогою суфікса **-ш-** відбуваються такі самі зміни приголосних, як і під час творення прикметників.

Прикметник	Прислівник
випадання суфіксів **-к-**, **-ок-**	
Солодкий — солодший	Солодко — солодше
Глибокий — глибший	Глибоко — глибше
чергування приголосних: **г, ж, з — жч**	
Дорогий — дорожчий	Дорого — дорожче
Важкий — важчий	Важко — важче
Близький — ближчий	Близько — ближче
кінцевий кореня **с, ст — щ (шч)**	
Високий — вищий	Високо — вище

* *Увага!* Необхідно розрізняти прислівники вищого та найвищого ступенів порівняння й однозвучні форми вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників середнього роду в називному відмінку однини:

Моя однокласниця розказала вірш найкраще *(розказала як? — найкраще)*.

Знайшли найкраще місце для відпочинку *(місце яке? — найкраще)*.

191 Робота в парах. Перепишіть речення. Утворіть від прислівників у дужках форму вищого ступеня порівняння.

1. У забруднених річках риби ловилось *(мало)*. 2. *(Добре)* гірка правда, ніж солодка брехня *(нар. творчість)*. 4. Немає *(погано)*, як в неволі про волю згадувать *(Т. Шевченко)*. 5. На мене дивилася наша зірка, холодне коричневе Сонце, котре, якщо вірити вченим, *(важко)*, ніж усі

планети нашої системи разом узяті *(Любко Дереш)*. 6. Це було втроє *(товсто)* за крижаний покров у момент заглиблення «Наутілуса» *(Ж. Верн)*. 7. Даруся роздавала по селу квіти, бо так багато їх викопала восени, що *(багато)*, ніж картоплі в погребі було *(М. Матіос)*.

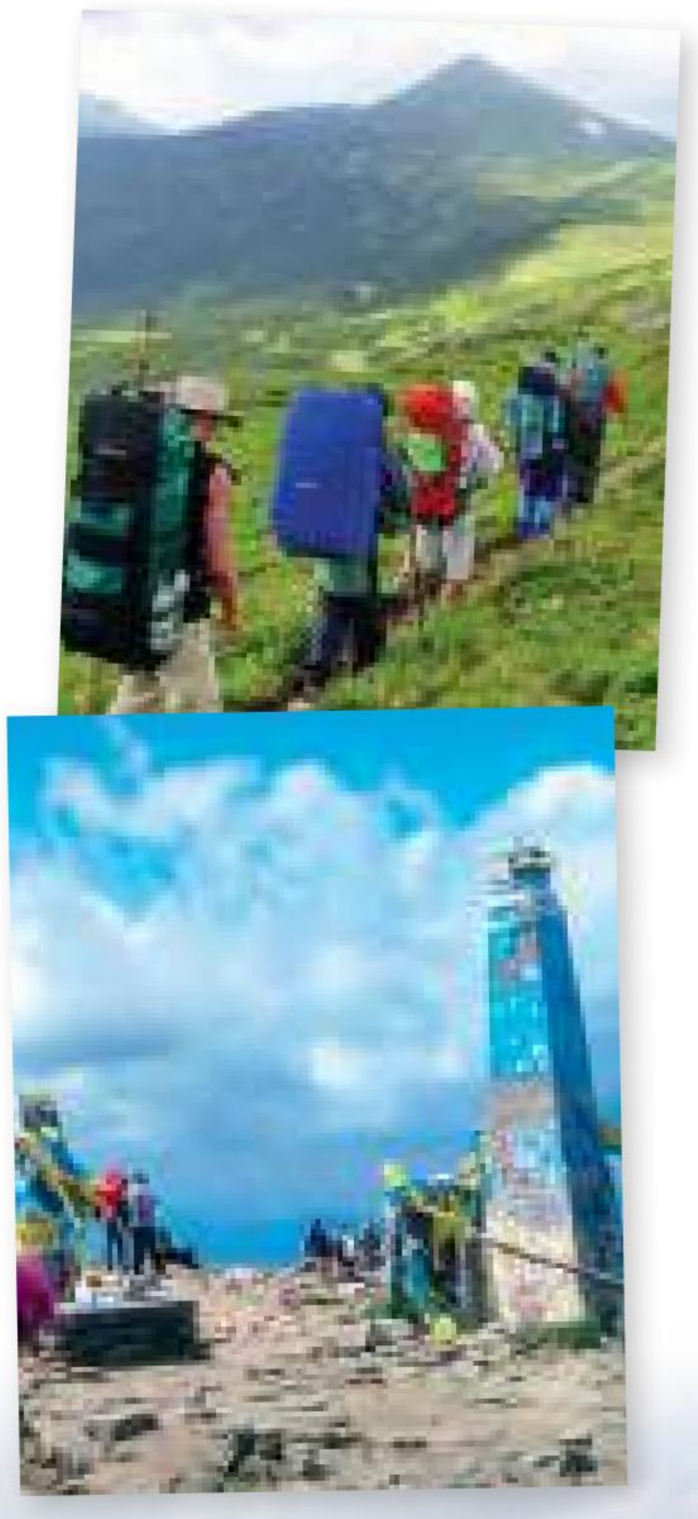
192 Прочитайте текст, знайдіть прислівники. Визначте ступінь порівняння прислівників. Від яких слів вони утворилися?

ПОРТАЛ МАНДРІВ ····· Українські Карпати

Сходження на Говерлу спершу нам видавалося приємною прогулянкою. Милуючись краєвидами Карпат, ми дихаємо на повні груди запашним повітрям, жартуємо. Але що вище підніма-ємося, то повільніше рухаємось.

Найважче даються останні пів кілометра. До вершини вже зовсім близько, але сили вичерпалися: важко дихати, серце калатає в грудях, тремтять ноги. Дехто не витримує і сідає, дехто повзе на чотирьох.

І ось вершина. Найважче позаду. Нарешті можна перепочити. Ті, хто йшли найповільніше, мають на відпочинок найменше часу.

193 Прочитайте жарти. Знайдіть і випишіть прикметники та прислівники в різних ступенях порівняння. Визначте ступінь.

— Що від нас далі, Місяць чи Індія? — запитав учитель географії.

— Індія! — швидко відповів Іванко.

— А чому?

— Бо Місяць ми бачимо, а Індію — ні!

— Синку, хто так читає книжку? Ти ж пропускаєш по кілька сторінок.

— Це ж детектив, і я хочу швидше зловити злодія.

194 Прочитайте текст. Випишіть прислівники. Чи до всіх із них можна утворити ступені порівняння? Чому?

На території Греції збереглося багато «черепашачих пляжів», де щороку дорослі особини черепахи каретти відкладають яйця. Зовсім скоро, лише через декілька тижнів, крихітні черепашенята виберуться з гнізда, щоб вийти в море.

Черепахи роблять кладки тільки там, де народилися самі, та лише якщо піщаний пляж є пологим і на ньому чисто. Цікаво, що, на жаль, лише одне черепашеня каретта з 1000 досягає дорослого віку! Саме тому життя кожної новонародженої черепашки цінне.

Дитинча черепахи каретти

Черепахи каретти можуть досягати значних розмірів: мати масу до 140 кг, а з панциром важити значно більше — до 450 кг. Іхня довжина сягає від 80 см до 120 см. Попри це, вони дуже швидко плавають: за годину долають до 30 км *(за Юлією Бережною та Ніною Троян, із посібника «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів»).*

СЛОВНИК

жартувати — tréfálkozni

крижаний — jeges

§42. Способи творення прислівників

A határozószók képzésének módjai

Більшість прислівників української мови утворилися від інших частин мови або через їхнє поєднання: від іменників, прикметників, числівників, прийменників.

Способи творення прислівників

Префіксальний

де — абиде, голос — вголос

Суфіксальний

веселий — весело, три — тричі

Префіксально-суфіксальний

новий — по-новому, ручний — вручну, високий — звисока

Злиття основ

боса + нога = босоніж, права + рука = праворуч

Перехід інших частин мови в прислівник

найкраще (яке?) яблуко — найкраще (як?) співає; листівка на пам'ять (іменник з прийменником) — вивчити вірш напам'ять (прислівник)

Складання антонімічних, однакових чи близьких за змістом слів

більш-менш, далеко-далеко, тяжко-важко

195 Прослухайте і прочитайте вірш **Олени Пекар «Допитлива мишка»**. Знайдіть прислівники й визначте спосіб творення.

Було тихо, всі ще спали.
Захотілось випить кави,
Тож на кухню рано-вранці,
Натягнувши теплі капці,
Я тихенько увійшла,
Чую, я тут не сама.
Ще хтось порається поруч

На поличці, що ліворуч.
...Взяла мишку я за хвіст,
Піднялася в повен зріст,
Подивилась їй у очі,
А вона так жити хоче!

196 Визначте спосіб творення кожного з прислівників.

Зразок: *усмак — у (прийменник) + смак (іменник) — префіксальний*

Навсібіч, нещиро, забагато, поодинці, смачно, усмак, смачнесенько, впереміш, тричі, заново, мимохіть, досхочу, по-нашому, тишком-нишком, напоготові, навколінці, горілиць, натщесерце, навхрест, вобидвіруч, наввипередки, рано-вранці, невтямки.

197 Перепишіть речення. Знайдіть прислівники. Укажіть їхній спосіб творення.

Опівночі зірвався вітер.

Попереду з-за гори вставала синя хмара.

Від хати по крутизні в'ється стежечка вниз до потоку.

Щоранку спускається нею босоніж чорняве смугле дівча років десяти.

Поїхала Нателла в гості на день та й мусила залишитись в долині надовго.

Довкруги — океан сонця, простори... *(За тв. Олеся Гончара).*

СЛОВНИК

допитливий — kíváncsi
крутизна — meredek

§43–44. Правопис *не* і *ні* з прислівниками

A *не* és *ні* helyesírása a határozószókkal

Не з прислівником пишемо **разом**, якщо:

- прислівник без *не* не вживається:

  непорушно, незабаром, невтомно;

- прислівник можна замінити близьким за значенням словом без префікса **не-**:

  неважко (легко), недорого (дешево).

Не з прислівником пишемо **окремо**, якщо:

- прислівник із часткою *не* виражає ступінь ознаки:

  не зовсім;

- є протиставлення:

  не важко, а легко; не багато, а мало.

Коли прислівник виступає в реченні присудком, то його пишемо з *не* окремо:

На небі хмар не видно.

198 Прочитайте речення. Назвіть прислівники. Поясніть правопис *не* з прислівниками.

1. Але найбільше диво — це людина, що творить тут, шукає ненастанно *(М. Рильський)*. 2. Скоро казку повідати, та нескоро путь верстати *(Н. Забіла)*. 3. Вечір м'яко й нечутно вимикає опуклу люстру сонця *(Б. Олійник)*. 4. Пройшов нещодавно дощ, і місяць світив яскраво *(В. Шевчук)*. 5. Нерано прокинулись братчики *(Панас Мирний)*.

199 Замініть прислівники синонімами з довідки.

Зразок. Зробити поспішно — необдумано

Іти повільно.

Написати помилково.

Прийти обов'язково.

Жити близько.

Зустріти випадково.

Говорити тихо.

неголосно / несподівано / неправильно / недалеко / нешвидко / неодмінно

200 Складіть речення з поданими словами так, щоб в одному випадку прислівники з *не* писалися разом, а в другому — окремо.

Зразок. Роботу виконали неякісно. — Роботу виконали не якісно, а погано.

недавно

невисоко

нелегко

невесело

недорого

201 Перепишіть речення, знімаючи риски. Поясніть написання префікса та частки *не* з прислівниками.

1. Тамара не/зручно сіла на кінчику стільця *(А. Хижняк)*. 2. Тьмяно освітлена кімната виглядала не/затишно й похмуро *(Л. Дмитерко)*. 3. Парубок обертається на стук і не/відомо кому погрожує кулаком *(М. Стельмах)*. 4. Але чому іноді все це відбувається так добре, що немає слів, а іноді... ні, не/погано, а просто ніяк *(Є. Кононенко)*.

* *Увага!* *Ні* в прислівниках є найчастіше префіксом і пишеться **разом**. Наприклад:

ніколи, ніяк, ніде, нізащо.

Окремо з прислівниками *ні* пишемо у складі сталих словосполучень. Наприклад:

ні туди ні сюди, ні взад ні вперед.

202 Поясніть значення фразеологізмів. Складіть з ними речення.

Ні спереду ні ззаду.

Ні взад ні вперед.

Ні світ ні зоря.

Ні в тих ні в сих.

Ні риба ні м'ясо.

Ні туди ні сюди.

Увага! Фразеологізми, у яких два слова з'єднані повторюваним сполучником **ні...ні**, комою не розділяють.

203 Перепишіть, розкриваючи дужки. Поясніть правопис.

1. Я її слухаю й (ні)коли не засуджую *(Г. Городецька)*. 2. (Ні)де такої краси не бачив... *(Олесь Гончар)*. 3. Мить Григорій стояв (не)рухомо *(І. Багряний)*. 4. Хліб — усьому голова, але без води (ні)туди (ні) сюди. 5. Аж (ні)яково дивитись у ці очі, одверті, прозорі, розчинені й виставлені наперед лиця, як два вікна *(В. Винниченко)*. 6. Кажу я речі очевидні й аж (ні)трохи не нові *(М. Рильський)*.

204 Чи хочеться вам якомога швидше подорослішати? Чому? Які, на вашу думку, є переваги та недоліки дорослішання? Напишіть про це кілька речень, використовуючи прислівники з довідки.

не/забаром, не/давно, не/важко, не/скоро, не/стерпно, не/вимовно, ні/защо, ні/коли, ні/як

§45–46. Правопис *н* і *нн* у прислівниках

A *-н* és *-нн* helyesírása a határozószókban

У прислівниках пишемо стільки літер ***н***, скільки їх було в прикметниках і дієприкметниках, від яких вони утворені. Наприклад:

натхненний — натхненно, нежданий — нежданo.

З двома ***нн*** пишемо прислівники спросоння, зрання, востаннє, попідвіконню, попідтинню.

205 Розгляньте репродукцію картини **Григорія Мацегори «Зимовий ранок»**. Доберіть і запишіть прислівники, які характеризують її.

Григорій Мацегора. «Зимовий ранок»

206 Прослухайте і прочитайте вірш. Знайдіть прислівники. Поясніть їхній правопис.

Сніг падав безшелесно й рівно,
Туманно танули огні,
І дальній дзвін стояв так дивно
В незрозумілій тишині.
Ми вдвох ішли й не говорили,
Ти вся засніжена була,
Сніжинки грали і зоріли
Над смутком тихого чола.
І люди млисто пропливали,

Щезали й гасли, як у сні, —
І ми ішли й мети не знали
В вечірній сніжній тишині.

Максим Рильський

207 Запишіть слова у дві колонки: у першу — ті, що пишуться з однією *н*, а в другу — з двома.

Старан..о, скажен..о, зран..я, спросон..я, ненавмисн..о, попідтин..ю, невин..о, стомлен..о, невгамован..о, впевнен..о, гуман..о, синхрон..о, зажурен..о, сон..о, щоден..о.

208 Утворіть прислівники за допомогою суфікса *-о*. Поясніть написання літери *н*.

Захоплений, сонний, скажений, нездійсненний, законний, огненний, шалений, відданий, щоденний, нудний, гарний.

209 Перепишіть речення, замініть прикметники, що в дужках, прислівниками.

1. Мені було **(страшенний)** її шкода *(О. Лущевська)*. 2. Якби не **(потрібний)** було сидіти на уроках, то я взагалі не мав би чим зайнятися *(Любко Дереш)*. 3. А хочеться летіти — так (**натхненний**) — і лише вперед! *(О. Мамчич)*. 4. Так лише блукали її очі **(безцільний)**, **(неспокійний)**, а **(несказанний)** важке, сумне чуття обгорнуло її душу *(О. Кобилянська)*.

210 Перепишіть речення, вставляючи пропущені букви. Поясніть свій вибір.

Щоден..о треба робити добро.

Вона невимушен..о усміхнулася.

Повільн..о повертаюся ввечері додому.

Невблаган..о настає час написання контрольної роботи.

Виконайте це завдання сумлін..о.

Несподіван..о похолодало.

СЛОВНИК

чоло — homlok
щезнути — eltünni

§47. *і* та *и* в кінці прислівників

Az *-i* és a *-u* helyesírása a határozószók végén

Пишемо *и*:

- Після букв, що позначають тверді приголосні: догори ;
- Після **г, к, х**: навкруги ;
- Після **ж, ч**, якщо прислівник утворено за допомогою префікса **по-**: по-батьківськи, по-українськи .

Пишемо *і*:

- У кінці прислівників після букв, що позначають м'які або пом'якшені приголосні: навесні ;
- У деяких прислівниках після **ч**: тричі, вночі .

211 Прочитайте речення, знайдіть і випишіть прислівники. Поясніть їхній правопис.

1. Мовчки він пішов пустою сільською вулицею *(Г. Тютюнник)*. 2. Тричі зачісувала вона свої розкішні чорні коси і тричі змінялa зачіску на голові *(І. Нечуй-Левицький)*. 3. Він вийшов, по-хлопчачи стрибнувши з машини, і рипнув сніг, відчув його ходу тугу *(М. Бажан)*. 4. Востаннє чула своє ім'я тут над морем, бо мало воно втонути в морі назавжди, навіки *(П. Загребельний)*. 5. На полицях, стільцях, на ліжку — повсюди лежав шар дрібнесенького білого піску, що сипався зі стелі та стін і порипував під ногами *(К. Рансмайр)*. 6. Рівно ополудні він перевірив останню сторінку, протер червоні від утоми очі, позіхнув і потягнувся *(А. Азімов)*.

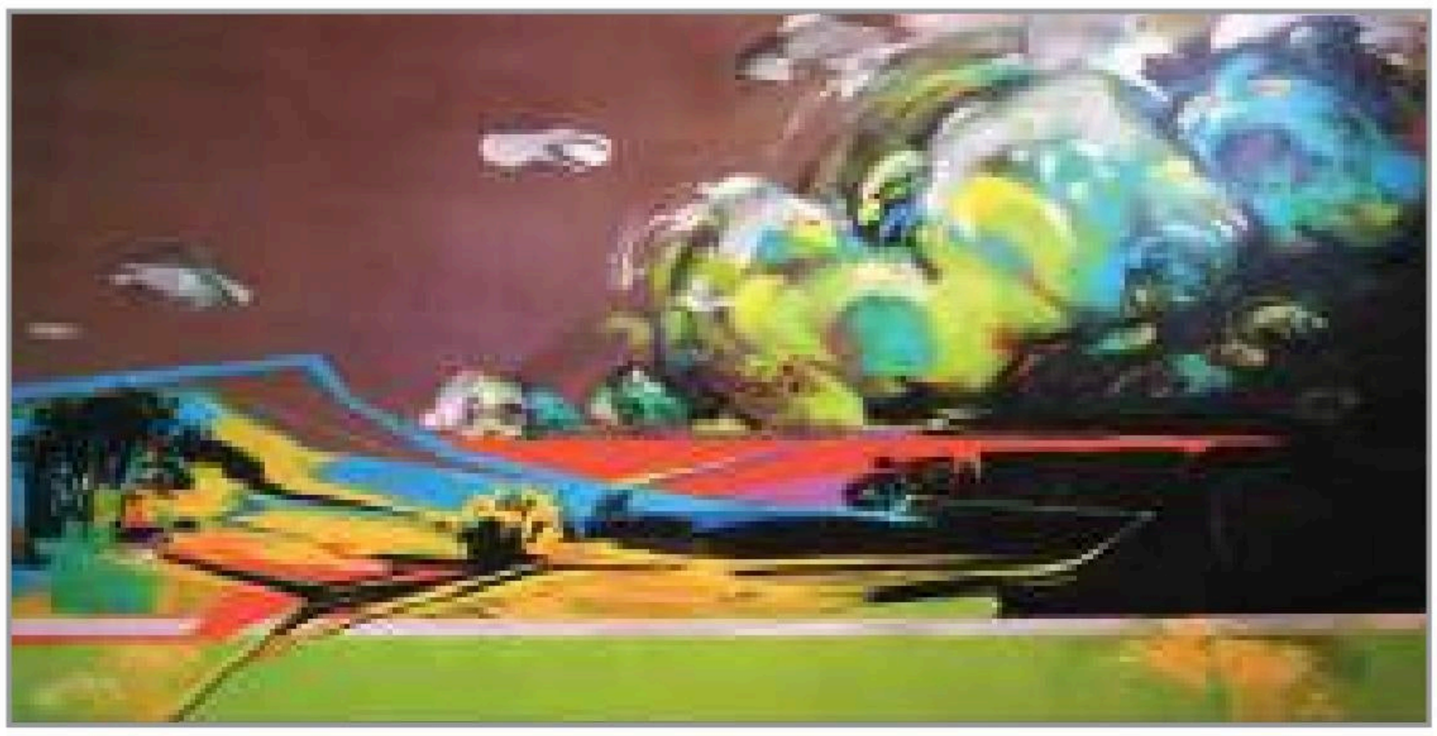
212 **Гра «Хто швидше?».** Запишіть у дві колонки слова: в одну — з *и*, в іншу — з *і*.

и	і

Всюд.., восен.., двіч.., звідк.., поноч.., навколішк.., звідс.., анітрох.., заоч.., віднин.., напередодн.., навшпиньк.., навік.., вгор.., нин.., по-угорськ.., нікол.., завжд.., посередин.. .

213 Спишіть, вставте пропущені *и* або *і*.

1. Ми нікол.. більше не повернемося сюд.. *(С. Жадан)*. 2. Вноч.. вийди в степ та свисни, прибіжить до тебе кінь, його й бери! *(Нар. казка)*. 3. Книжка мовчк.. все розкаже *(нар. тв.)*. 4. Поки що нічого, але навкруг.. збираються хмари, і може вдарити гроза *(М. Старицький)*.

Лілія Студницька. «Гроза»

214 Утворіть прислівники, об'єднавши іменник із прийменником. Складіть з ними речення.

по(середина) в(ніч) в(купа) по(вовк)

без(вість) до(гора) у(вечір) по(заєць)

СЛОВНИК

позіхати — ásítani

рипнути — csikorogni

§48. Дефіс у прислівниках

Kötőjel a határozószókban

Через дефіс пишемо прислівники:

- утворенні від прикметників, займенників, числівників за допомогою префікса **по-** та суфіксів **-е, -и, -ому (-єму)**:

по-материнськи, по-моєму ;

- утворені від порядкових числівників:

по-перше, по-друге ;

- утворені за допомогою **будь-, -небудь, казна-, хтозна-, -таки, -то, -от**:

коли-небудь, казна-як, усе-таки, так-то ;

- утворені з двох однакових, синонімічних або антонімічних прислівників:

ледве-ледве, тихо-мирно, більш-менш .

Через **два дефіси** пишемо прислівники:

коли-не-коли, як-не-як, де-не-де, десь-не-десь, пліч-о-пліч, віч-на-віч, тет-а-тет, хоч-не-хоч, будь-що-будь, всього-на-всього.

Запам'ятайте!

Казна-, хтозна-, будь-, небудь- через рисочку живуть.

215 Прочитайте речення. Знайдіть прислівники. Поясніть їхній правопис.

1. Коли дівчина заледве приїхала сюди — у маленьке село далеко-далеко від міста, їй здавалося, що надовго вона тут не залишиться *(Н. Гербіш)*. 2. Синьо-синьо

тумани повилися, огорнули зелені сади *(М. Луків)*. 3. Рано-вранці він знову вирушив у дорогу, так само вздовж річки *(Е. Берроуз)*. 4. Вже де-не-де світилось по хатах *(А. Головко)*. 5. Чисте, по-весняному світле небо синіло над просікою *(О. Гончар)*. 6. Тепер повертатися було набагато важче — я вже пройшов добрий шмат дороги *(Ірен Роздобудько)*. 7. Він ще хотів спати, нелегко було підійняти важкі повіки... *(С. Скляренко)*.

* *Увага!* Пишіть правильно: *видимо-невидимо, врешті-решт, з давніх-давен, з діда-прадіда, зроду-віку, навіки-віків, просто-напросто, сяк-так.*

216 Запишіть прислівники у дві колонки: у першу — з одним дефісом, а в другу — з двома.

з одним дефісом	з двома дефісами

Пліч(о)пліч, більш(менш), де(не)де, по(справжньому), коли(не)коли, по(французьки), як(небудь), казна(де), навіки(віків), всього(на)всього, з давніх(давен), десь(не)десь, хоч(не)хоч, віч(на)віч.

217 Прочитайте та перепишіть текст. Запишіть правильно прислівники.

Землеробством наші предки займалися зроду/віку. Засівати поле треба не казна/як, а вміючи. Селяни завжди сподівалися одержати хороший урожай, тому трудилися не як/небудь. Вони не сіяли на третій фазі місяця, на Вербному тижні або в понеділок, четвер *(О. Жигаленко)*.

218 **Гра «Хто швидше?».** Складіть з поданих слів словосполучення з прислівником, утвореним за допомогою префікса *по-*.

Грати, чесний; співати, угорський; обійняти, батьківський; казати, добрий; жити, сусідський; думати, новий; поводитися, товариський.

Увага! Розрізняйте прислівники з префіксом *по-* та співзвучні слова з прийменником *по*. Наприклад:

Рулет приготовлений *(як?)* по-домашньому — допомога по домашньому *(якому?)* господарству.

219 Запишіть речення в зошит, знімаючи риску. Поставте, де потрібно, дефіс. За потреби зверніться до орфографічного словника.

1. Вранці/рано на світанку я співав тобі веснянку *(М. Вороний)*. 2. По/світанковому джмелі гудуть *(І. Драч)*. 3. А надворі було хороше/прехороше! *(І. Нечуй-Левицький)*. 4. Тепер усе по/іншому бринить *(А. Малишко)*. 5. Тільки вітряк виринає де/не/де з туману *(Леся Українка)*. 6. Калина у гаптованій сорочці із солов'єм зустрілась віч/на/віч *(Є. Гуцало)*. 7. Співуча душа виливалася піснею по/солов'їному *(І. Нечуй-Левицький)*. 8. У мене голочка слухняна, день/у/день працює зрана. *(І. Кульська)*. 9. У нього все виходить шиворіт/навиворіт *(нар. творч.)*. 10. Отак і приходить вечір, по/лисячому тихо, без стуку *(Б. Олійник)*. 11. Хоч/не/хоч на осінь поверта *(Б. Олійник)*. 12. Я не відлюдник, не пустельник, я просто/напросто поет *(Л. Костенко)*.

220 За поданим початком продовжте речення і запишіть їх. Поясніть написання співзвучних слів.

1. Жити по-людському ...
По людському полю ...
2. По-зимовому холодно ...
По зимовому місту ...
3. По-святковому вбрані діти ...
По святковій площі ...
4. По-своєму зробив ...
По своєму подвір'ю ...

§49–50. Написання прислівників разом і окремо

A határozószó egybe- és különírása

Разом пишемо прислівники, утворені поєднанням:

- прийменника-префікса з іменником: уголос, навесні ;
- прийменника-префікса з прислівником: повсюди, віднині ;
- прийменника-префікса з числівником: поодинці, уперше ;
- прийменника-префікса з коротким прикметником: зліва, допізна ;
- прийменника-префікса із займенником: передусім ;
- кількох прийменників-префіксів із будь-якою частиною мови: знадвору ;
- кількох основ (із прийменником-префіксом чи без нього): повсякчас, привселюдно ;
- префіксів **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-** з будь-якою частиною мови: абиколи, якраз .

Окремо пишемо прислівники, утворені сполученням:

- двох іменників (зрідка — числівників) та одного або двох прийменників:

  рік у рік, день у день, час від часу,
  з ранку до вечора, з кінця в край. ;

- прийменника з повним прикметником або числівником: у цілому, в одному ;
- прийменника **по** зі збірними числівниками: по п’ятеро .

221 Напишіть правильно прислівники, вкажіть, як вони утворені.

Зразок: у/голос — уголос — утворений сполученням іменника з прийменником.

На/троє, по/декуди, за/одно, в/третє, на/вічно, до/тепер, аби/коли, перед/усім, за/молоду, що/року, право/руч, в/зимку, до/дому, у/ночі, з/низу.

222 Замініть словосполучення й речення близькими за значенням прислівниками з довідки.

1. Рухатися без шуму.
2. Робити в присутності багатьох.
3. Вивчити текст слово в слово.
4. Окремо один від одного, не разом.
5. У кожному місці.
6. З цього часу.
7. До пізнього часу.

допізна / поодинці / віднині / повсюди / безшумно / напам'ять / привселюдно

223 **А.** Спишіть речення, розкриваючи дужки.

1. **(Мимо/хіть)** піднесла ручку і притиснула до грудей малий срібний хрестик від матері *(О. Назарук)*. 2. Не можна було **(сило/міць)** відібрати перстень, не завдавши ще більшої шкоди, та й не мав я на те права *(Дж. Р. Толкін)*. 3. **(Нашвидку/руч)** поснідавши, вирушили на кладовище *(О. Чорногуз)*. 4. І все таке безмежне і зелене, як **(уві/сні)** *(М. Кіяновська)*. 5. Мадонна схоплюється з колін, підкидає руки й, легко, гордо несучи груди вперед, іде **(на/зустріч)** коханому *(В. Винниченко)*. 6. А він, прочитавши **(в/голос)** оригінал, загорнув книгу, поклав її на своє місце... *(Т. Шевченко)*.

Б. З'ясуйте за словником, чим різняться слова *мимохіть* і *мимохідь*. Запишіть ці слова у свій словник.

224 Прочитайте речення і поясніть написання виділених слів.

1. Не маю спокою ні **вдень**, ні вночі.
   У **день** мого народження йшов сніг.

2. **Востаннє** ми бачилися два роки тому.
   В **останню** нашу зустріч вона була засмучена.

3. Я знаю слова колядки **напам'ять**.
   Мені подарували на **пам'ять** магніт.

225 Перепишіть, знімаючи риску, спочатку прислівники, котрі пишуться окремо, а потім — разом.

Без/жалю, без/смаку, чи/мало, що/місяця, до/лиця, до/вподоби, поза/вчора, з/рідка, на/показ, у/продовж, аби/куди, з/ранку, день/у/день, по/четверо, час/від/часу, по/двоє, де/інде, від/тепер, на/показ, кінець/кінцем, тим/часом, рік/у/рік.

226 Підготуйте твір-міркування на тему **«Як проявляти щедрість у житті»**. Які прислівники ви використали у творі?

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що називається прислівником?
2. Якими способами утворюються прислівники?
3. За допомогою яких суфіксів творимо прислівники?
4. Назвіть розряди прислівників за значенням.
5. Як пишеться *не* та *ні* з прислівниками?
6. Яку синтаксичну функцію виконує прислівник?

САМОСТІЙНА РОБОТА

Розвиток мовлення

Beszédkészség fejlesztése

227 Прочитайте текст. Знайдіть дієприслівники і прислівники. Поясніть між ними різницю.

ІНШИМ РАЗОМ

Влетівши в тролейбус і зайнявши місце біля вікна, Петрик, як завжди, прилип обличчям до скла. Наче вулиці, якими їхав до школи, бачив уперше. Так було менше шансів зустрітися очима з докірливим поглядом якої-небудь бабусі. Тоді хочеш-не-хочеш довелося б поступатися місцем.

У школі Петрик мало не налетів на вчителя біології.

— Доброго ранку, Семене Яковичу! — привітався він.

— А ми вже бачилися з тобою сьогодні, — сказав учитель.

— Хіба? — здивувався Петрик.

— Так. У тролейбусі, — усміхнувшись, сказав Семен Якович. — Я стояв біля тебе, а ти сидів, удаючи, що нікого навколо не помічаєш.

Петрик почервонів.

— Я... я... просто... У мене зір поганий, — нарешті знайшовся він.

— Ах, ось воно що, — співчутливо мовив учитель, — тоді все зрозуміло.

Наприкінці уроку Семен Якович оголосив, що в неділю, тобто завтра, відбудеться похід до лісу.

— Будемо збирати лікарські рослини і вчитися робити гербарій.

— Ура-а-а! — першим схопився Петрик, заплескавши в долоні.

Подивившись на Петрика, вчитель сказав:

— А от Петрикові Савченку цього разу доведеться посидіти вдома. Піде з нами іншим разом. У нього несподівано так зіпсувався зір, що він за пів метра нічого не бачить.

Отже, треба йому спершу піти до лікаря, щоб окуляри прописав *(з підручника)*.

228 Дайте відповіді на запитання

1. Куди їхав Петрик?
2. Чим їхав хлопчик?
3. З ким бачився Петрик у тролейбусі?
4. Куди й коли їхатимуть учні й учениці з учителем?
5. Хто не може їхати з класом? Чому?

229 Чи правильне твердження?

1. Петрик зайняв місце біля дверей.
2. У школі Петрик мало не налетів на вчителя хімії.
3. Петрик дивився у вікно, щоб не поступатися місцем бабусі.
4. Семен Якович стояв біля Петрика в тролейбусі.
5. Завтра відбудеться похід до лісу.
6. Першим, хто зрадів, почувши про похід до лісу, був Петрик.

230 Виправте помилки за змістом.

1. Петрик, як завжди, прилип обличчям до стільця.
2. Петрик удав, що всіх навколо себе знає.
3. На початку уроку Семен Якович оголосив, що в понеділок відбудеться похід до лісу
4. Учні й учениці будуть збирати квіти.
5. Цього разу доведеться йти пішки до лісу.

231 Прочитайте вірші закарпатських письменників. Знайдіть прислівники.

ЗІРКА

Тихо в полі,
Тихо в дворі,
Місяць вартує
Зорі вгорі.

В сад за стодолу
Глянула я:
Зірка на вишні
Ясно сія.

Ой, похитаю
Вишню рясну,
Струшу для себе
Зірку одну!

Поки добігла
Я у садок,
Зірка злетіла
Аж на горбок.

В'ється під гору
Стежка крута...
Зірка все вище
Й вище зліта.

Степан Білак

ЖУРАВЛИК

Осіннього ранку
Журавлик летів
Далеко за море,
До теплих країв.
— Журавлику любий,
Скажи нам «курли»,
Коли ти повернешся
Знову? Коли?

— Вернуся весною
Додому назад,
До вас, милі друзі,
До рідних Карпат. —
Журавлик махнув
На прощання крильми:
— Бувайте здорові!
Курли вам, курли...

Степан Жупанин

НАШІ ГОРИ

Ой на гору Плішку
Легко вийти пішки.
А на той Синяк —
Ну ні так ні сяк!
Ой із гори Діл
Видно десять сіл.
А з гори Бужори — гори, гори, гори!
А на ту, що Маковиця,
Можна тільки подивиться.
Бо вона — найвища,
Там і влітку хвища!

Лідія Повх

232 Прочитайте вірш. Знайдіть прислівники. З'ясуйте їхнє значення.

РІДНИЙ ДІМ

Дім — це справжнє щастя, дім — це казка,
Де тепло і затишок живе.
В ньому ніжність і любов, і ласка,
Й аромат хлібини там пливе.
Дім — це доброта, це мама й тато,
Перед сном вечірні казочки.
Там чарівних усмішок багато,
На Різдво запалені свічки.
Там завжди у сяюче віконце
Рано-вранці, саме на зорі
Промінцем тебе розбудить сонце,
Що уже всміхається вгорі.
Там любов у кожному куточку,
Затишок і ще живі пісні.
Там світлини в гарному віночку
Й рушники на долю на стіні.
Дім — це те, що серцю наймиліше,
Бо у ньому все життя твоє.
Світле, чарівне і найрідніше
Й найдорожче, що в людини є.

Надія Красоткіна

233 Опишіть свій дім, використовуючи прислівники: *навколо, здалеку, усередині, посеред, поряд, широко, високо, праворуч, ліворуч, просторо, там, усюди, недалеко, прямо, вгору, знизу, позаду.*

СЛОВНИК

докірливий — szemrehányó
зіпсований — megromlott
колодязь — kút
шпалери — tapéta

Службові частини мови

§51–52. Поняття про службові частини мови. Прийменник як службова частина мови. Прийменник як засіб зв'язку слів у словосполученні й реченні

A viszonyszók. Az elöljárószó fogalma. Az elöljárószó, mint a szavak kapcsolatának eszköze a szószerkezetben és a mondatban

Частини мови поділяють на самостійні та службові.

Самостійні частини мови

- мають лексичне значення (означають предмети, їхні ознаки, кількість, дію, стан, ознаку дії чи ознаки тощо);
- відповідають на питання;
- є членами речення.

Службові частини мови:

- не мають лексичного значення;
- не відповідають на питання;
- не є членами речення.

До службових частин мови належать:

- прийменник;
- сполучник;
- частка.

Прийменник — службова частина мови, яка виражає залежність одного повнозначного слова від іншого в словосполученні або реченні.

Прийменники не мають лексичного значення: на, у, за, із, через, в, з, зі, до, для, від, під, біля, перед, коло, над, попід, посеред та ін.

Проте разом із відмінковими формами іменників, займенників та числівників вони можуть указувати на:

- місце: *Вздовж* стежки стояли дерев'яні скульптури казкових героїв Франка.;
- час: Після дощу *під* вечір повітря стало дуже холодним.;
- причину: Ранкова роса випарувалася *від* сонячної спеки.;
- мету: Я піду на стадіон вболівати *за* шкільну гандбольну команду.;
- ознаку: *Без* наполегливості не досягти кращих знань.;
- кількість: На літніх канікулах діти мали прочитати *до* десятка творів відомих авторів, які будуть вивчати на уроках літератури.

Прийменники не є членами речення. Прийменники підкреслюють разом із тим членом речення, з яким він пов'язаний за змістом.

Найчастіше прийменник стоїть при іменнику.

З усіма частинами мови прийменники пишуть окремо.

234 Прослухайте і прочитайте текст. Визначте прийменники. З'ясуйте, при якому слові стоїть кожен із них. Якими частинами мови є ці слова?

ОЛЕНА КУРИЛО

Уявіть собі, що в *сьогоденні* ми не могли б *гайнути* в подорож, *заповзятися* вивчати *галузі* науки, *коїти* різні чудасії, бути *добродійками* й *кралями*, *спритниками* й *вар'ятами*, не могли б шукати на *мапі пустелі*, рахувати *відсотки*, дивитися в *люстерко*, носити *краватки*, читати *часописи*, пити каву з *філіжанок* чи хоч би й гортати ар-

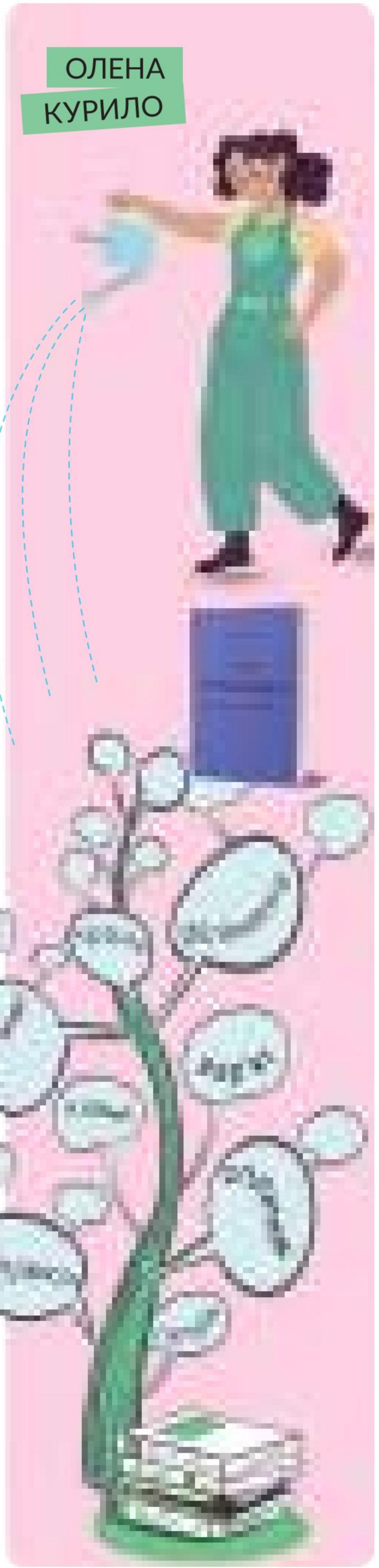
куші цієї книжки. А чому? Тому що слова, які тут виділено курсивом, могли зникнути з української мови.

Та вони збереглися — зокрема завдяки праці українських мовознавиць і мовознавців.

Олена Курило була однією з них. За походженням вона не українка, та це зовсім не важливо, якщо внутрішній поклик спонукав її досліджувати саме українську мову.

У тридцять років вона стала єдиною працівницею Інституту української наукової мови при Українській академії наук, щойно створеного в 1921 році. На той час Олена вже мала за плечима багато здобутків. Вона написала 36-сторінковий підручник для дітей «Початкова граматика української мови», перевиданий понад десять разів. За книжкою навчалися мільйони школярок і школяриків. А 1919 року мовознавиця працювала у складі правописної комісії, що схвалила перший в історії України правописний кодекс. Це правила української мови, більшістю з яких ми користуємося досі.

Олена укладала російсько-українські словники медичної, фізичної, хімічної, біологічної термінології. Неабияке завдання: доводилося просто-таки вигадувати необхідні науці слова.

Так з'явилося, наприклад, слово «кінцівка», якого доти не існувало.

Олена Курило пропонувала «вчитися від народу». Із 1922-го щоліта впродовж п'яти років їздила в діалектологічні й фольклорні експедиції: на Черкащину, Чернігівщину, Полтавщину, Вінниччину, Хмельниччину. В експедиціях Олена записувала місцеві пісні, казки, думи, легенди, обряди і просто окремі слова.

Олена писала: «Мова передусім живе, вона є безнастанна творчість».

Далебі, до цієї творчості можеш долучитися й ти! *(За Мариною Александрович для книжки «Це зробила вона», видавництво «Видавництво»).*

235 Виконайте синтаксичний розбір речення.

Слова, які тут виділено курсивом, могли зникнути з української мови.

236 Знайдіть у тексті **вправи 234 «Олена Курило»** відповіді на подані запитання.

Ким була Олена Курило?

Які слова могли б зникнути з української мови через заборони? Що вони означають?

Хто такі мовознавці?

Який підручник написала науковиця?

Куди в експедиції їздила Олена Курило?

Що таке, на вашу думку, **«безнастанна творчість»**?

237 Прочитайте, перепишіть текст. На місці крапок запишіть потрібні за змістом прийменники. З'ясуйте, при якому слові стоїть кожен із них. Якими частинами мови є ці слова?

Кожен ... нас може впливати ... розвиток України. Іноді результат видно одразу, іноді — через багато років. Але долучитися і творити країну, ... якій ти хочеш жити, можна

вже зараз. Волонтерство — це передусім можливість впливати … те, що відбувається довкола, ініціювати власні проєкти та змінювати країну. Волонтерство дуже часто порівнюють … жертовністю, хоч насправді завдяки своїм вмінням та таланту ти можеш вирішувати або ж пом'якшувати суспільні проблеми, отримуючи задоволення *(за матеріалами сайту «Волонтерська платформа»)*.

на / у / з / на / з

238 Із тексту **вправи 234 «Олена Курило»** випишіть незнайомі слова та знайдіть їхнє значення у тлумачному словнику.

239 Підготуйтеся до усного переказу тексту **вправи 234 «Олена Курило»**.

СЛОВНИК

безнастанний — szüntelen
волонтерство — önkéntesség
гайнути — rohanni
долучитися — csatlakozni
заповзятися — elkezdeni
краватка — nyakkendő
краля — szépség, dáma (kártyában)
люстерко — kis tükör
неабиякий — nem akármilyen, rendkívüli
перебратися — átkelni, átköltözni
спритник — ügyes, gyors ember
філіжанка — csésze
цензура — cenzúra

§53. Правопис прийменників

Az elöljárószók helyesírása

За будовою прийменники поділяють на *прості*, *складні* та *складені*.

Прийменники за будовою

- прості
- складні
- складені

Прості: з, за, в/у, до, між, через та ін.

Складні: утворені від кількох прийменників: понад, попід, посеред, задля, заради, з-за, з-поміж та ін.

Складені: утворені від кількох слів: поруч з, згідно з, незалежно від, у зв'язку з, у вигляді, відповідно до, з метою, на чолі, незважаючи на та ін.

* *Увага!* Складні прийменники, що починаються з із, з, (зі), пишуть **через дефіс**:

з-за (із-за), з-над, з-під, з-поміж, з-перед.

Інші складні прийменники пишуть **разом**:

поза, поперед.

240 **А.** Прочитайте. Випишіть з тексту словосполучення, до яких входять прийменники.

ЕКСКУРСІЯ МІСТИЧНИМ КИЄВОМ

Цьогоріч ми з класом організували екскурсійну мандрівку до Києва. Усі маршрути вигадували самостійно, а пересуватися вирішили на метро. Із залізничного вокзалу доїхали до Хрещатика, звідки розпочали пішу прогулянку

містом. У пригоді став мобільний додаток із мапами, який допомагав орієнтуватися на незнайомих вулицях. Столиця вразила не тільки пишністю і красою, а й різними містичними легендами та цікавинками.

1

І що ж у Києві може бути химернішим, ніж Будинок із химерами, який у 1901–1903 роках збудував Владислав Городецький? Ох і епатажний це був архітектор! Одним із перших у Києві він почав їздити на автомобілі. Любив сафарі. Літав разом із першими авіаторами. А якщо ходив містом пішки, то нерідко з мавпочкою на плечі.

Будинок із химерами

Владислав Городецький

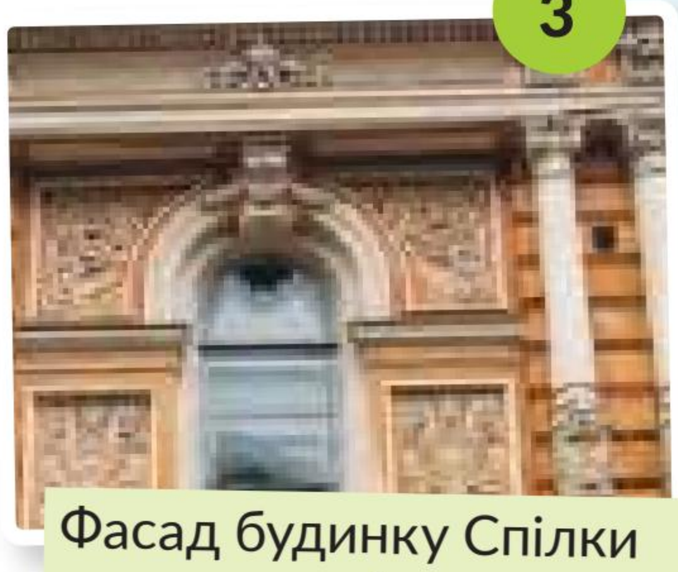

Елементи оздоблення

2

На вулиці Шота Руставелі можна побачити жовтий п’ятиповерховий будинок із червоними дашками-трикутниками. Пильно придивившись до декору будівлі, можна помітити сомів, змій, вужів і навіть... мух! Навіщо власник будинку наліпив на дім цих малоприємних створінь? Раніше існувало повір’я, що мухи приваблюють багатство, а змій уважали за захисні обереги.

3

Фасад будинку Спілки письменників

Виявляється, у Києві є справжнісінький пряниковий будиночок. Погляньте на особняк на Банковій, 2: його панелі на фасаді схожі на форми для випічки. Але це тільки зовні, бо всередині дім аж ніяк не солоденький. Він наповнений загадками та цікавими символами.

4 Пильно придивіться до Андріївської церкви. Що її відрізняє від інших церков? Правильно, тут немає дзвонів. Їх не встановлювали, щоб не розбудити «підземне море» й не затопити Київ.

Андріївська церква

5 Усі чули про Лису гору в Києві. Але щонайменше п'ять височин у столиці претендують на цю роль. Яка ж із заявлених справжня? Найвідоміша Лиса гора (або Дівич-гора), що на Видубичах, має дуже капосний характер. Вона «скидає» із себе все, що на ній будують. Гора хоче залишатися лисою. Лиса гора — це гора, на вершині якої немає дерев. Наші пращури вирубували їх, щоб улаштовувати капища для своїх богів. Звісно, із прийняттям християнства такі місця автоматично заносили у список недобрих.

Лиса гора, на схилах якої ростуть 400-річні дуби

(За книгою Тетяни Стрижевської «Химерний Київ. Легенди, лякачки та цікавинки», видавництво «Портал».)

Б. Які ще визначні місця Києва ви знаєте? Чи бували ви там?

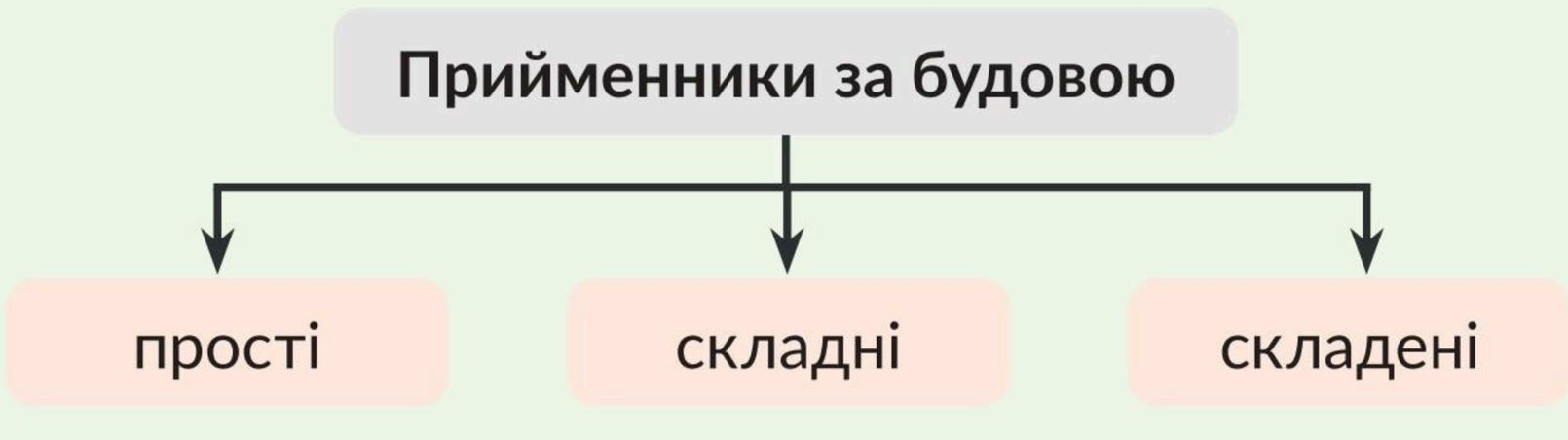
У прийменниках, що закінчуються на приголосний, перед словами, які починаються двома приголосними, з'являється голосний **[і]** або **[о]**: зі школи, переді мною.

Якщо прийменник стоїть між словами, перше з яких закінчується приголосним, а друге приголосним починається, звук **[і]** з'являється на початку або в кінці прийменника:

будь зі мною, брат із братом.

Поява голосних звуків у прийменниках допомагає уникати збігу в мовленні кількох приголосних. Це явище сприяє милозвучності української мови.

За походженням прийменники поділяють на *непохідні* та *похідні*.

Непохідні прийменники — найдавніші: в/у, до, без, від (од), для, з (зі, із, зо), за, між, по, при.

Похідні прийменники утворені від інших частин мови:

- іменників: кінець, край, протягом;
- прислівників: близько, позаду, повз;
- поєднанням іменників та прислівників із непохідними прийменниками:

назустріч, услід, унаслідок, під час, у напрямі, неподалік від, відповідно до, залежно від.

241 Прочитайте прийменники й визначте, похідні вони чи непохідні. Перепишіть похідні прийменники та вкажіть за зразком, від яких частин мови вони утворилися.

Зразок: Над — непохідний прийменник;
назустріч — похідний, утворений сполученням прийменника на та іменника зустріч.

Коло лісу, з-за дерев, із-за будинку, від дверей, край села, перед школою, унаслідок повені.

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ ПРИЙМЕННИКІВ

Разом пишемо:

- прийменники, утворені сполученням одного чи декількох простих прийменників: задля, заради, навпроти, наскрізь, окрім, поза, понад, поперед, попереду, посеред, проміж, побіля, попід, почерез, попри, щодо;

- утворені сполученням одного чи декількох прийменників із будь-якою частиною мови, частіше з прислівником: (у)внаслідок, (у)впродовж, (у)всупереч, (у)вслід, довкола, завдяки, замість, навкруги, навпроти, напередодні, наперекір, навколо, назустріч, наприкінці, осторонь, поперек, позад, позаду, поруч.

Через дефіс пишемо складені прийменники з початковими **з-, зі-**: з-за, з-над, з-під, з-перед, з-поза, з-поміж, з-понад, з-попід, з-посеред, із-за, із-над, із-під.

Окремо пишемо прийменникові сполучення: у/в разі, у зв'язку з, у/в напрямі до, у/в силу, у/в результаті, під час, під кінець, подібно до, що ж до, відповідно до, згідно з, з допомогою, за рахунок, залежно від, незалежно від, незважаючи на, починаючи з.

242 Перепишіть у зошит. Поясніть написання прийменників.

Понад озером, навпроти хати, поміж кущами, наперекір правилам, назустріч вітру, на тренуванні, у лісі, із-за, з-поміж, ззаду, навколо, на зустріч з відомим письменником, між дверима та шафою.

243 У котрому реченні виділене слово є прийменником?

Навколо стояла тиша. **Навколо** будинку батьки посадили фруктові дерева.

244 У котрому рядку всі слова є прийменниками?

А до, від, на, край, коло, під
Б з, за, з-за, в, з-під, на зустріч
В ой, під, ні, не, хай

СЛОВНИК

височить — magaslik
земляні вали — földhalmok
зорієнтувалися — tájékozódtak

§54–55. Уживання прийменників з відмінковими формами. Особливості вживання прийменників в українській мові у зіставленні з відповідними формами рідної мови учня / учениці

Elöljárószók használata esetalakokkal. Az elöljárószók használatának sajátosságai az ukrán nyelvben a tanuló anyanyelvének megfelelő formáihoz viszonyítva

Прийменники вживаються тільки з непрямими відмінками іменників, займенників, числівників. Уживання прийменників із певними відмінками традиційно закріплено так:

Відмінки	Прийменники	Приклади
Родовий	без, в/у, від, до, з, за, між, проти, з-під, з-перед, поміж	без квитка, між дерев, з-під землі, до школи
Знахідний	у/в, з, за, на, над, через, понад, крізь, про, під, по, незважаючи на	через річку, крізь вікно, у школу
Орудний	з, за, між, попід, над, перед, у зв'язку з, згідно з, поміж, слідом за	між учнями, попід парканом, перед будинком
Місцевий	у/в, на, о, при, по	у класі, на порозі

Найрідше прийменники вживаються з давальним відмінком.

245 Утворіть речення з поданими словами. Визначте прийменники.

Зразок: Без квитка. — Ми спізнилися на потяг, сіли у вагон без квитка.

Між дерев, з-під землі, до школи, через річку, крізь вікно, у школу, між учнями, попід парканом, перед будинком, у класі, на порозі.

Уживання прийменників в українській мові в зіставленні з відповідними формами рідної мови учня / учениці

Прийменник	В угорській мові		Відмінок	Приклади
	закінчення слова	слово		
без		nélkül	родовий відмінок	Існує правило: без дозволу не можна брати речі інших людей.
біля, коло		mellett	родовий відмінок	Шафа стоїть біля стола.
в/у	-nál, -nél		місцевий відмінок	Влітку ми купалися в озері.
в/у	-ba, -be,-ra,-re		знахідний відмінок	Місток затріщав і з гуркотом упав у воду.
в/у	-ban, -ben		місцевий відмінок	У колисці мило усміхалося маля.
від	-tól, -től		родовий відмінок	Я отримала подарунок від брата.
для	-ra, -re		родовий відмінок	На першому поверсі є окрема кімната для гостей.
до	-ba, -be, -hoz, -hez, -höz, -ig		родовий відмінок	Широка траса вела до самого Києва.
з (із, зі)	-ból, -ből, -ról, -ről		родовий відмінок	З гори відкривався чудовий краєвид.
з (із, зі)	-val, -vel		орудний відмінок	Батьки з дітьми прогулювалися алеєю.
за		után, túl	орудний відмінок	За школою росте яблуневий сад.
з-під		alól	родовий відмінок	З-під дерева прорізався молодий пагін.
крізь, через		kere-sztül	знахідний відмінок	Крізь вікно видно лапатий сніг.

Прийменник	В угорській мові		Відмінок	Приклади
	закінчення слова	слово		
крім, окрім	-on, -en,-ön	kivül	родовий відмінок	Усі, окрім Давида, поїхали на екскурсію.
між		közé	орудний відмінок	У вітальні між кріслами стояв столик.
на, у	-ra, -re -n, -on, -en, -ön		знахідний відмінок, місцевий відмінок	Олег пішов у басейн. На столі стояла дизайнерська ваза.
над		felett	орудний відмінок	Над диваном висить картина.
о (об)	-ra, -re, -on, -en		місцевий відмінок	Прийду о шостій годині. Об одинадцятій починається наступний урок.
перед		előtt	орудний відмінок	Каштан ріс перед школою.
під, попід		alá, alatt	орудний відмінок, знахідний відмінок	Ручка впала під парту. Попід мостом пропливали великі крижини.
після		után	родовий відмінок	Я можу працювати лише після сніданку.
по	-on, -en, -ön		місцевий відмінок	Вода швидко розтеклася по підлозі.
поміж		közül, között	родовий відмінок	Поміж паперів були фотографії.
про	ról, ről		знахідний відмінок	Слава не поляже, а про себе розкаже.
проти		ellené-ben	родовий відмінок	«Динамо» грає проти «Ворскли».
серед		között	родовий відмінок	Серед листя виднілися гриби.

246 **Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Іменники, прикметники та займенники поставте у відповідній формі, додайте потрібні за змістом прийменники. Підкресліть їх. Визначте відмінок іменників, прикметників, займенників.**

Зразок: *Ввечері мені зателефонувала Ірина, вона переказала вітання ... (сестра). — Ввечері мені зателефонувала Ірина, вона переказала вітання від сестри.*

1. Марк іде **... (великий спортивний майданчик)**. 2. Ми з батьками їдемо **... (Італія)**. 3. Наш клас ходив у неділю **... (вистава)**. 4. На уроці ми говорили **... (життя та творчість Івана Андрусяка)**. 5. Наші гості приїхали **... (Лондон)**. 6. **... (наступна середа)** перше вересня. 7. Мама звільниться **... (декілька хвилин)**. 8. **... (20 хвилин)** почнеться вистава. 9. **... (субота і неділя)** тато і мама мають вихідні дні. 10. Туристи нашого міста люблять відпочивати **... (берег озера)**. 11. Ці ліки можна купити **... (нова аптека)**. 12. **... (будинок) ... (школа)** декілька метрів.

247 **Гра «Ти мені — я тобі».** **Поспілкуйтеся із сусідом / сусідкою по парті. По черзі ставте одне одному запитання і давайте відповідь на нього. У відповідях використовуйте дати, вказані біля фотографій.**

Зразок: *Коли народився Тарас Григорович Шевченко? (1814 рік) — У тисяча вісімсот чотирнадцятому році народився Тарас Григорович Шевченко.*

Коли народився? / Коли народилася?

Леся Українка

Іван Франко

Ольга Кобилянська

Сергій Жадан

248 Утворіть словосполучення з поданими словами. Визначте відмінок слів.

Зразок: *Ароматний чай, рафінований цукор — ароматний чай з рафінованим цукром (ароматний чай — Н.в., з рафінованим цукром — Ор. в.)*

чорна кава, жирні вершки

смачний торт, сирна начинка

холодне молоко, імбирне печиво

великий бутерброд, суха ковбаса

довгий рис, смачна котлета

ванільне морозиво, білий шоколад

ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗБОРУ ПРИЙМЕННИКА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

1. Прийменник.
2. Який він за будовою: простий, складний чи складений.
3. З яким відмінком ужитий.
4. Особливості написання (якщо є).

Поміж будинками пролягав тротуар, який вів до міського парку.

Зразок усного розбору

Поміж — прийменник, складний, ужитий з орудним відмінком множини іменника.

До — прийменник, простий, ужитий з родовим відмінком однини іменника.

Зразок письмового розбору

Поміж — прийм., склад., з Ор. в. мн. ім.

До — прийм., прост., з Р.в. одн. ім.

249 **Перекладіть текст українською мовою, скориставшись словами в рамці після вправи. Подані в тексті прийменники розберіть як частину мови.**

BEREGSZÁSZ TÖRTÉNELMI KÖZPONTJA

Nyáron sok turista van Beregszászban. Helyi idegenvezetők szerveznek túrákat a város vendégei számára. Először meglátogatják a helyi Beregvidéki Múzeumot. Ezután a vendégek elsétálnak a római katolikus székesegyház mellett. A következő építészeti emlék a púpos híd, amelyen átkelve a juthatunk el a városközpontba a Hősök terére. A bal oldalon a városi park található, ahol a fák lombjai alatt meg lehet pihenni a nyári melegben. Jobb oldalon a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház látható, melynek színészei a világ számos országában lépnek fel. A színházzal szemben a híres magyar színésznő és énekes, Fedák Sári emlékműve áll, aki Beregszászon született. Turisták csoportjai haladnak

Закарпатський обласний угорський драматичний театр

Костел святого Юрія в Ужгороді

Будівля палацу королівського правосуддя у Береговому. Зі старовинної листівки

tovább a téren. A Kossuth Lajos téri színháztól nem messze található a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, az egykori királyi törvényszék épületében. A főiskolával szemben a református templom látható. A következő építészeti nevezetesség a zsinagóga, de ez az épület ma már nemigen hasonlít egy templomhoz, mert a szovjet időkben Művelődési Házként működött. A városi hatóságok azonban azt tervezik, hogy idővel újjáépítik a zsinagógát. A Művelődési Háztól a tér két utcára ágazik: jobbról Ivan Franko, balról Széchenyi István.

Реформатська церква в Ужгороді

римо-католицький собор / горбатий міст / Закарпатський обласний угорський драматичний театр / угорський національний театр / Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II / синагога / палац королівського правосуддя / реконструювати / реформатська церква / будинок культури

Зверніть увагу!

Граматично правильно побудовані словосполучення:
на пропозицію учня, на Ваше бажання, назвати на ім'я, концерт на замовлення, на місця (сіли), на обох берегах, звернутися за адресою (на адресу), за власним бажанням, пливти за течією, за останньою модою, за наказом директора, за підсумками, через необхідність, звернутися з питанням, зошит із математики, із газет (дізнатися), з 1 вересня до 31 травня, гурток для вивчення, завдання не під силу, у напрямку міста, поїхати у справі, через хворобу, після завершення, багато разів на день,

на адресу, на шість поверхів, на свята, до кишені, телефонувати до школи, за п'ять кроків, за розмовами минув час, під час моєї відсутності, під кінець тижня, зошит у клітинку, біля входу, за кермом, за роялем, перед мікрофоном.

250 Запитайте у рідних рецепт вашої улюбленої страви. Запишіть його угорською мовою, використовуючи прийменники. Перекладіть рецепт українською. Які прийменники ви використали?

Федір Манайло. «Гуцульська комора»

СЛОВНИК

колишній — egykori
міська влада — városi / helyi hatóságok
пам'ятник архітектури — épí-tészeti emlék
перетнувши — átkelve
реконструювати — újjáépíteni
розгалужується — elágazik

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що називається прийменником?
2. Чи мають прийменники лексичне значення?
3. Як пишуться прийменники з іменниками, займенниками, числівниками?
4. З якими відмінками вживають прийменники?
5. З яким відмінком прийменники вживаються найрідше?
6. Як поділяються прийменники за будовою?
7. Як пишуться прийменники, які починаються з *із*, *з*, *(зі)*?

САМОСТІЙНА РОБОТА

§56. Сполучник як службова частина мови

A kötőszó fogalma

Сполучник — службова частина мови, що поєднує (сполучає) однорідні члени речення та частини складного.

У вагоні сиділи дорослі *й* діти.

Сполучники не мають лексичного значення. Вони не є членами речення.

251 **А.** Прослухайте текст. Знайдіть сполучники.

ДОВКОЛИШНІЙ СВІТ Екологія

Світовий океан — водна оболонка Землі, основна частина гідросфери, яка омиває всі материки й острови та займає близько 70,8 % поверхні земної кулі. Водні ресурси країн ЄС також є частиною Світового океану. Тому зберігати його екологію — загальнолюдська проблема.

Стан вод Світового океану сьогодні викликає велику тривогу. Його забруднюють через річки, з яких щорічно надходить понад 320 млн тонн солей заліза та 6,5 млн тонн фосфору.

Дуже багато забруднень потрапляє в океани і з атмосфери: 200 тис. тонн свинцю, 1 млн тонн вуглеводнів, 5 тис. тонн ртуті.

Близько третини мінеральних добрив, що вносять у ґрунт, вимивається з нього дощовими водами й виноситься ріками в моря та океани; лише азоту й фосфору таким шляхом потрапляє у Світовий океан близько 62 млн тонн на рік *(за Ніною Троян, Василем Сінянським із посібника «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів»).*

Б. Який з чинників становить найбільшу загрозу для стану вод Світового океану?

252 Перепишіть речення. Підкресліть сполучники, які поєднують частини складних речень. У першому реченні підкресліть усі члени речення. Чи потрібно підкреслювати сполучники під час синтаксичного розбору речення?

1. Сьогодні в нашій школі проходять спортивні змагання, в яких беруть участь мої однокласниці. 2. Адміністратор шкільної сторінки в соцмережах написав пост про роботу юних зоологів, які провели виставку домашніх тварин і познайомили відвідувачів з правилами догляду за домашніми улюбленцями.

253 Запишіть сполучення слів: у першу колонку — з прийменниками, у другу — зі сполучниками.

Тюльпани і троянди; маркери або фломастери; сидіти в тролейбусі; працювати на заводі; лежить на столі; тонкий, зате міцний; перескочити через калюжу; висить у шафі; підійти до школи; яблука і виноград; смачне, але холодне; фотографії і відео; між кріслом і столом; принтер і сканер; мати та батько; син і донька.

254 У котрому рядку всі слова є сполучниками?

А але, і, якби, щоб, на
Б через, щоб, від, за, зате
В і, а, але, та, й

СЛОВНИК

водна оболонка — vízfelszín
гідросфера — hidroszféra
хвалити — dicsérni, magasztalni
шарудіти — susog, zizeg

Навчальне читання

Beszédkészség fejlesztése

255 Прочитайте слова та словосполучення, перекладіть їх на рідну мову. Незнайомі слова та їхній переклад запишіть у словник.

Нежить, кашель, болить спина, болить шлунок, немає апетиту, нудить, блювати, поміряти температуру, показати язик, роздягнутися до пояса, приймати ліки, рецепт, інгаляція, високий тиск, операція, накласти гіпс, перелом ноги (руки), амбулаторна картка, аналіз крові, ангіна, антибіотики, аптекар / аптекарка, педіатр / педіатриня, бронхіт, вирвати зуб, пломбувати зуб, дерматолог / дерматологиня, дантист / дантистка, запалення легенів, зробити аналізи (рентген), інфекція, окуліст / окулістка, травматолог / травматологиня, отруєння, мазь, діагноз, термометр.

Запам'ятайте!

Педіатр — дитячий лікар чоловічої статі.

Педіатриня — дитяча лікарка жіночої статі.

256 Знайдіть у попередній вправі пари слів на позначення спеціальностей лікарів та лікарок. Перепишіть наступні речення, уставляючи слова з відповідної пари..

Педіатр — ... — лікар-спеціаліст з дитячих хвороб.

Дерматолог — ... — лікар хвороб шкіри.

Травматолог — ... — лікар, який лікує пошкодження тіла внаслідок удару, поранення, опіку.

Дантист — ... — зубний лікар.

Окуліст — ... — лікар, який лікує хвороби зору.

257 Прочитайте текст.

У ЛІКАРЯ

В Оксанки зранку підвищилася температура. На градуснику показувало 38 градусів. Дівчинка вночі кашляла, у неї боліла голова, вона погано спала. Мама вирішила відвести доньку до педіатрині. Оксанка вмилася, почистила зуби, поснідала. На прохання мами, випила парацетамол — ліки для

пониження жару. Потім вони пішли до дитячого відділення міської поліклініки. Біля кабінету лікарки сиділи двоє дітей з мамами. За пів години настала черга Оксанки. Вони з мамою зайшли до кабінету. Мама пояснила, що сталося з її донькою. Лікарка стетоскопом послухала легені дівчинки, подивилася горло, поміряла температуру. Горло в Оксанки було червоне, боліло у грудях. Педіатриня сказала, що в пацієнтки бронхіт. Виписала рецепт, направлення на аналізи. Порадила три дні лікуватися вдома, приймати ліки, робити інгаляції. Через три дні потрібно здати аналізи і прийти до лікарки на контрольне обстеження. Оксанка з мамою подякували педіатрині й пішли до аптеки за ліками.

258 Дайте відповіді на запитання до тексту.

1. Що сталося з Оксанкою зранку?
2. Як обстежувала лікарка Оксанку?
3. Який діагноз поставила педіатриня?
4. Що виписала лікарка?
5. Коли потрібно було повернутися на контрольне обстеження?

259 Випишіть з тексту сполучення слів з прийменниками, визначте відмінок виписаних іменників.

Зразок: у Оксанки — у кого? родовий відмінок іменника

260 Підготуйтеся до усного переказу тексту.

261 Згадайте, як ви колись хворіли. Напишіть, що ви робили, щоб швидше одужати.

СЛОВНИК

ангіна — torokgyulladás
блювати — hányni
бронхіт — hörgurut
дантист — fogász
дерматолог — bőrgyógyász
обстеження — vizsgálat
отруєння — mérgezés
педіатр — gyermekgyógyász
пігулка — tabletta
травматолог — baleseti sebész

§57. Класифікація сполучників

A kötőszók fajai

Сполучники сурядності поєднують однорідні члени речення або рівноправні частини складного речення. Вони бувають:

- єднальні: і (й), та (у значенні *і*), і … і, ні … ні (ані … ані)
- протиставні: а, але, та (у значенні *але*), проте, зате, однак;
- розділові: аби, чи, хоч, або … або, чи … чи, не то … не то, чи то … чи то.

Сполучники підрядності поєднують головну й залежну частини складного речення. Вони бувають:

- часові: коли, доки, перед тим як, після того як, відтоді;
- причинові: бо, тому що, оскільки, у зв'язку з тим що, з огляду на те що;
- мети: щоб, для того, аби, з тим щоб;
- умовні: як, якщо, якби, коли, коли б;
- допустові: хоч, дарма що, хай, попри те, що;
- наслідкові: так що, так що й, отож;
- порівняльні: як, мов, мовби, ніж, наче, неначе, начебто, нібито;
- з'ясувальні: що, щоб, як;
- міри та ступеня: що, що аж, що й.

262 Прочитайте речення, знайдіть сполучники. Поясніть, до якого розряду вони належать.

1. Чергові учні нашого класу завжди просять однокласників і однокласниць дотримуватися чистоти, однак не всі дослухаються до їхнього прохання. 2. Коли вивчив домашнє завдання, я пішов грати в шахи з дідусем. 3. У зв'язку з тим, що в мене зранку була висока температура, я сьогодні

не пішла до школи. 4. Щоб мати високі бали, потрібно наполегливо вчитися. 5. Попри те, що падав сильний дощ, футболісти продовжували тренуватися.

За вживанням сполучники бувають неповторюваними, повторюваними та парними.

- неповторювані: і, та, але та ін.;
- повторювані: і — і, ні — ні, не то — не то, то — то, чи — чи, чи то — чи то;
- парні: хоч ... але; не стільки ... скільки; коли (якщо) ... то, не тільки ... а й (але й); як ... так і; якщо ... то.

263 Прочитайте речення. Визначте сполучники сурядності та підрядності.

Нам часто доводиться чути: «прикутий до інвалідного візка», «інклюзивні діти», «глухонімі». Ці слова та словосполучення не лише некоректні, а й ображають людей з інвалідністю. Натомість правильно казати «дитина, яка користується кріслом колісним», «дитина з особливими освітніми потребами», «дитина з порушенням слуху». Інклюзивна освіта — це не лише навчання дітей з інвалідністю, а й забезпечення права на освіту усіх дітей. Навіть дитина, яка на певний час випала з освітнього процесу через хворобу чи інші причини, на якийсь період теж стає дитиною з особливими освітніми потребами. Адже не встигає за навчальним матеріалом і потребує додаткового часу, щоб наздогнати однолітків *(Олеся Яскевич)*.

264 Перепишіть речення. На місці крапок упишіть сполучники, які підходять за змістом. Визначте їхній вид за вживанням.

1. Я люблю грати в шахи, … мій брат грає у футбол. 2. На уроках фізкультури ми бігаємо … стрибаємо, робимо гімнастичні вправи … граємо в рухливі ігри. 3. Михайло виконав домашнє завдання, … не встиг на перерві повторити правило.

265 **А.** Прочитайте текст. Чи й ви так відвідуєте лікарів?

ЯК ЧАСТО ВИ ХОДИТЕ ДО ЛІКАРІВ?

Один раз на рік школярі обов'язково мають пройти медичний огляд. На літніх канікулах діти з батьками відвідують педіатра. Лікар виписує їм направлення на аналізи, оглядає дітей, запитує, чи немає у них скарг. Якщо батьки повідомляють, що в дитини проблеми зі здоров'ям, педіатр дає направлення до фахівця. Після огляду та аналізів педіатр виписує довідку про стан здоров'я школяра / школярки, а також дає вказівки вчителю фізкультури, яке фізичне навантаження може виконувати дитина.

Б. Розкажіть, як ви проходили огляд у лікаря влітку. Можна скористатися матеріалом прочитаного тексту, використавши займенник першої особи однини.

В. Запишіть вашу розповідь. Обведіть різними кольорами сполучники сурядності та підрядності.

266 Визначте розряд сполучників і складіть з ними речення.

Доки, оскільки, отож, начебто.

267 Знайдіть на сайті поліклініки інформацію про те, коли приймає ваш сімейний лікар / сімейна лікарка. Напишіть про це пові-

домлення, користуючись зразком. Введіть у повідомлення 5 різних сполучників.

Години прийому нашого сімейного лікаря / сімейної лікарки можна подивитися на сайті поліклініки. Щопонеділка і щосереди лікар / лікарка приймає з 9:00 до 12:00, щовівторка і щочетверга — з 12:00 до 16:00. У п'ятницю лікар / лікарка не приймає. У нього / неї виїзний день. Сімейний лікар / сімейна лікарка щоп'ятниці проводить прийом пацієнтів у селах нашого району.

СЛОВНИК

допустові сполучники — megengedő kötőszók
єднальні сполучники — kapcsolatos kötőszók
з'ясувальні сполучники — magyarázó kötőszók
інклюзія — befogadás (társadalomba)
людина з інвалідністю — fogyatékos személy
наслідкові сполучники — következtető kötőszók
особливі освітні потреби — sajátos nevelési igény
порівняльні сполучники — hasonlítást kifejező kötőszók
причинові сполучники — okhatározói kötőszók
протиставні сполучники — ellentétes kötőszók
розділові сполучники — választó kötőszók
сполучники мети — célhatározói kötőszók
сполучники підрядності — alárendelő kötőszók
сполучники сурядності — mellérendelő kötőszók
умовні сполучники — feltételes kötőszók
часові сполучники — időhatározói kötőszók

§58. Уживання сполучників у простому і складному реченні

A kötőszók használata az egyszerű és összetett mondatokban

Між частинами складного речення перед сполучниками сурядності або підрядності ставлять **кому**.

Настав ранок, і почувся спів солов'їв.

Кому ставлять перед другим із розділових сполучників, які поєднують:

- однорідні члени речення:

Сади Закарпаття рясніють черешнями і вишнями, яблуками і грушами, абрикосами і персиками, сливами і виноградом.

- частини складного речення:

Оксанка і Давид відвідали Музей побуту Берегівщини, щоб зібрати матеріал для написання реферату з історії.

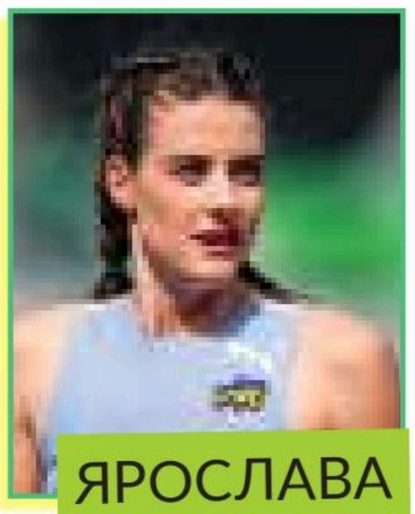
268 Прочитайте. Визначте в реченнях сполучники. Поясніть, до якого розряду вони належать. Поясніть розділові знаки між частинами складних речень.

Щоб бути здоровим, я дотримуюсь правил. Зранку прокидаюся і роблю ранкову гімнастику. Після уроків я відпочиваю пів години, а потім сідаю виконувати письмові завдання. Щосереди і щоп'ятниці о пів на п'яту йду на тренування з футболу, які відбуваються на свіжому повітрі. Щопонеділка і щочетверга о пів на п'яту ходжу в міський басейн, у якому із задоволенням плаваю. Ввечері о шостій годині починаю вчити усні домашні завдання, читаю художні твори.

269 Перепишіть речення. На місці пропусків запишіть сполучники з довідки, які відповідають змісту речень.

1. ... це було непросто, жіноча збірна України з фехтування на шпагах здобула «золото» в командній боротьбі на

Кубку світу. 2. Чемпіонка світу зі стрибків у висоту Ярослава Магучіх зізналася, ... в дитинстві хотіла кинути спорт і займатися музикою. 3. Борець з Кіровоградщини гідно представив Україну ... рідний край на міжнародних змаганнях в Албанії. 4. Тренер пояснив, ... в другому таймі «Шахтар» зіграв гірше. 5. Українська спортсменка Євгенія Казбекова перемогла на чемпіонаті зі скелелазіння в Саудівській Аравії, ... єдина змогла подолати всі чотири траси у фіналі.

ЯРОСЛАВА МАГУЧІХ
стрибки у висоту

ЄВГЕНІЯ КАЗБЕКОВА
скелелазіння

чому / що / і / хоч як / адже

270 Прочитайте текст. Випишіть сполучники, визначте їхній вид.

У нашій сім'ї люблять рухливі ігри, а найбільше — ігри з м'ячем. Наш найулюбленіший вид спорту — волейбол. Дорослі натягують на подвір'ї сітку для волейболу, і ми збираємося у дві команди. До нас часто приходять друзі, щоб пограти разом. Також на подвір'ї є кільце для гри в баскетбол і невеликі ворота для мініфутболу в саду. Ми часто ходимо в походи, і тоді теж граємо в рухливі ігри з м'ячем.

Неподалік від нашого будинку в парку побудували спортивний майданчик з біговою доріжкою і тренажерами для силових вправ. Іноді ми ходимо туди займатися на тренажерах або на ранкову пробіжку.

Завдяки щоденним спортивним вправам у нашій сім'ї рідко хворіють.

271 Напишіть про ваш улюблений вид спорту, використовуючи сполучники підрядності та сурядності.

СЛОВНИК

скелелазіння — sziklamászás
фехтування — vívás
шпага — kard, tőr

§59. Правопис сполучників

A kötőszók helyesírása

За будовою розрізняють сполучники:

- прості: і (й), але, а, чи, бо;
- складні, утворені поєднанням в одне слово двох частин мови: зате (за + те), якби (як + би), якщо (як + що);
- складені, утворені з кількох слів: тому що; для того щоб; перед тим як; завдяки тому що; задля того щоб; унаслідок того що; дарма що; у міру того як; так що.

Складні сполучники пишуть **разом**: щоб, проте, немов, начебто.

У складених сполучниках усі слова пишуть **окремо**: та й; тому що; дарма що; для того щоб; після того як.

Запам'ятайте!

Кому при складеному сполучнику ставлять одну — перед усім сполучником.

Потрібно сортувати сміття, *для того щоб* зберегти довкілля чистим.

272 Запишіть речення в зошит. Підкресліть сполучники, поясніть їхню будову.

1. Заповідники створюють, для того щоб зберегти природу. 2. Червона книга — перелік рослин та тварин, які під загрозою зникнення. 3. У населених пунктах мають бути парки та сади, тому що дерева й кущі очищують повітря. 4. Вивчення екологічних проблем доводить, що через вирубування лісів вимирає флора та фауна. 5. Тонни пластику, скла й паперу не лежать на сміттєзвалищах завдяки тому, що в місті організовано роздільний збір сміття.

Сполучники зате, проте, щоб, якби треба відрізняти від однозвучних із ними самостійних частин мови з прийменниками за, про та часткою би (б). Такі сполучники пишуться

разом, не мають лексичного значення і не є членами речення, на відміну від самостійних частин мови з прийменниками за, про та часткою би (б), які пишуться **окремо**.

Сполучники проте, зате пишуться разом і їх можна замінити словами *але*, *однак*.

Сполучники якби, якщо можуть бути замінені на *коли б*.

Сполучник щоб може бути замінений на *аби*.

273 Запишіть прислів'я та приказки, знімаючи в словах риски. Назвіть, до якої частини мови належать ці слова.

1. Розумний хоч і знає, про/те завжди спитає. 2. Що/б не робив — роби добре. 3. Як/би не було зими, за кожух не дбали б ми. 4. Що/б рибу їсти, треба у воду лізти. 5. Що/б інших навчати, треба самому вміти. 6. Хто рано підводиться, за/тим і діло водиться. 7. На те й голова, що/б у ній розум був.

274 Робота в парах. Перекладіть речення угорською мовою.

1. Оксана не піде в театр, тому що батьки в цей час на роботі. 2. Щоб зберегти навколишнє середовище, потрібно дбати про чистоту річок, не вирубувати дерев. 3. Треба багато вчитися, щоб стати успішною людиною. 4. Дідусь був стурбований тим, що під час весняних заморозків пошкодиться цвіт фруктових дерев. 5. Вони не спізнилися б на потяг, якби вчасно вийшли з дому.

275 Складіть речення з поданими сполучниками.

Проте, що, тому що, щоб.

ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗБОРУ СПОЛУЧНИКА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

1. Сполучник.
2. Що з'єднує сполучник.
3. Сполучник сурядності чи підрядності.
4. Група за значенням.
5. Група за будовою.

У нашому місті в парках росте багато кущів і дерев.

Зразок усного розбору

І — сполучник, поєднує однорідні члени речення, сурядності, єднальний, простий.

Зразок письмового розбору

І — спол., поєдн. одн. чл. реч., сурядн., єдн., прост.

276 Прослухайте і прочитайте текст. Де розташована Чорнобильська АЕС? Виконайте синтаксичний розбір другого речення. Виконайте розбір трьох сполучників за зразком письмового розбору.

У ніч на 26 квітня 1986 року сталася найбільша техногенна катастрофа XX століття — аварія на Чорнобильській атомній електростанції. На 4-му енергоблоці Чорнобильської АЕС стався вибух, який повністю зруйнував реактор, де було близько 200 тонн урану. Крізь зруйновану обшивку радіоактивні речовини вирвалися назовні, отруюючи все живе навколо в радіусі багатьох десятків кілометрів.

Одразу після аварії було опромінено понад 8,5 мільйона людей і забруднено 155 тисяч квадратних метрів території. Навіть після того, як пожежу загасили, реактор ще кілька тижнів продовжував викидати неймовірну кількість радіації, доки його не засипали сумішшю піску, свинцю та бору.

Доки рятувальні служби боролися з безпосередніми наслідками катастрофи, решта населення ще й не здогадувалася, наскільки страшна трагедія відбулася зовсім неподалік. Уряд СРСР старанно приховував аварію. Лише наступного дня завдяки розголосу міжнародної спільноти почалася евакуація людей. Населення Прип'яті було евакуйовано, а територію в радіусі 30 кілометрів навколо станції було оголошено зоною відчуження.

Новою домівкою переселених із Прип'яті, ліквідаторів та енергетиків стало місто Славутич. Це наймолодше місто

в Україні, адже його збудували лише в 1986 році саме для евакуйованих із зони відчуження людей.

Чорнобильська катастрофа 1986 року змінила історію Європи та вплинула на життя тисяч людей.

277 Перегляньте відео з ютуб-каналу *Chornobyl Lessons*. Об'єднайтеся в групи та створіть проєкт на одну з тем.

https://cutt.ly/0wXe6tpD

1 тема

Скільки рятувальників ліквідовували катастрофу? Скільки людей було евакуйовано із зони відчуження? Чи працює зараз ЧАЕС? Які події 2022 року пов'язані з нею?

2 тема

Чому отруєння радіоактивними речовинами небезпечне? Складіть пам'ятку про те, що робити, якщо повідомили про викид радіоактивних речовин?

СЛОВНИК

довкілля — környezet
евакуація — evakuálás, kitelepítés
забруднене — szennyezett
зона відчуження — kizárási zóna
опромінено — besugárzott
побутове сміття — háztartási hulladék
придатна — alkalmas
радіоактивні речовини — radioaktív anyagok
реактор — reaktor
спільнота — közösség
техногенна катастрофа — technogén katasztrófa

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що називається сполучником?
2. Чи мають сполучники лексичне значення?
3. Що поєднують сполучники сурядності?
4. Що поєднують сполучники підрядності?
5. Як розподіляються сполучники за вживанням?

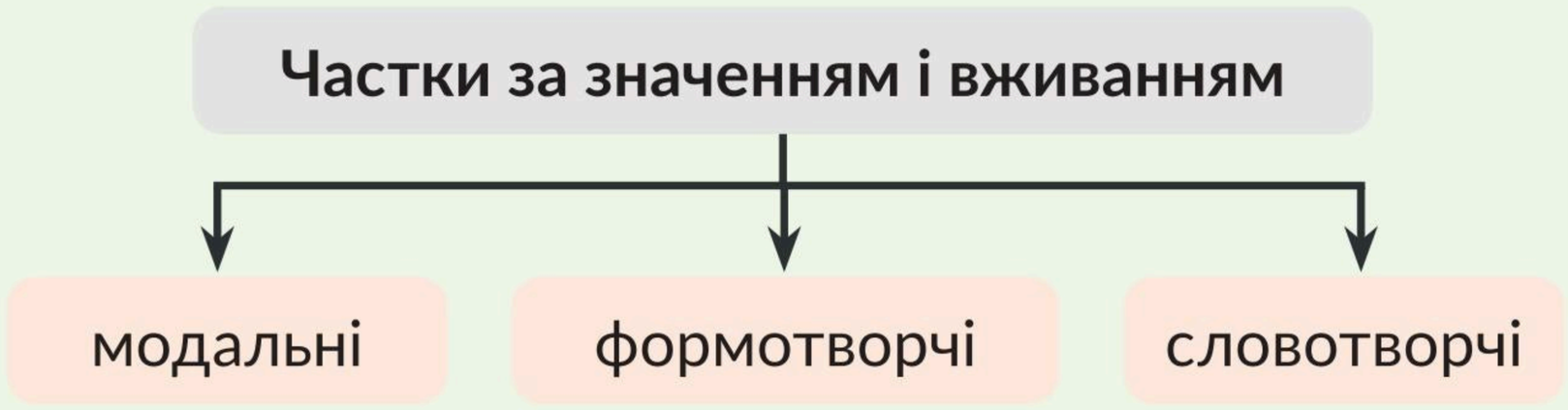
САМОСТІЙНА РОБОТА

§60–61. Частка. Поділ часток за значенням і вживанням

A partikula. A partikulák csoportosítása jelentésük és használatuk szerint

Частка — службова частина мови, яка:

- надає слову або реченню додаткових відтінків значення;
- служить засобом творення граматичних форм слів та похідних слів.

Модальні частки вносять різні смислові відтінки в речення. Вони бувають:

- заперечні: не, ні, ані;
- питальні: чи, хіба, невже;
- стверджувальні: еге, атож, так, аякже;
- підсилювальні: як, та, що за, що то;
- видільні: навіть, тільки, хоч, хоча б, лише, лишень, аж, же, таки, уже, собі;
- вказівні: от, це, то, ото, он, ген;
- означальні: приблизно, майже, мало не, трохи не, чи не;
- спонукальні: годі, бодай, -бо, -но, ну;
- окличні: як, що за, що то за;
- власне модальні: мовляв, наче, навряд чи.

Формотворчі частки би (б), хай, нехай утворюють форми дієслів умовного та наказового способів. Наприклад:

Хай вчать правила.

Словотворчі частки служать для творення нових слів (у складі похідних слів стали префіксами та суфіксами). До таких належать: аби-, де-, будь- (-будь), -небудь, казна-, хтозна-, чи-, що-, -сь, -ж(-же), не-, ні- та ін. Наприклад:

дехто, будь-який, чимало, щодня, адже, отже, ніхто, ніщо, ніякий.

278 Прочитайте речення. Поясніть значення і вживання виділених часток.

1. Мамо, **чи** кожна пташина у вирій на зиму літає? *(Леся Українка)*. 2. **Тож** як мудрості доходиш, — хочеться і жить, і жить! *(П. Тичина)*. 3. **Навряд чи** десь по інших країнах співають так гарно й голосно, як у нас в Україні *(О. Довженко)*. 4. **Он** зірка в небі пролетіла *(В. Сосюра)*.

«Слухала Ярина», автор невідомий, 1938 р. Із колекції музею Івана Гончара

279 З'ясуйте, за допомогою яких словотворчих часток утворено виділені слова́. На які значущі частини сло́ва ці частки перетворилися?

1. Його речі лежали **будь-де**, але не на місці. 2. **Чимало** вправ ми виконали, щоб підготуватися до контрольної роботи. 3. **Хтось** постукав у вікно, батько вийшов із хати. 4. **Ніхто** не знав, куди пропало цуценя. 5. Кошеня гралося іграшкою і коїло **казна-що**. 6. **Якось** я йшла по доріжці парку й побачила білочку, яка скакала з гілки на гілку. 7. **Щодня** школярі поспішають на заняття.

280 Запишіть подані частки у три колонки: *модальні, формотворчі, словотворчі*. Складіть три речення з будь-якими частками.

модальні	формотворчі	словотворчі

аби- авжеж де- аж не будь- (-будь)
нехай -небудь ні це -сь казна-
що- адже -ж(-же) хай хтозна- атож
хіба чи- лише якраз би (б) то
невже не- навіть ні

Частки не мають самостійного лексичного значення. Вони не є членами речення.

Формотворчі частки підкреслюють разом з дієсловами, з якими вони утворюють форму умовного або наказового способу:

Хай принесуть учні завтра кольорові олівці та акварельні фарби.

Словотворчі частки так само підкреслюють разом із утвореними за їхньою допомогою словами:

Дехто приніс із лісу на урок трудового навчання жолуді та мох.

Заперечні частки (належать до модальних) підкреслюють разом зі словами, з якими вони пов'язані за змістом:

Учора я не ходив у кінотеатр, тому що друзі поїхали на екскурсію.

Інші модальні частки в реченнях не підкреслюють.

281 У якому реченні вжито частку?

1. Що посієш, те й пожнеш.
2. Або пан, або пропав.
3. Хто мови своєї цурається, хай сам себе стидається.

282 Випишіть частки із запропонованих речень та поясніть їхню роль, визначивши розряд за значенням.

Зразок: *Нехай буде, як скажуть люди. — нехай, формотворча.*

1. Ледве не задубів від холоду.
2. Чи зможемо ми завтра зустрітися?
3. Я хотіла б відвідати Діснейленд.
4. Коли-небудь ми досягнемо успіху.

283 Перепишіть речення, визначте частки та їхній вид. Зробіть синтаксичний розбір двох речень.

1. Прислухається Юрій до шелесту пташиних крил і недовірливо поглядає на небо *(М. Стельмах)*. 2. Хоч би маленьку хатину він мріяв мати над Дніпром, щоб у вечірню годину животворить своїм пером *(М. Рильський)*. 3. Оце ж я нібито маю в Італію їхати *(Леся Українка)*. 4. Не знаючи броду, не лізь у воду *(нар. творчість)*. 5. Піску, кажуть, менше на всій землі, ніж зірочок тих у якій-небудь частині неба *(Панас Мирний)*.

284 Складіть речення з поданими частками.

Щодня, хіба, скажи ж бо, навряд, все-таки, хтось, б(би), нехай.

СЛОВНИК

модальні частки — modális partikulák

словотворчі частки — szóképző partikulák

формотворчі частки — alakformáló partikulák

§62. Правопис часток

A partikulák helyesírása

Разом пишемо:

- частки аби-, ані-, де-, чи-, чим-, що-, як- у складі будь-якої частини мови:

  абиякий, аніскільки, чимдуж, щосили ;

- частки -би, -б, -же, -ж, -то, -що в складі сполучників або інших часток: мовби, нібито, аякже, абощо ;
- частка -ся (-сь) у зворотних дієсловах і в складі займенників і прислівників:

  купається, уклонився, колись, когось .

З дефісом пишемо:

- частки -бо, -но, -то, -от, -таки, що стоять безпосередньо після слова, якого стосуються:

  чекай-но, тому-то, знайшов-таки,
  але таки знайшов, усе ж таки ;

- частки казна-, хтозна-, бозна-, -будь, -небудь, які стали префіксами або суфіксами в прислівниках або займенниках: казна-хто, бозна-чому, хто-небудь .

Окремо пишемо:

- формотворчі частки: хотілося б, нехай готує ;
- частки, що надають словам смислових чи емоційних відтінків: аж, ж, саме, ще, хоч ;
- частки що, чи у сполученнях слів (здебільшого в прислівниках і сполучних словах):

  поки що, навряд чи, дарма що, що за, що ж до .

285 Запишіть речення, підкресліть частки, поясніть їхнє написання.

1. Без сокири не тесляр — без голки не кравець *(нар. присл.)*. 2. Земля-трудівниця аж парує та людям хліб готує *(нар. присл.)*. 3. О, якби-то я могла повернути вчорашній день. 4. Старого горобця на полові не обдуриш *(нар. присл.)*. 5. Ти б не хотіла піти зі мною у бібліотеку? 6. Чекай-но, синку, передам гостинця для бабусі. 7. Тому-то й зів'яли квіти, бо треба за ними доглядати.

286 Розподіліть подані частки у три колонки за написанням. Поясніть їхній правопис.

разом	з дефісом	окремо

будь/як, бозна/скільки, усе/ж/таки, такий/от, казна/що, надумав/таки, що/року, ані/хто, невже/таки, тільки/що, годі/бо, як/небудь, скажи/но, будь/чому, вмивати/сь, вмивай/ся, казна/чому, одягай/ся, вчи/ся, ні/до/кого, немов/би, отак/то

287 Через дефіс треба писати частки в рядку:

А будь/хто, котрий/небудь, казна/що
Б аби/з/чим, де/хто, де/який
В що/неділі, хто/ж, пройти/б

288 **А.** Прослухайте вірш. Про кого в ньому йдеться? Назвіть прийменники, сполучники та частки.

Чіткіші лінії і фарби спокійніші —
Благословляється на осінь, на дощі...
Десь журавлі в похолоділій тиші:
— Мерщій! Мерщій!

Спішать до Індії, озер північних діти,
До кинутих на чужині осад...
Але ж нудьга яка — вперед летіти,
Щоб повернутися назад!

Євген Плужник

Б. Яке місце, на вашу думку, птахи, що відлітають у вирій, вважають своїм домом: теплі краї чи Україну? Чому?

289 Поясніть відмінність у написанні часток. Визначте частини мови.

Щоб — що б, тож — то ж, так-от — так от, нінащо — ні на що, абиде — аби де, чимало — чи мало, теж — те ж, хтозна — хто зна.

290 Знайдіть частки, поясніть їхній правопис. Випишіть частки разом зі словами, з якими вони вжиті.

1. Хтось має-таки думати про вічність, де б не прийшов ти у світ і де б не жив *(В. Коротич)*. 2. Дуби старіють непомітно, не те, що ясени тендітні, або нервовії берізки, чи верби, вічні песимістки *(І. Муратов)*. 3. Ще не вродилось гостреє залізо, щоб ним правду й волю самодур зарізав *(І. Франко)*. 4. У лісі вже нічого не цвіте, цвіте лиш дятел на сосні сумливій *(М. Вінграновський)*. 5. Це весна, що на землі бувала хтозна-скільки років і століть *(М. Рильський)*. 6. Ніч колихала так ласкаво, проте не спалося ніяк *(М. Рильський)*. 7. Я не боюсь ніяких поговорів *(Леся Українка)*.

СЛОВНИК

благословляється — áldott
мерщій — nagyon gyorsan
нудьга — unalom

§63–64. Правопис часток *не* і *ні* з різними частинами мови

A *не* és *ні* partikulák helyesírása különböző szófajú szavakkal

НЕ З ІМЕННИКАМИ, ПРИКМЕТНИКАМИ, ПРИСЛІВНИКАМИ

Слова з не пишемо разом, якщо:

слово без *не* не вживають.	з додаванням *не* утворюється слово з протилежним лексичним значенням *(його можна замінити синонімом)*.
недбалість, нероба, ненароком	щастя — нещастя *(біда)* великий — невеликий *(малий)* високо — невисоко *(низько)*

Не пишуть окремо, якщо:

у реченні є протиставлення.	*не* стосується присудка.
На деревах восени листя *не* зелене, *а* жовте.	Після дощу капелюх *не* потрібний.

291 Прочитайте прислів'я, приказки та словосполучення. Поясніть написання *не* з прикметниками.

Живи своїм розумом, а не чужим.

Питай не старого, а бувалого.

Не сивий мудрий, а старий.

непрошений гість

несолона страва

непереможна країна

недисциплінований учень

нескінчена робота

невпізнанна людина

292 До поданих іменників доберіть з довідки синоніми з часткою *не*. Поясніть їхнє написання.

Горе, ворог, рабство, потреба.

неволя / необхідність / недруг / нещастя

293 Прочитайте речення. Як потрібно писати *не* з прислівниками?

1. Той монастир (не)давно збудували. Там дзвони є на різні голоси *(Л. Костенко)*. 2. У білім цвіту (не)порушно стоять дерева *(М. Трублаїні)*. 3. А (не)далеко край дороги отару гнали чабани *(Т. Шевченко)*. 4. На море (не)помітно впали сутінки *(Ю. Збанацький)*. 5. Із шиплячими звуками часто виникають труднощі: діти вимовляють ці звуки (не)виразно, а шепелявлячи *(П. Борисова)*.

294 Частку *не* треба писати окремо з наступним словом у рядку:

А не/прогріта земля
Б не/святі горшки ліплять
В не/досипати ночей

295 Перепишіть прислів'я, знімаючи скісну риску. Поясніть написання частки *не* з різними частинами мови. Як ви розумієте четверту приказку?

1. Глухий що не/дочує, то вигадає.
2. Не/нагодуєш коня — не/доїдеш і до пня.
3. Нам таких не/треба, що ніс деруть до неба.
4. Не/зв'язаний сніп — солома.
5. Лихий кухар або не/досолить, або пересолить.
6. Де багато кухарів, там собаки не/голодні.
7. Соловей піснями не/ситий.
8. На вовка не/слава, а їсть овець Сава.
9. Хоч мороз і припікає, зате комарів не/має.

НАПИСАННЯ ЧАСТКИ *НІ*

Ні (ані) пишуть **разом** із:

- іменниками, прикметниками, прислівниками, які без ні не вживаються:

  аніяк, ніяковий, нікчема, нісенітниця ;

- заперечними займенниками:

  нікого, ніякого, ніщо,
  але ні до кого, ні в якого, ні з ким ;

- заперечними прислівниками:

  ніде, ніяк, ніколи,
  але ні за що .

Ні (ані) пишуть **окремо** в:

- реченнях із заперечним присудком:

  Я не почув від нього ні слова ;

- фразеологізмах: ні туди ні сюди, ні тут ні там .

296 Запишіть подані слова, знімаючи скісну риску. Поясніть їхнє написання.

Ні/про/що, ні/ким, ні/те ні/се, ні/з/чим, ні/чим, ні/коли.

297 Запишіть речення, знявши скісну риску. Поясніть написання виділених слів.

1. Софія Яблонська, українська письменниця й мандрівниця, сама подорожувала найекзотичнішими країнами світу — на таке в той час **не/наважувався ні/хто**. 2. Соломію Крушельницьку досі вважають **не/перевершеною** оперною дівою, яка перетворювала кожну виставу на **не/повторне** мистецьке явище. 3. Ім'я Уляни Кравченко кілька десятиліть залишалось **ні/кому не/відомим**, аж поки Україна, здобувши незалежність, **не/почала** віднаходити скарби своєї культури. 4. **Не/пере-**

січна художниця Алла Горська не визнавала обмежень у творчості, свободі слова та думки.

Софія Яблонська

Соломія Крушельницька

Уляна Кравченко

Алла Горська

298 Запишіть речення, підкресліть частку *ні*. Поясніть написання *ні* з різними частинами мови.

1. Ні один учень не відмовився взяти участь у перегонах. 2. Ні в кого не було сумніву, що Микола виконав складну задачу сам. 3. Ми так спішили, що ні до кого не заглянули попрощатися. 4. Учора я ні з ким не говорив, бо в мене була висока температура. 5. Вона плела таку нісенітницю, що ніхто не хотів слухати.

ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗБОРУ ЧАСТКИ ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

1. Частка.
2. До якого розряду за значенням і вживанням належить.
3. Особливості написання (якщо є).

Без сокири не тесляр — без голки не кравець *(нар. присл.)*.

Зразок усного розбору

Не — частка, модальна, з іменником пишеться окремо.

Зразок письмового розбору

Не — част., мод., з ім. пишеться окремо.

299 Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть правопис частки *не* з різними частинами мови.

1. Рідна мова — **(не)** зборна таїна, яка робить народ народом і увічнює найтонші порухи його душі *(І. Вихо-*

ванець). 2. Чи на майдані коло церкви, чи на засніжених полях, бували жертви, жертви, жертви... **(не)** легкий був до волі шлях *(П. Тичина).* 3. Вересневе сонце **(не)** помітно зайшло за потріскані **(не)** густі хмари і зразу ж розіслало аж за ліс **(не)** добілені полотна *(М. Стельмах).* 4. Пробачте поетам дивацтва **(не)** злі: **(не)** багато поетів живе на землі *(Олександр Олесь).*

300 Запишіть прислів'я та приказки. Виконайте розбір двох часток як частини мови.

1. Хто мови своєї цурається, хай сам себе стидається. 2. Якби знав, де впадеш, то соломи підстелив би. 3. Не все те золото, що блищить. 4. Коли мішок, як теля, приятелів тьма, а як лата — нема ні сестри, ні брата. 5. Так холодно, що зуб на зуб не попадає. 6. Від красних слів язик не відсохне *(нар. тв.).*

СЛОВНИК

мандрівниця — utazó (nő)
найекзотичніша — legegzotikusabb
небога — unokahúg
невгамовне — megállíthatatlan
невдовзі, незабаром — hamarosan
нездара — tehetetlen ember
немовля — kisbaba
неперевершена — páratlan, felülmúlhatatlan
непокоїтися — aggodalmaskodni
непорушно — mozdíthatatlan
нероба — semmirekellő (ember)
нехтувати — elhanyagolni

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що називається часткою?
2. Як поділяються частки за вживанням і значенням?
3. Чи є частки членами речення?
4. Як пишеться частка *не* з іменниками, прикметниками, прислівниками?
5. Як пишеться частка *ні* з іменниками, прикметниками та прислівниками?
6. Як пишеться частка *ні* із заперечними займенниками?

САМОСТІЙНА РОБОТА

§65–66. Вигук як особлива частина мови. Способи творення вигуків

Az indulatszó fogalma. Az indulatszók képzésének módjai

Вигук — особлива частина мови, що виражає почуття та волевиявлення, не називаючи їх.

почуття	волевиявлення
ой, ах, ех, ух, ей, о, ого, еге, оввa, ат, хм, тьфу, фе, тю, матінко моя	*нумо, геть, гайда, цить, марш, цабе, тпру*

Вигуки волевиявлення слугують і для привернення уваги: *алло, агов, гей, киць-киць.*

Вигук не належить ні до самостійних, ні до службових частин мови. Вигук не є членом речення.

Найчастіше вигуки вживають у розмовному та художньому стилях — переважно в діалогічному мовленні. В усному мовленні вигуки часто супроводжують відповідною мімікою та жестами.

301 Перепишіть. Підкресліть вигуки. Що вони виражають: почуття чи волевиявлення?

1. Ах, як всього багато: неба, сонця, веселої зелені *(М. Коцюбинський).* 2. Гей! На коні! Всі у путь! *(П. Тичина).* 3. Ой не світи, місяченьку, не світи нікому... *(Нар. пісня).* 4. Не кажи «гоп», поки не перескочиш *(нар. присл.).* 5. Гай-гай, та й не вдома, де не сядеш — не солома *(нар. творч.).* 6. Ой як багато грибів! 7. Ого, який високий будинок. 8. Гей, Габоре, йди швидше.

302 Розподіліть вигуки: у праву колонку ті, що виражають почуття, у ліву — волевиявлення.

А-а, анумо, гей, ай, геть, годі, марш, ох, оввa, нумо, ґвалт.

Вигуки виражають почуття спонукання узагальнено, тому більшість вигуків є взаємозамінними. Так, вигук **ой** може передавати здивування, радість, захоплення, вдячність, жалість, страх.

Лише за деякими вигуками закріплене одне значення: *тю (здивування), хм (сумнів), пхе (зневага), фу (огида).*

303 Робота в парах. Визначте вигуки, назвіть передані ними почуття.

1. «Ой, не так воно, хлопче, не так! — сказав невдоволений боярин. — Неспроста то йде у вас». 2. «Ей, боярине! Є способи на силу!» — відмовив Максим. 3. «Га, нехай буде й по-твойому», — сказав укінці боярин. 4. «Га, а се що?» — скрикнув він, знятий якоюсь невиясненою тривогою. 5. «О, я знаю тебе! Ти ж і сеї ночі ходив до них торгуватися за згубу монголів», — сказав Бурунда *(за творами І. Франка).*

Вигуки за походженням і способом творення

- непохідні
- похідні

Непохідні вигуки не співвідносяться з іншими частинами мови, утворені з одного або кількох звуків, повторенням звуків або подовженого голосного. Наприклад:

О, а, ех, ей, ой, йой, іч, фе, гей, пхе, гм, тпру, люлі, ой-ой, ай-ай-ай, а-а, о-о-о.

Похідні вигуки утворені від інших частин мови. Наприклад:

Господоньки! Людоньки! Лишенько! Жах! Стоп! Тривога! Рятуйте! Подумаєш! Прощайте! Отакої! Світе мій!

До похідних вигуків належать слова-оклики, якими привертають увагу, та усталені звороти:

- *гулі-гулі, киць-киць;*
- *Боронь Боже! От тобі й маєш! От тобі й раз! Цур тобі! Хай йому грець!*

304 Прочитайте речення. Випишіть вигуки, назвіть передані ними почуття. Визначте, які вони за походженням.

1. «Шу-усть!» — і вже мишка на подвір'ї. «Господиня ходить тепер, як паня. Які в неї сорочки, які кружева — пфу! Пахучим милом вимивається», — відповіла мишка *(Б. Лепкий)*. 2. Гей, нові Колумби й Магеллани, / Напнемо вітрила наших мрій! *(В. Симоненко)*. 3. «Ох, Левчику, тобі не важко бути таким мудрим?» — відповів Костя *(С. Процюк)*. 4. О краю мій, моїх ясних привітів / Не діставав від мене жодний ворог *(О. Теліга)*. 5. «Хо-хо!» — прогудів кумедний вусань. «Ану, уріж йому, Сило!» — ревів натовп *(О. Гаврош)*. 6. Ах, що то яка пісня була! *(Марко Вовчок)*.

Зверніть увагу!

Українська мова — колоритна, емоційна та багата на різні вигуки. Переконайтеся, що українська може здивувати!

Отакої! — цей емоційний вигук можна використати, коли відчуваєте здивування чи прикрість.
Оввa! — вигук, який виражає здивування чи іронію.
Ой лишенько! — вигук у ситуації, коли відбулося щось погане та неочікуване.
Ґвалт! — вигук-заклик, аби люди звернули увагу на того, хто вигукає. Зазвичай стосується прикрої ситуації.
Леле! — вигук на випадок неочікуваної неприємності.
Дзуськи! — цей вигук можна використати, щоб віднадити від себе когось й повідомити, що від вас нічого не вдасться отримати.

305 Перепишіть речення, підкресліть вигуки. Назвіть передані ними почуття. Назвіть, які вони за походженням.

1. «О!» — дивувався дядько, розгинаючись над столом. 2. «Ай, добра ж! — хвалив, ледь відсьорбнувши з ложки. — У-у-у, такої не всяка й кухарка зварить. Візьми ж отам у скриньці гостинець». 3. «Ей ти, молодице! — гукнув бородань. — З червоним платтям. Підходь, я беру твій товар» *(Григір Тютюнник)*.

§67–68. Звуконаслідувальні слова

Hangutánzó szavak

Окрему групу вигуків становлять звуконаслідувальні слова, які відтворюють звуки й шуми природи, машин, механізмів: *ку-ку*, *ж-ж-ж*, *чик-чирик*, *няв-няв*, *гуп*, *дзень*, *ш-ш* та ін.

306 Прочитайте речення. Випишіть звуконаслідувальні слова.

1. Аж ось двері — рип! — і Василь у хату *(Г. Квітка-Основ'яненко)*. 2. Коли це гусак як закричить — ге-ге-ге! — та по воді крилами ляп-ляп-ляп! *(Остап Вишня)*. 3. Курли, курли... Далека путь, втомились журавлі *(П. Ротач)*. 4. Гукаю «киць-киць»! А вона не чує! *(В. Сидоренко)*. 5. І раптом: «Б-б-бба-бах!» Ми дізнались про зайця, який після бухгалтерового пострілу з страшним криком «няв-няв!» вискочив на вершечок телеграфного стовпа *(Остап Вишня)*. 6. Мовчу я, а в самого серце тільки стук-стук-стук, стук-стук-стук *(Г. Тютюнник)*.

307 Випишіть виділені слова у дві колонки: у першу вигуки, а в другу — звуконаслідувальні слова.

1. А журавлі все летіли й летіли. Вони кричали при цьому: «Курли! Курли! Курли! Кру-кру!» *(О. Іваненко)*. 2. Ах ви, серця струни!.. Грайте, грайте, грайте! *(В. Сосюра)*. 3. Гей ти, могутня людино, щастя світам принеси! *(П. Тичина)*. 4. Мацько розплющив очі. Леле! Він на горищі *(Г. Пагутяк)*. 5. Бахнув у лісі стріл. Бах-бах-бах! — загриміли з рушниць верхи *(М. Коцюбинський)*. 6. Гу-гу-гу-у! — застогнав пугач серед лісу *(Панас Мирний)*.

308 Складіть речення з поданими словами.

Бум! Тік-так! Трах-трах! Ту-ту! Д-р-р! Шш! Плюсь! Рип! Трісь! Хлюп! Апчхи! Кахи! Хі-хі! Хух!

§69–70. Етикетні формули спілкування. Складання діалогів

A kommunikáció etikett formái. Párbeszédek szerkesztése

До вигуків волевиявлення належать також етикетні формули: *добридень, пробачте, бувайте, прощавайте, будь ласка та ін.*

Етикетні одиниці, якими виражають вітання: *Доброго ранку! Добрий день! Добридень! Добрий вечір! Доброго здоров'я! Привіт!*

Формули зі значенням прощання: *Прощавайте! До зустрічі! До побачення! Щасти! Бувай! Щасливо! На добраніч! Щасливої дороги!*

Висловлення вибачення: *вибачте, пробачте, даруйте, прошу вибачення, перепрошую, будь ласка.*

Мовленнєві одиниці прохання: *будь ласка, маю до Вас прохання, дозвольте Вас попросити.*

Формули подяки: *Спасибі! Дякую!*

Фрази знайомства: *знайомтесь, дозволь(-те) познайомити.*

Звертання: *мамо, тату, доню, сину, сестро, брате, бабусю, дідусю, пані, пане, добродію, добродійко, друже, подруго.*

Згода: *згоден, Ви маєте рацію, звичайно, авжеж, так, обов'язково, безперечно, безсумнівно, безумовно, будь ласка (прошу), гаразд (добре).*

Заперечення: *ні; ні, це не так; я не згодний/згодна; це не точно; не можу; ні, не бажаю; дякую, я не можу.*

309 Прочитайте речення, слова і словосполучення. Напишіть їхній переклад.

Як ваше / твоє здоров'я? Як ти себе почуваєш? Я хворий / хвора. Що в тебе болить? У мене болить голова. У мене болить горло. У мене болить живіт. У мене болить зуб.

У мене грип. У мене ангіна. У мене нежить. У мене кашель. Мені боляче. Мені зле.

Мені стало краще. Мені стало гірше. Я здоровий / здорова. Я застудився / застудилася. Яка у вас (у тебе) температура? У мене висока (нормальна) температура.

Застудитися, хворіти / захворіти, напевне, ліки, пігулки, вітаміни, приймати ліки, пити, спати, аптека, поліклініка, лікарня, іти / піти до лікаря, щодня, двічі на день, перед їжею за 20 хвилин, під час їжі, після їжі.

310 Змініть за дієвідмінами дієслова. Утворіть минулий час поданих дієслів.

Хворіти, приймати, пити, спати, іти, піти.

311 Робота в парах. Розіграйте діалоги.

ПОВІДОМЛЕННЯ КЛАСНІЙ КЕРІВНИЦІ ПРО ХВОРОБУ УЧЕНИЦІ

— Добрий день, Оксано Іванівно! Вас турбує мама Ренати Ковач.

— Добрий день, пані Олено!

— Рената сьогодні не прийде до школи. У неї болить голова та горло, висока температура.

— Дякую, що повідомили. Одужуйте!

— Дякую!

ТЕЛЕФОННА РОЗМОВА ДАВИДА І ОКСАНКИ

— Давиде, як ти почуваєшся?

— Дякую, Оксанко, мені вже краще.

— Яка в тебе температура?

— Нормальна, але ще іноді болить голова.

— А тобі вже дозволили гуляти?

— Так, вже можна. Зараз тепла погода, я вже гуляю щодня.

— Тоді я завтра прийду до тебе і ми погуляємо, поговоримо. У мене багато новин, якими я хочу з тобою поділитися.

— Добре, Оксанко, я радий, що ти прийдеш.

— Бувай, Давиде. Одужуй! До завтра!

— Дякую, Оксанко. До зустрічі!

ПОХІД ХВОРОЇ ДО ЛІКАРЯ

— Добрий день, лікарю!

— Добрий день! На що скаржитеся?

— Мені зле: нудить, діарея, болить живіт.

— А що ви вчора їли?

— Я їла сир, м'ясо, ковбасу, рибу, шоколад, цукерки. Пила молоко, чай, какао.

— А де ви їли рибу?

— Вдома. Я купила її в супермаркеті.

— Так, зараз я огляну вас. Вживайте ці ліки тричі на день до прийому їжі. Не пийте молока, краще пийте зараз чай. Не їжте м'ясні продукти.

— Дякую, лікарю! До побачення!

— Одужуйте! До побачення.

312 Випишіть з діалогів етикетні формули спілкування. Розподіліть їх за значенням.

313 Усно доповніть діалоги відсутніми фразами.

1. — … .

— Добрий день! На що скаржитеся?

— … .

— А що ви вчора їли?

— … .

— А де ви їли торт?

— … .

— Так, зараз я огляну вас. Ось вам меню, якого потрібно дотримуватися під час лікування. Вживайте ці ліки

тричі на день до прийому їжі. Не пийте молока, краще пийте зараз чай.

— … .

— Одужуйте! До побачення.

314 Доповніть діалоги відсутніми фразами.

— Привіт, Миколо!

— … .

— Не дуже добре. У мене нежить, кашель, болить горло та голова. Я застудився.

— … .

— 38,2.

— … .

— Учора була злива, сильний вітер. Я забув парасольку. Прийшов додому мокрий, змерз. Вночі підвищилася температура.

— А що сказав лікар?

— … .

— Я буду надсилати тобі повідомлення по телефону з домашніми завданнями щодня. Коли тобі стане краще, я прийду до тебе. Одужуй!

— … .

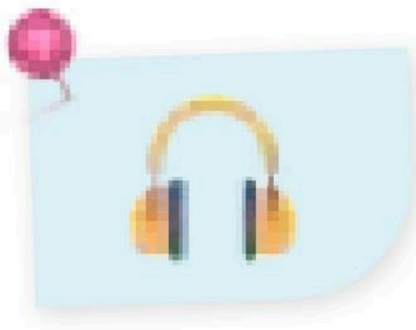
315 Складіть діалоги за ситуаціями.

1 ситуація

Уявіть, що ваша однокласниця захворіла / однокласник захворів. За дорученням класного керівника / класної керівниці, вам потрібно зателефонувати їй / йому, дізнатися про здоров'я і повідомити про те, як будете передавати їй / йому домашнє завдання.

2 ситуація

Уявіть, що у вас нежить, кашель і вночі була температура 37,5. Вам потрібно піти до лікаря / лікарки. Складіть діалог між вами та лікарем / лікаркою.

Читання текстів

Olvasás, szövegértelmezés

316 **А.** Прочитайте текст.

— Мамо-о-о, я десь загубила свій мобільний телефон.

— Що ж це таке! Як могло так статися? Подумай, де ти останній раз ним користувалася.

— На автобусній зупинці я телефонувала Марії, щоб домовитися про зустріч біля стадіону перед тренуванням. Потім дуже поспішала на автобус. Не пам'ятаю, куди поклала телефон після розмови.

— А там зберігається багато інформації. Лише номерів телефонів кілька десятків! А якщо той, хто знайде телефон, використає їх на зло? Будемо чекати повідомлення про знахідку. Може, ця людина повідомить у соцмережах або в поліцію.

— Ох, я дуже хвилююся! Як я могла його загубити! Може, той, хто знайшов, повідомить якось. Як я тепер спілкуватимусь із друзями, як буду дізнаватися новини?

— Може, хоч зараз у тебе знайдеться більше часу на читання книжок та живе спілкування.

Б. Дайте відповіді на запитання до тексту.

1. Де героїня загубила мобільний телефон?
2. Що записано на пристрої?
3. Куди можна повідомити про знахідку загублених речей?

317 Поєднайте антонімічні пари.

Добрий, веселий, працелюбний, цікавий, активний, хороший, чесний.

Лінивий, пасивний, нудний, сумний, злий, нечесний, поганий.

318 Перепишіть речення, підставивши потрібні за змістом слова.

У тебе в кімнаті завжди порядок, який ти ... .

Я впевнена, що Оксана тобі допоможе, вона ... дівчина.

Олекса ... учень, він швидко виконує всі завдання. Габор, Оксана, Моніка та Давид ... друзі.

старанний / кмітливий / охайний / хороший

319 Прочитайте тексти. Визначте, які за характером ці люди.

1. Тамара — дуже розумна дівчина, вона старанно вчиться. У неї багато друзів.

2. Степан займається улюбленими справами. Він любить майструвати. Допомагає татові ремонтувати техніку.

3. Тетяна часто губить свої речі. У рюкзаку їй важко щось знайти, там завжди безлад. Але коли її просять допомогти, вона радо це робить.

4. Давида люблять у класі. Він дуже активний учень. Коли потрібно щось організувати, усі звертаються до нього. У Давида завжди багато ідей.

5. Марина — охайна дівчина. Вона стильно одягається і старанно готує домашні завдання. Марина рідко усміхається. Вона дуже серйозна дівчина.

320 Перепишіть речення, вставляючи слова *хтось, десь, дещо, щось.*

1) — ... телефонував?
— Катерина. Вона ... забула.
— Вона завжди ... забуває: чи шапку, чи книгу, чи парасольку.

2) — Що ти шукаєш? Ти ... загубив?
— Так, ... лежав мій підручник.

3) — ... дзвонить. Потрібно відчинити двері.
— Там мама, вона відчинить.

321 Усі дивилися фільм та читали книги про Гаррі Поттера. Об'єднайтеся в групи та виконайте завдання.

1 група

Поговоріть про зовнішній вигляд героя. Опишіть, як хлопчик виглядає.

2 група

Подумайте про його внутрішні якості. Використайте прикметники, які ви повторили у параграфі.

322 Цього року ви читали повість Григора Тютюнника «Климко». Об'єднайтеся в групи й виконайте завдання.

1 група

Поговоріть про зовнішність Климка. Опишіть, як хлопчик виглядає.

2 група

Подумайте про його внутрішні якості. Використайте прикметники, які ви повторили в параграфі.

323 Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання.

Головний герой повісті Григора Тютюнника — Климко. Автор описує дитяче життя під час воєнних дій на території України. Бідне життя дитини-сироти, босий, у куцих штанах, старій матросці, у дядьковій робочій куртці. Одинадцятирічний хлопчина — сирота, добра, милосердна дитина. Він завжди співчував знедоленим людям, тому що сам знав, що таке горе. Хлопчик вирушив у далеку дорогу в пошуках солі, щоб допомогти близькій людині — своїй учительці. Під час подорожі Климко показав, що він хоч і не дорослий, але по-дорослому хоробрий. Не раз ризикував своїм життям. Не маючи змоги ввійти до села, щоб попроситися на нічліг, Климко ночував у полі, сховавшись у соломі.

Як звали героя повісті Григора Тютюнника?

Скільки йому років?

Як він виглядає забрати?

У чому проявилася хоробрість хлопчика?

Яким був Климко за характером?

324 Перекладіть текст українською мовою.

A nevem Katerina. A barátomról szeretnék mesélni. Ő az osztálytársam. Okszánának hjvják. Okos lány. Mindig készül minden órára, minden házi feladatát helyesen és szépen végzi el. Nagyon vidám lány. Okszána sportol. Szeret kirándulni. Sok barátja van, lányok és fiúk is. A fiúk közül

a legjobb barátja Dávid. Ő magyar, magyar iskolába jár, de jól beszél ukránul. Gyakran találkoznak, megbeszélik a velük történt eseményeket, amelyek velük történtek, amíg nem látták egymást. Okszánának van egy Mars nevű kutyája. Nagyon szereti, minden nap gondoskodik róla. Okszána és Dávid kutyakiképzésre hordják Marsot.

Okszána érdekes, okos, őszinte, rendes lány. Nagyon jó barátnőm.

325 Дайте відповіді на запитання.

Як звати героїню розповіді?

Як звати подругу Тетяни?

Чи готується Оксана до кожного уроку? Як вона виконує домашні завдання?

Яка Оксана за характером?

Чим займається дівчина після уроків?

Чи багато в Оксани друзів?

Як звати її найкращого друга серед хлопців?

В яку школу ходить Давид?

Яка його рідна мова?

Ким опікується Оксана?

Як звати її улюбленого пса?

326 Напишіть розповідь про вашого друга / подругу, використавши матеріал вправ параграфа.

§71–72. Правопис вигуку. Розділові знаки при вигуках та звуконаслідувальних словах

Az indulatszavak helyesírása. Írásjelek az indulat- és hangutánzó szavaknál

Через дефіс пишемо вигуки і звуконаслідувальні слова, що повторюються або вимовляються протяжно: *ня-а-в, му-у-у, ха-ха-ха, ку-ку, тік-так, ану-ну, паць-паць, уть-уть-уть, гулі-гулі-гулі*. Наприклад:

Трембіта!.. Туру-рай-ра.. Туру-рай-ра.. *(М. Коцюбинський).*

Через дефіс пишемо вигуки їй-богу, їй-бо, їй-право.

Вигуки, які не передають повторюваних чи протяжних звуків, **пишемо разом**: *бабах, кукуріку, лелечко, оввa, добраніч, добривечір.*

Окремо пишемо всі складові частини у вигукових сполуках: *от тобі й на; до побачення; будь ласка; на добраніч* тощо.

Розділові знаки при вигуках

У вимові вигуки виділяємо паузами, а на письмі — комами чи знаком оклику.

Якщо вигук без окличної інтонації, то його виділяємо **комами**:

Ах, який сьогодні гарний день!
Темна нічка, невидна, гей, осіння, холодна *(Леся Українка).*
От голова, га? *(О. Довженко).*

Якщо вигук вимовляється з окличною інтонацією, після нього ставимо **знак оклику**:

Ем! Сподіванки людські! *(Марко Вовчок).*

Якщо вигук стоїть у середині чи в кінці речення і вимовляється з окличною інтонацією, його можна виокремити **тире**:

Що воно було — *ох-ох*!
Сійте зерно — *гей!* — добірне / В нерозмежені лани!
(М. Рильський).

Не відокремлюємо розділовими знаками вигуки на початку речення, якщо вони стоять перед особовим займенником, після якого є звертання:

Гей ви, зорі ясні, тихий місяцю мій, де ви бачили більше кохання? *(В. Сосюра).*

Не відокремлюємо розділовими знаками слова а, ах, о, ой, ну, якщо вони стоять перед звертанням чи іншим словом і тісно з ним пов'язані інтонацією:

Ой дівчино, не журися.
Ну що б, здавалося, слова... *(Т. Шевченко).*

Вигуки, вжиті в значенні іменників, зазвичай пишемо в лапках. Наприклад:

І знов повторилось «ку-ку, ку-ку» на цілий білий світ *(П. Воронько).*

У таких випадках вони є підметами, присудками, додатками, тож комами їх не відокремлюємо.

327 Поясніть написання звуконаслідувальних слів.

1. Чув тільки, як за стінами зривались і падали в м'яку землю яблука. Гуп-гуп-гуп... *(І. Цюпа).* 2. Се жайворонки. ...Се вони, невидимі, кидають з неба на поле свою свердлячу пісню. Дзвінку, металеву й каскадну, так що вухо ловить і не може зловити її переливів... Хочу спіймати, записати у пам'яті — і не виходить. От-от, здається... Тью-і, тью-і, ті-і-і... Ні, зовсім не так. Трійю-тіх-тіх... *(М. Коцюбинський).* 3. Курка сидить зверху на хліві й одчайдушно всіх запитує: «Куда-куда-куда?! Куда-куда-куда?!» 4. Ну, в кошарі, звісно, ґвалт, вівці: «ме-е-е!» 5. «Тррр! Драстуйте, бабусю!» — сказав чоло-

вік. 6. Не ліс там у загонщиків, а пекло: «Га-ла-ла! Тю! Го-го! Ух! Ох! Та-ра-ра-ра!» *(Остап Вишня)*.

328 Прочитайте речення. Знайдіть вигуки, поясніть розділові знаки.

1. Ой біжить, біжить мала дівчина. 2. Ой хто, хто Миколая любить. 3. Гей, у полі ярої пшенички золотистий лан *(нар. творч.)*. 4. Ануте, хлоп'ята, на байдаки! *(Т. Шевченко)*. 4. «Ану! Гей! Там! Давай сюди змія!» — кричав Федько. «Оввa! Задавака! Так і провалю голову, тільки підійди!» — сказав Спірка. Трах-тах-тах! — лускає грім, і лампа в їдальні дзвенить *(В. Винниченко)*. 6. Темна нічка, невидна, гей, осіння, холодна *(Леся Українка)*.

329 Перепишіть речення. Розставте розділові знаки.

1. Ой хто, хто спішить в твої двори *(нар. пісня)*. 2. А ми нашу славну Україну гей гей розвеселимо! *(Нар. пісня)*. 3. Ху от так наморився братця! *(В. Винниченко)*. 4. Лукашу гов! А де ти? *(Леся Українка)*. 5. Ой лишенько! Ой йой ой! *(В. Нестайко)*. 6. «Минь минь минь», — покликав теля Василько *(О. Донченко)*. 7. «Кра кра! — згадав він склади. — Се зовсім як ворона. Або ку ку наче зозуля кує» *(М. Коцюбинський)*.

ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗБОРУ ВИГУКУ ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

1. Вигук. Що передає: почуття чи волевиявлення.
2. Непохідний чи похідний.
3. Особливості написання (якщо є).
4. Розділові знаки при вигуку.

Ти ба, яке велике цабе!

Зразок усного розбору

Цабе — вигук, похідний, утворений від іменника.

Зразок письмового розбору

Цабе — виг., похід., утвор. від ім.

330 Перепишіть речення. Вигуки розберіть як частину мови.

1. Гей, гей! Море, грай, реви, скелі ламай! *(Т. Шевченко)*. 2. Ех, Оксанко, немає в мене часу. 3. Глянь! Як спокійно ходять куріпки по стежці. 4. Ай, дай мені спокій! Я дуже спішу.

331 Запишіть речення, де потрібно, розставте розділові знаки при вигуках та звуконаслідувальних словах.

1. Ой у полі ярої пшениці золотистий лан *(народна пісня)*.

2. О дзвени голосніш, розвивайся повніш, казко-пісня майової ночі *(Олександр Олесь)*.

3. Раптом у тиші садів тьох тьох солов'їна пісня прозвучала *(М. Рильський)*.

332 Перепишіть речення. Підкресліть звуконаслідувальні слова. У першому реченні підкресліть усі члени речення.

1. Надривно, тривожно зазвучала трембіта: ту-ру-ру-ру-у-у *(Остап Вишня)*. 2. «Чап-чап-чап-чап!» — пливе здалека по тихій річці пароплав *(О. Донченко)*. 3. Після спочинку знову заспівали в лузі коси: дзілінь-дзілінь *(Ю. Збанацький)*. 4. Га, що тут? Ах, це ти, Любочко? *(Леся Українка)*.

333 Пригадайте подію, яка сталася з вами останнім часом і викликала яскраві емоції. Напишіть розповідь про цю подію, використовуючи вигуки. Прочитайте її своїм друзям.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що називається вигуком?
2. Як поділяються вигуки за походженням і способом творення?
3. Що називається звуконаслідувальними словами?
4. Як пишуться вигуки?
5. Коли вигуки відокремлюються комами?
6. Коли вигуки не відокремлюються комами?

САМОСТІЙНА РОБОТА

Повторення вивченого

§73–77. Систематизація вивченого про морфологію та орфографію

A morfológiáról és helyesírásról tanultak rendszerezése

334 Запишіть речення. Розставте розділові знаки. Підкресліть дієприкметникові звороти, поясніть написання розділових знаків.

1. Небо червоніло й жовтіло ніби облите золотом обсипане жаром *(І. Нечуй-Левицький)*. 2. Був сонячний день сповнений невгамовного пташиного щебетання і гудіння бджіл *(О. Донченко)*. 3. На березі хвилястої Десни стояло місто оповите в сни *(М. Рильський)*. 4. Біля входу в парк поросłого високою травою царювала тиша *(І. Нечуй-Левицький)*. 5. Заворожена гулом води не зразу почула мобільника *(М. Павленко)*. 6. Легкий аж невагомий білий ведмедик і вкритий блискучим снігом лісовий будиночок із затишно освітленим вікном належали ще бабусі, маминій мамі *(М. Марченко)*.

335 Робота в парах. З двох речень складіть одне з дієприкметниковим зворотом.

1. На галявину вистрибнула сарна. Вона зачарувалась піснею пташок.

2. Конвалії схожі на намистинки. Їх розсипали серед лісової трави.

3. Стояли високі гори. Їх оповив ранковий туман.

336 Перепишіть дієприкметники. До кожного з них запишіть дієслово, від якого він утворений.

Написаний, збудований, прочитаний, зроблений, битий, вкритий, намальований, принесений, вишитий, варений.

337 Перепишіть речення, знімаючи скісну риску.

1. На дереві червоніли ніким не/зірвані вишні. 2. Не/зібране достигле золотисте зерно висипалося на землю з колосків. 3. Ніким не/читані книжки стояли на полицях домашньої бібліотеки. 4. Біля лісу ще залишився не/засіяний шматок землі. 5. Квітучий сад стояв не/захищений від весняних заморозків. 6. Не/политі квіти похилилися до землі.

338 Прочитайте слова. Випишіть тільки дієприслівники.

Змужнілий, розпарений, відгороджений, потерпілий, сором'язливий, загоєний, пекучий, переповнений, навчаючи, гуркочучи, очолюючи, засмагати, вартувати, зглянутися, морозиво, обморозивши, морозний.

339 Утворіть від поданих дієслів дієприслівники доконаного виду.

Вийти, оглядати, підкреслити, стежити, схопити, написати.

340 Визначте вид і час дієприслівників. Вкажіть, від яких дієслів — перехідних чи неперехідних — вони утворені.

Піднявши, залишаючи, малюючи, тримаючи, розмахуючи, помічаючи, затоплюючи, віддаючи, роззявивши, стріляючи, потерпівши.

341 Запишіть прислів'я, знімаючи скісну риску. Поясніть значення п'ятого прислів'я.

1. Життя як терниста нива: не/пройдеш, ноги не/вколовши.

2. Не/взявшись за сокиру, хати не/зробиш.

3. Не/нагнувшись, грибка не/знайдеш.

4. Не/знаючи броду, не/лізь у воду.

5. Не/розбивши горішка, не/дістанеш зернятка.

342 Перепишіть. Розставте розділові знаки при дієприслівникових зворотах та одиничному дієприслівнику. Підкресліть дієприслівникові звороти та одиничні дієприслівники.

1. Лиш вибігаючи з останнього зеленого повороту ще раз озирнулась і зачаровано прошепотіла: «Я хочу сюди повернутись! Я хочу сюди повернутись!» *(М. Павленко).* 2. Вози проїжджаючи глухо, тоскно скрипіли *(О. Гончар).* 3. Опинившись на кухні Марта одразу встромила носа до холодильника *(М. Марченко).* 4. Собака теж зробився невеселий і покрутившись знехотя потюпав геть *(О. Довженко).* 5. Знаючи якою дорогою ходить до школи Черненко Максим знайшов там у дворі лавку, присів і почав чекати сподіваючись перехопити його *(А. Кокотюха).*

343 Запишіть прислівники, розподіливши їх за розрядами.

Навпростець, зопалу, дочиста, утричі, холодно, разом, наперекір, згарячу, чомусь, по-зимньому, трохи, праворуч, вгору, спросоння.

344 Утворіть ступені порівняння від поданих прислівників.

низько | привабливо | гарно | мало | досконало

345 Перепишіть прислів'я та приказки, підкресліть прислівники.

1. У червні в коморі пусто, а на полі густо. 2. Дим видно вдень, а вогонь вночі. 3. Готуй сани влітку, а воза взимку. 4. Говорить прямо, а робить криво. 5. Держи голову в холоді, а ноги в теплі. 6. Хто вранці плаче, той ввечері сміється *(нар. творч.).*

346 **А.** Прослухайте оповідання. Випишіть з тексту службові частини мови: в один стовпчик — прийменники, у другий — сполучники, у третій — частки, вигуки — у четвертий.

прийменники	сполучники	частки	вигуки

ПІР'ЇНКА

У другій половині червня черешні так і просилися, щоб їх хто-небудь обібрав, вони червоно полум'яніли та аж виблискували — так дозріли. Їхнє прохання почула бабця.

Вона взяла драбину, чи, власне, драбинку, зате — подвійну. На таких драбинках, як правило, бігають мулярі.

Бабця взялася до роботи. Принесла драбину й вилізла на черешню. О, я ледве не забув, але бабця не забула — вона прихопила ще й плетеного кошика. Вся родина зібралася подивитися на неї, але нічого не було видно, крім бабиних черевиків, які стриміли на останньому щаблі мулярської драбини.

Знизу їй кричали:

— Бабусю, впадете!

— А дзуськи!

Їй знову закричали:

— Злетите, от побачите, але коли побачите, буде вже пізно!

У відповідь на це один черевик на останньому щаблі драбини невдоволено тупнув. Драбина похитнулася спочатку в один бік, потім в інший. Бабуся закричала:

— Ану гетьте, бо як злізу, то будете знати — намну комусь вуха, а Ферічкові — вушиська.

Ферічко відійшов, за ним пішли й інші.

Навколо стало тихо. Бабуся затягнула пісню. Вона бігала, стрибала драбинкою коло деревця. Саме тоді прилетіли шпаки. Страшенно галасуючи, сварилися з бабусею за черешні. Вона подивилась, що кошик був повнісінький.

— Ну добре, — сказала. — Мій кошик уже повний. Усі ягоди, що лишились на дереві, — ваші!

Тут вожак шпаків доторкнувся крилом до бабиного обличчя. Вона мотнула головою і втратила рівновагу. Ш-у-у-у-х — і бабця вже падала вниз. Та шпаки її врятували. Густою хмарою обліпивши бабцю з усіх боків, вони потихеньку опустили її на землю: легесенько та м'якесенько,

мов пір'їнку. Бабуся взяла драбину й пішла до хати. На кухню зайшла з кошиком у руках.

Одразу ж збіглася вся сімейка.

Душан Душек

Б. Дайте відповідь на запитання.

1. Чи правильно вчинили члени родини, дозволивши бабусі вилізти на черешню?
2. Чи доречно було родині вказувати бабусі, як треба збирати ягоди?
3. Чому, на вашу думку, бабуся залишила на дереві ягоди для шпаків?
4. Які риси характеру виявилися у бабусі?
5. Як ви можете охарактеризувати членів її родини?
6. Як ви вчинили б у такій ситуації?

Свою думку розпочніть словами: Я думаю, що ...

347 Підготуйтеся до усного переказу тексту **вправи 346 «Пір'їнка»**.

348 Запишіть речення. Поясніть написання виділених слів. Визначте сполучники.

1. Тато розповів **про/те**, як потрібно доглядати за велосипедом. Діти пішли на екскурсію, **про/те** не все вдалося подивитися. 2. Ми пішли в магазин, довго думали, **що/б** купити татові на день народження. **Що/б** отримувати хороші оцінки, потрібно багато вчитися. 3. Оксана прийшла б додому вчасно, **як/би** її не затримав тренер. **Як/би** намалювати цей пейзаж, щоб передати красу осінніх фарб.

349 Запишіть слова, знімаючи скісну риску. Поясніть правопис часток.

Зробив/таки, не/наче/б/то, хтось/таки, дарма/що, бозна/з/ким, як/от, де/хто, ні/в/кого, ні/за/що, ні/би, та/ж/так, тільки/но, що/разу, пиши/ж/бо, що/ночі, будь/як, як/небудь, стань/бо, аби/як.

350 Запишіть слова з часткою *не*, поясніть їхній правопис.

Не/чорне, а біле, не/правда, не/поганий, недо/віра, не/знаний, не/вблаганний, не/забутий ніким героїзм, не/білений, не/хтувати, не/дуже, не/мічний, не/дорого, а дешево, не/там, не/зовсім.

351 Перепишіть, у кожному реченні визначте всі частини мови.

Рибальство — улюблене заняття Івана Франка на дозвіллі. На риболовлю ходив із друзями, знайомими, колегами, місцевими селянами, а також зі своєю сім'єю. Найбільше любив ловити рибу сітями й саком — не на вудку. Часто хапав її просто руками. Рибальський кошик Франка був багатий і різноманітний. Зображення риб прикрашали стіни кімнат в його віллі.

352 Перепишіть речення, визначте в кожному граматичну основу. З останнього речення випишіть усі словосполучення, визначте головне й залежне слово.

Легенька тінь ночі упала на землю. Заблищали зорі в тихому небі, показався місяць з-за гори повен, червоний, неначе в бані парився. Сумно позирав він крізь пил та куряву на людську біганину, на чудний гук міста. Не спить воно, та ще й не збирається спати. У кожній хаті горить світло, а великі будинки неначе в огні палають: з їх розчинених вікон ллються де співи, де бренькіт... *(П. Мирний)*.

353 До поданих висловів доберіть за зразком синоніми-прислівники, а до них — антоніми.

Зразок: Дав як кіт наплакав — мало — багато.

1. Прийде як рак свисне. 2. Знає як свої п'ять пальців. 3. Працює, як віл у ярмі. 4. Горить, як мокре листя. 5. Працює, як сонна муха.

СЛОВНИК

галявина — tisztás
конвалії — gyöngyvirág
оповити — körbevenni
сарна — őz

Тлумачний словник

Аварія — значне пошкодження механізму, машини та ін. під час дії, руху.

Буденний — не святковий, робочий.

Вигулювати — гуляти протягом певного часу.

Виховувати — вирощувати, навчаючи правил поведінки, даючи освіту та ін.

Водяник — за народним повір'ям, злий дух (зображуваний у фольклорі як дід із сивою бородою), що живе в озерах, річках тощо й приносить людям нещастя.

Воїн — боєць, солдат.

Геноцид — зумисне винищення людей певної раси, нації, релігії.

Громадський — той, що належить усій громаді.

Держава — це особлива політико-територіальна організація влади, що має суверенітет, володіє спеціальним апаратом управління і примусу, здатна здійснювати керівництво суспільством.

Евакуація — організоване вивезення людей, підприємств, установ та різних матеріальних цінностей з небезпечної місцевості під час війни, стихійного лиха та ін.

Екологія — розділ біології, що займається вивченням закономірностей відносин між організмом і навколишнім середовищем.

Експеримент — спроба, дослід, які потребують підтвердження чи спростування.

Завзятий — вельми діяльний, енергійний, який наполегливо переборює труднощі, домагається здійснення поставленої мети.

Заповідник — територія або архітектурна споруда, яка перебуває під охороною держави (з метою збереження тваринного та рослинного світу, всього природного комплексу чи пам'яток старовини тощо).

Зграя — група птахів, тварин, риб, які тримаються разом.

Катастрофа — раптове лихо, подія з тяжкими трагічними наслідками; знищення, загибель, руйнація.

Князь — голова роду, племені або союзу племен, що стояв на чолі військової дружини.

Криця — твердий ковкий метал сріблисто-сірого кольору.

Купець — у давнину людина, що займалася приватною торгівлею.

Кінцівка — частина тіла тварини чи людини (нога, рука).

Лісовик — міфологічна істота, яка, за уявленням багатьох народів, живе в лісі.

Літопис — у Київській державі — хронологічно послідовний запис історичних подій, зроблений їхнім сучасником.

Літописець — у Київській державі — той, хто писав літопис.

Мандрівник — людина, яка мандрує, подорожує.

Обов'язок — те, чого треба дотримуватися, що слід виконувати.

Обряд — сукупність установлених звичаєм дій, пов'язаних з побутовими традиціями.

Освіта — сукупність знань, здобутих у процесі навчання; загальний рівень знань.

Пагорб — височина, часто з пологими схилами.

Переслідувати — гнатися слідом за ким-небудь, намагаючись наздогнати.

Плем'я — первісна община людей, що об'єднані спільним походженням, мовою, вірою, звичаями.

Побутовий — той, що пов'язаний з побутом.

Постамент — висока підставка або підніжжя, на яких установлюють пам'ятник або скульптуру.

Релігійний — який ґрунтується на релігії, пройнятий нею.

Ремесло — виготовлення виробів вручну; певна професія, фах.

Розвивати — робити що-небудь кращим, досконалішим; давати можливість чому-небудь зростати, міцніти.

Розробляти — старанно обмірковуючи всі деталі, складати, створювати що-небудь.

Русалка — за народним повір'ям, казкова водяна істота в образі гарної дівчини з довгими розпущеними косами й риб'ячим хвостом.

Свідчити — повідомляти, стверджувати що-небудь.

Скаржитися — висловлювати незадоволення чим-небудь; нарікати.

Слов'яни — велика група споріднених мовою та культурою народів, що живуть у Європі.

Сміливий — той, який не знає страху, не боїться небезпеки; відважний, хоробрий.

Спис — холодна зброя у вигляді гострого металевого наконечника на довгому держаку.

Спритний — швидкий, вправний у роботі, діях.

Статуя — скульптурне тривимірне зображення людини або тварини (зазвичай на повний зріст).

Століття — період, тривалістю сто років; вік.

Техногенний — породжений, створений технікою, промисловістю.

Фауна — тваринний світ, сукупність усіх видів тварин.

Флора — сукупність всіх видів рослин та бактерій.

Хлібороб — селянин, який вирощує хліб.

Широководдя — широка частина річки, озера.

Шлях — смуга землі, признач. для їзди та ходіння; дорога; відстань, що її хтось проїхав, пройшов.

Українсько-угорський словник граматичних термінів

Адресант — címző.

Адресат — címzett.

Активні дієприкметники — aktív melléknévi igenevek.

Безособові форми дієслова — személytelen igealakok.

Вигук — indulatszó.

Відмінювані форми дієслова — ragozott igealakok.

Голосні —–magánhangzók.

Граматика — nyelvtan.

Граматична основа — alany-állítmányi szerkezet.

Дієприкметник — melléknévi igenév.

Дієприкметниковий зворот — melléknévi igeneves szerkezet.

Дієприслівник — határozói igenév.

Дієприслівниковий зворот — határozói igeneves szerkezet.

Дієслово — ige.

Дійсний спосіб дієслів — az ige kijelentő módja.

Діловий стиль — hivatalos stílus.

Доконаний вид дієслів — befejezett igemód.

Допустові сполучники — megengedő kötőszók.

Етимологія — etimológia.

Єднальні сполучники — kapcsolatos kötőszók.

З'ясувальні сполучники — magyarázó kötőszók.

Займенник — névmás.

Звуконаслідувальні слова — hangutánzó szavak.

Іменник — főnév.

Інфінітив — infinitivus, főnévi igenév.

Лексикографія — lexikográfia, szótárszerkesztés.

Лексикологія — lexikológia, szókészlettan.

Модальні частки — modális partikulák.

Морфеміка — morfemika, szóelemtan.

Морфологія — morfológia, alaktan.

Наказовий спосіб дієслів — az igék felszólító alakja.

Наслідкові сполучники — következtető kötőszók.

Недоконаний вид дієслів — befejezetlen igemód.

Однорідні члени речення — azonos/halmozott mondatrészek.

Означуване слово — jelölt szó.

Опис — leírás.

Орфографія — helyesírás.

Орфоепія — kiejtéstan.

Пасивні дієприкметники — passzív melléknévi igenevek.

Порівняльні сполучники — hasonlítást kifejező kötőszók.

Похідні вигуки — származék indulatszók.

Приголосні — mássalhangzók.

Прийменник — elöljárószók.

Прикметник — melléknév.

Прислівник — határozószó.

Причинові сполучники — okhatározói kötőszók.

Протиставні сполучники — ellentétes kötőszók.

Публіцистичний стиль — publicisztikai stílus.

Пунктуація — központozás.

Розділові сполучники — választó kötőszók.

Роздум — érvelés.

Розповідь — elbeszélés.

Самостійні частини мови — önálló szófajok.

Синтаксис — mondattan.

Синтаксичні конструкції — mondattani szerkezetek.

Ситуація спілкування — beszédszituáció.

Складені сполучники — összetett kötőszók.

Складне речення — összetett mondat.

Словосполучення — zókapcsolat.

Словотворчі частки — szóképző partikulák.

Службові частини мови — viszonyszók.

Сполучник — kötőszó.

Сполучники мети — célhatározói kötőszók.

Сполучники підрядності — alárendelő kötőszók.

Сполучники сурядності — mellérendelő kötőszók.

Стилі мовлення — beszédstílusok.

Стилістика — stilisztika.

Суфікс — szuffixum.

Узагальнювальне слово — általánosító szó.

Умовний спосіб дієслів — az ige feltételes módja.

Умовні сполучники — feltételes kötőszók.

Фонетика — hangtan.

Формотворчі частки — alakformáló partikulák.

Фразеологія — frazeológia.

Художній стиль — szépirodalmi stílus.

Часові сполучники — időhatározói kötőszók.

Частини мови — szófajok.

Частка — partikula.

Числівник — számnév.

Зміст

Дорогі семикласники та семикласниці! *4*

Вступ. Повторення вивченого про спілкування і мовлення **5**
§ 1–2. Повторення вивченого про спілкування і мовлення.
Види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо) 5
§ 3–4. *РМ.* Різновиди читання, аудіювання, говоріння.
Основні правила спілкування 13
Навчальне читання 16
§ 5. *РМ.* Повторення вивченого про стилі мовлення.
Стилістична помилка (практично). Поняття про публіцистичний стиль.
Навчальне аудіювання тексту публіцистичного стилю 20

Повторення вивченого у 5–6 класах **24**
§ 6. Словосполучення та речення 24
§ 7–8. Розділові знаки у вивчених синтаксичних конструкціях 27
§ 9–10. Частини мови. Іменник 32
§ 11–12. Прикметник 38
§ 13–14. Числівник. Відмінювання числівників 41
§ 15–16. Займенник. Відмінювання займенників 49
§ 17–18. Дієслово. Дійсний спосіб дієслів 54

Морфологія та орфографія **60**
§ 19. Поняття про форми дієслова 60
Навчальне читання 62
§ 20. Дієприкметник як особлива форма дієслова 64
Навчальне читання 68
§ 21. Відмінювання дієприкметників 69
§ 22–23. Активні та пасивні дієприкметники.
Творення активних і пасивних дієприкметників 72
Навчальне читання 76
§ 24. Дієприкметниковий зворот 77
§ 25–26. Розділові знаки при дієприкметниковому звороті 79
§ 27. Правопис голосних і приголосних у суфіксах дієприкметників 82
§ 28. Правопис *н* у дієприкметниках і *нн*
у прикметниках дієприкметникового походження 85
Навчальне читання 87
§ 29–30. Правопис *не* з дієприкметниками 89
§ 31. Дієприслівник як особлива форма дієслова 92
§ 32–33. Дієприслівники доконаного і недоконаного виду 95

§ 34–35. Дієприслівниковий зворот.
Розділові знаки при дієприслівниковому звороті 99
§ 36–37. Правопис *не* з дієприслівниками 103
§ 38. Прислівник як частина мови 106
§ 39. Розряди прислівників за значенням 109
§ 40–41. Ступені порівняння прислівників 111
§ 42. Способи творення прислівників 115
§ 43–44. Правопис *не* і *ні* з прислівниками 117
§ 45–46. Правопис *н* і *нн* у прислівниках 120
§ 47. *І* та *и* в кінці прислівників 122
§ 48. Дефіс у прислівниках 124
§ 49–50. Написання прислівників разом і окремо 127
Розвиток мовлення 130

Службові частини мови 134
§ 51–52. Поняття про службові частини мови.
Прийменник як службова частина мови.
Прийменник як засіб зв'язку слів у словосполученні й реченні 134
§ 53. Правопис прийменників 139
§ 54–55. Уживання прийменників з відмінковими формами.
Особливості вживання прийменників в українській мові
у зіставленні з відповідними формами рідної мови учня / учениці 144
§ 56. Сполучник як службова частина мови 152
Навчальне читання 154
§ 57. Класифікація сполучників 156
§ 58. Уживання сполучників у простому і складному реченні 160
§ 59. Правопис сполучників 162
§ 60–61. Частка. Поділ часток за значенням і вживанням 166
§ 62. Правопис часток 170
§ 63–64. Правопис часток *не* і *ні* з різними частинами мови 173
§ 65–66. Вигук як особлива частина мови. Способи творення вигуків 178
§ 67–68. Звуконаслідувальні слова 181
§ 69–70. Етикетні формули спілкування. Складання діалогів 182
Читання текстів 186
§ 71–72. Правопис вигуку. Розділові знаки при вигуках
та звуконаслідувальних словах 190

Повторення вивченого 194
§ 73–77. Систематизація вивченого про морфологію та орфографію 194

Тлумачний словник 200

Українсько-угорський словник граматичних термінів 203

Навчальне видання

БЕЦА Світлана Дмитрівна
ПАВЛИШИНА Марина Григорівна
ПАВЛОВИЧ Юдіта Павлівна
ПЕВСЕ Андрея Андріївна

УКРАЇНСЬКА МОВА

Підручник для 7 класу
з навчанням угорською мовою
закладів загальної середньої освіти
(з аудіосупроводом)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Науково-методичне консультування *Інни Черкез*
Редактор *Інна Криворук*
Коректор *Ольга Бризицька*
Оформлення і верстка *Анни Андреєвої*

Формат 70×100/16. Ум.-друк. арк. 16,84. Обл.-вид. 10,00.
Тираж 1607 прим. Зам. №1781.

Видавець і виготовлювач МПП «Букрек»,
вул. Радіщева, 10, м. Чернівці, 58000.
Тел.: (0372) 55-29-43. E-mail: info@bukrek.net. Сайт: www.bukrek.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.